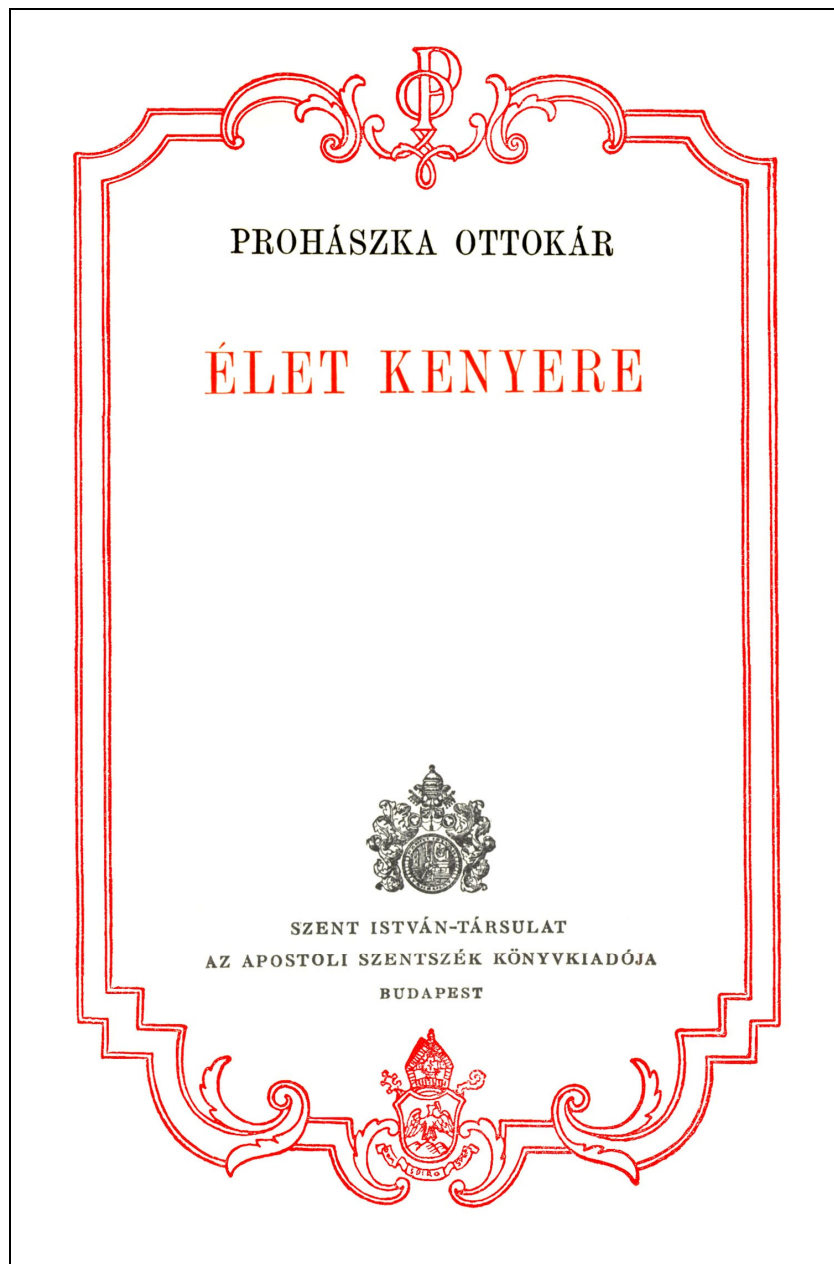

Prohászka Ottokár

Élet kenyere

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Prohászka Ottokár
Élet kenyere

Nihil obstat. Nr. 2739. Dr. Theophilus Klinda, censorum praeses.

Imprimatur. Strigonii, die 27. Julii 1929. Dr. Stephanus Breyer eppus, vic. gen. ad. int.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái-nak (szerkesztette: Schütz Antal, kiadta: Szent István Társulat, 1929) 24-ik kötetének második része. Az első rész Prohászka naplójegyzeteinek utolsó (1919–1927) éveit tartalmazza, amely külön megtalálható a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtárban.

A helyesírást, kevés kivétellel, a maihoz igazítottuk. Például a következő igazításokat végeztük az eredeti szövegben: katolikus → katolikus, programm → program, himnus → himnusz, ethika → etika, épen → éppen, theológia → teológia, pathosz → pátosz.

A könyv szövegét P. Mityók János vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
A nagy titok tornácában	6
1. Új ének a nagy titokról.....	6
2. Imádó zsenialitás.....	11
3. Emmanuel	13
4. Isten intímusai	17
5. A kegyelmi rend betetőzése	21
6. Új érzék.....	22
7. Adoráló lélek.....	25
Krisztus tette és az egyház hite	28
8. Az utolsó vacsorán.....	28
9. Pridie quam pateretur	31
10. Jézus szava	32
11. Az evangélisták bizonyossága.....	35
12. Az egyház bizonyossága.....	37
13. A keresztény élet tanúsága.....	39
Az elme hódolata	41
14. Fogalom és titok.....	41
15. Scientia saporosa.....	44
16. Hit és hitnek titka	49
17. Hit	54
18. A titokzatos csipkebokor.....	55
19. Átlényegülés	58
20. A „színek”	61
21. Színek – valóságok	63
22. Az eucharisziás valóság diadalútja	65
Áldozat és áldozás.....	71
23. A caenaculum áldozata	71
24. Krisztus eucharisziás áldozati lelkülete	73
25. Az eucharisziás Krisztus Isten-imádása.....	75
26. Az Isten-imádás nonplusultrája.....	78
27. Áldozat-bemutató diadalujjongás	81
28. Áldozat-bemutató lelkek.....	84
29. Áldozat.....	86
30. Örök és mindig új áldozat.....	88
31. Krisztus, fejünk, áldoz és él velünk	92
32. In finem dilexit.....	94
33. Áldozat – áldozás.....	95
34. Szentmisén	97
35. Élet kenyere	100
36. A szentáldozás realizmusa	103
37. Engesztelés.....	105
38. Amor	107

Bevezetés

1924. február 6-án Prohászka azt írja Naplójába: „Valamit írjunk az eucharisziáról? Ah, újat, mint fogalmat alig, hanem mint szívből fakadó meglátást ... valami oly kritikára tágult két naiv szemmel való nézését az égő csipkebokornak s a locsogó s lökésekben áradó forrásnak, a mélységeknek ... valami új lendületet, új vágatást, ahogy az Inn-folyó vágat Passau fölött. Hát tegnap úgy az eszembe szökött, hogy ilyesmit lehet tenni, hiszen jobb szeretem az Urat most, mint a 90-es és a százados években” (ÖM 24,198). Azonban már 1921 óta sűrűn találkozunk a Soliloquia-ban följegyzésekkel, melyeknek fölfogása és hangja rokon az Élet kenyere-nek szellemével. Sőt éppen a Soliloquia tanú rá, hogy Prohászka már ifjú korától kezdve az Oltáriszentségnek – szabad azt mondani – intimsa volt, és mint püspök is kezdettől végig az egyházmegyéje első adorátorának tisztében érezte magát igazán helyén.

Ettől az időtől kezdve külön följegyzéseket tett, melyeket 1925 óta rendszeresen kezdett kidolgozni; de jóllehet 1926-ban egyszer úgy nyilatkozott, hogy még csak néhány hónapra van szüksége, mégis csak 16 (átlag 4-8 oldalas fejezet készült el teljesen, valószínűleg a szándékolt egésznek nem több, mint harmada. A többé-kevésbé előkészületjellegű följegyzések közül a formáltabbak – az ilyen stádiumban levő kéziratoknál magától értetődő kiegészítésekkel (amelyek azonban itt sem érintik sehol a stílust) – kerültek ide. Minthogy a hagyaték semmiféle fogódzó pontot nem nyújtott az egésznek tervére vonatkozólag, az elrendezés és a címadások is a kiadóra hárultak. Ilyenformán érezhető lesz itt-ott a szerző utolsó kezejegyének hiánya; de hát ez elkerülhetetlen volt, ha ezt a ritka kincset egyáltalán napfényre akartam hozni.

Mikor kiadásra került az ÖM 15. kötete, mindössze négy kisebb darab volt kéznél (melyek itt újra le vannak nyomtatva, természetesen az egészbe beleillesztve); a többi csak a hagyaték tüzetes földolgozása során került elő. Ezzel a magyar irodalom és általában a lelkiéleti világirodalom ritka értékkel gyarapodott. Prohászka újat akar mondani arról a fölséges titokról, mely századok óta annyi kiváló lelket inspirált. És ezt csakugyan fölséges módon megtette. Ami az Élet kenyere-ben Prohászka kezéből került ki, és amit a Soliloquia-ban 1920 óta (lásd ÖM 24,55) találunk, arról el merem mondani: így még nem írtak az Oltáriszentségről. Mintha a teremtésnek és a kinyilatkoztatásnak valamennyi hangja megszólalna tanúságot tenni a legédesebb nagy titokról, mintha az örök Szentháromság összes természeti és természetfölötti művei fölajánlanák színeiket és formáikat az eucharisziás Krisztus-arc megrajzolására – *insurget orbis terrarum...* Mintha Prohászka fenomenális kifejező tehetségének összes rostjai itt újra virágba borulnának – *sicut in diebus iuventutis*, mint a Diadalmas világnézet korában; de most már át meg átítatva egy emberkorra kiterjeszkedő misztikai imaélet mélységeivel és egy hosszú apostoli és férfiúi küzdelmekkel teljes élet tónusaival. Soha lendületesebben, színesebben, sodróbb ritmussal nem írt Prohászka. Ennek meg is felel a hatás. Aki csak félig is fogékony lélekkel átengedi magát ezeknek a rembrandti szintengereknek és beethoveni hangáramlásoknak, ha még annyira száraz lélek is, előbb-utóbb belémuzsikálják a mélységes *sensus eucharisticus*-t. Aki pedig a szentségi Krisztusnak régi hú szolgája, annak számára ez az új ének új áhítatok és nézések fakasztója; megnyitja számára az eget s az oltárról Ábrahám-lajtorjája emelkedik oda, a hitnek és élő áhítatnak angyalai járnak rajta föl-alá és viszik magukkal a nézőt is az eucharisztia őshazájába.

Prohászka kispap kora óta csütörtökön éjfél felé tartotta szentségi óráját; az első péntek előtt pedig éjszaka – sokszor órákon keresztül (ezt életében kevesen sejtették; halála után a Soliloquia-ból bizonyos). S hogy édesanyja éppen egy ilyen éjjeli adorációja idején halt meg istenes halállal, nagy vigasztalással töltötte el lelkét. Meg vagyok győződve, hogy

megszámlálhatatlan adorációs órájának ez a posztumusz gyermeke, az *Élet kenyere*, sok istenes életindulásnak és halni-tudásnak lesz eszköze az isteni kegyelem kezében, az ő nagy vigasztalására és – dicsőségére.

Budapest, 1929. július 14.

Schütz Antal.

Az Élet kenyere-ben Prohászka maga a következő számokat dolgozta ki véglegesen nyomda-érett kidolgozásban: 1., 2., 3., 4., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 22., 23., 24., 25., 26., 27.

A nagy titok tornácában

1. Új ének a nagy titokról

Valami újat kellene már írni az eucharisziáról! Újat, nem mint fogalmat s tant; azt nem lehet; hanem újat, mint meglátást, mint finom megérezéstől s tapintattól inspirált élményt! Rá kellene találni titkos utakra, az örök szeretetnek új megkönyékezésére, utakra, melyeken elfogódva s elérzékenyülve, csakúgy lábujjhegyen közeledünk a szent helyhez. Valami olyan karikára nyílt két szemmel való nézéseket kellene eltanulnunk, mint ahogy néznek a szentek az égő csipkebokrokra s mint ahogy megrögződnek nem-szentek is erdők sziklapadja alatt fakadó forrásoknál!

Igen, jó volna valami újat mondani; de lehet-e azt egyáltalában? Nemcsak lehet, hanem annyira lehet, hogy régít, avíttat mondani amúgy igazában egyáltalában nem lehet. Ahogy nem lehet a tegnapi életet ma élni, – az volt s nincs, – s ahogy nem lehet a tegnapi éneket énekelni, úgy nem lehet az Oltáriszentségről tegnapit s régít mondani, hogy az igazán mondás, vagyis lélekkifejezés s lélekkirámlás legyen. Az ének, ha igazán ének, akkor érzelemfakadás, s ha most énekelünk, hát most fakadunk; az egészen új lélekáramlás. „Énekeljétek új éneket”, mondja a zsoltár, azt a mindig új, mert ma és most fakadó éneket, – fakadjatok a forrásnak azzal a most kibuggyanó bugyborékolásával, – folytatok a pataknak azzal a most lendülő iramlásával; – a fakadás, a forrás, a folyás mindig új.

Ennek tudatára kell a hívő, szemlélődő s szerető lelkeknek jutniok, s akkor meg van oldva a probléma, hogy újat mondunk s éneklünk s tapasztalunk s megélünk az eucharisziáról. S erre a naiv s közvetlen s folyton fakadó s áramló lelkiségre szeretnék rámutatni, a mindig újra; a körülöttünk s bennünk fakadóra, a minket hívogató, s emelni, vinni s elsodorni akaróra, a krisztusi s eucharisztikus életfolyamra, melyet lehet ugyan csak tudni s nézni is, de az nem igazi magatartás; hanem azt élni s átérezni, a mélységekbe ereszkedni s az áramban tényleg úszni kell. Mert akinek erről csak fogalmai vannak, az nem más, mint a lelki életnek múmiája, melyen az életnek formái s látszatai vannak, de maga nem él. Nem fogalmakról, hanem életről, tehát akcióról, folyásról van szó, melyben mi is folyunk s úszunk s esetleg vágatunk, mely majd csendes réti partok közt folydogál, majd sziklás ágyában törtet, forog és pezseg, ütközik s gyűrűzik, tölcserzik s tajtékzik, néha olyan, mint az Ipoly a kemencei hegyek lábánál, máskor meg olyan, mint felhőszakadáskor a Vág a Zsebrád hegye alatt vagy az Inn folyam, ahol Passau felé vágat.

A krisztusi, eucharisztikus élet is élet lévén, magában az Úr Jézusban is ilyen folytonos, folyamatos akció, s bennünk is ilyen szüntelen s meg nem szakított életfolyam. Ez életfolyáson nem változtat az, hogy nincs mindig öntudatunkban, mert folyik az bennünk öntudatunk nélkül is előbbi öntudataink erejében (virtualiter) vagy egész szellemi berendezkedésünk irányzata szerint (habitualiter). De bárminő, akár ebben, akár más alakban legyen is bennem, ha élet, akkor akció és folyam; ha pedig az, akkor újság.

S én erre a folyamatos s folytonos életáramra s folyamra szeretném rásegíteni, azaz hogy ráébreszteni az eucharisztia nézőit, a róla való fogalmak birtoklóit; azokat, akik tudnak és emlékeznek, de voltaképpen nem tudnak, mert nem éreznek s nem élnek. Ha tüzet fognak s megrendülnek, ha csodálkoznak s imádnak, ha az örök gondolatok s érzések gyökereiből az élet s a fakadás indításait veszik, ha szeretnek s lelkesülnek, akkor élnek, s akkor az a folytonosan új életáram viszi őket.

Újat írni tehát nem jelent egyebet, mint tényleg mindjárt megindítani az érzést, megéreztetni az ingereket s a mélység energiáit, a vonzások erejét, s ezzel elérni azt, hogy éljünk, vagyis hogy újak, fakadók, kigyulladok s énekes lelkek legyünk.

Újat írni azt jelenti, hogy tenni, hogy az áram sodorjon író s olvasót, hogy az író is áram, s az olvasó is hullám, – hogy az író is tűz, s az olvasó is láng legyen a tűzben, – hogy a papír s a betű eltűnjék s helyett „fluminis impetus”-szá, áramló életfolyammá váljanak betűk, szavak, sorok, mondatok s gondolatok, s hogy a mi akciónk ne abban merüljön ki, hogy tudunk, hogy értjük azt, amiről szó van, hanem hogy az érzelmileg, tapasztalatilag megízlelve s átélve a mienk legyen, hogy mi ne csak olvassunk, hanem mint egy fölséges Wagner-operában átéljük s mindenféle művészeti ingerkiváltás által teljesen magunkévá tegyük a már nemcsak előttünk lepergő, hanem bennünk lefolyó eszmei tartalmakat.

Hogy megértessem magamat s jól megvilágítsam azt a mindig új s mindig folyamatos szellemi életet, melyben én is úszom, sőt melynek én is lejtő hulláma vagyok, szemünk elé állítom azt az óriási természetfölötti életáramot, mely a kereszténység folyamagyában végighömpölyög a földön. Az is mindig új s mindig más. Azután ez oly folyam is, melynek tükrén a vérnek s a liliosos fehérségnek, a tűznek s izzásnak reflexei váltakoznak. Szienai szent Katalin szemével nézem s önfeledve s elmélázva vele ismételve: vér és tűz, tüzes vér, véres tűz. S nemcsak ez, hanem víz és tűz; hullámzó lángok s lángoló hullámok törtetnek benne a világ sivatagjain s őserdőin keresztül.

Mi is ez áramban úszunk. Senki se mondja, hogy nem lehet olyan, mint azok a temperamentumos hullámok s lángadozások. Igaz; senki; csak az lehet olyan, kinek Isten ezt a mértéket szánta; de hogy az áramban mi is lendülünk, s hogy lelkünk, ha nem a „felices ignes” közé — Dante nevezi „boldog tüzeknek” az ég lakóit – legalább a „felices scintillae”, a „boldog szikrák” közé tartozzék, hogy izzék és égjen, azt igen, azt az Úr akarta s akarja.

Szabad-e néhányra rámutatnom, kikről az élet, az akció, a tűz és lendület ingerét vennünk lehetne, – azokra az égő csipkebokrokra, kik végig a történelmen égnek s el nem égnek, s kiktől világos a világ?! Szabad-e rámutatnom a fölséges görög lányra, Agathára, a szentre, a hősi naivára, aki ilyen lelke szerint, de nem a színpadon, hanem a martiriumban. Hogy tud édesen odasimulni az őt segítő Istenhez s az őt börtönében meglátogató Szent Péterhez, – hogy tud félénken s aztán alázattal nekibátorodva imádkozni; kitárt karokkal nem azt kéri, hogy Isten őt börtönéből kimentse; nem azt kéri, hogy szűzi mellét le ne vágják s a kutyáknak oda ne dobják, hanem „agonem suum Domino commendavit”, alázattal ajánlotta Isten kegyelmébe s őt megerősíteni tudó erejébe az ő küzdelmét, a szenvedését.

Hány ily lángoló hullám csapott föl a magasba a 300 éves keresztény martiriumból! S ha azután nyolcszáz évet ugrunk a középkori lovagias szellem világába s nem indulunk el Parzivalal a szent Grál vára felé s nem is a kereszteshadak égő folyampartjai mellett vonulunk, hanem a lovagias s áldozatos léleknek azon megnyilatkozásait vesszük szemügyre, melyekből a lelkek megmentése, a lelkipásztori gond és szomj csap felénk, mily óriási kitöréseit csodálhatjuk itt a lelkiségnek! Azokat értem, kik nem a Krisztus sírját akarták elfoglalni, hanem a szent élő templomait akarták a mór rabságból visszahódítani.

Az is egy boldog, lelki járvány volt; valami epidémia, ennek a görög szónak találó értelmében, ti. valami idegen, nem földi, hanem máshonnan jött s közénk telepedett s itt tértfoglaló hatalomnak hódítása. Egy természetfölötti, égi lelkiség térfoglalása. Nem ilyen-e az egész kereszténység?! S elvonulnak előttem ezek az „epidemiás” alakok: Johannes a Matha, Petrus Nolascus, Félix Valois s a Baleári szigetekről fekete dominikánus köpönyegén Barcelonába evező Raymundus a Pennafort... s ezren, sok ezren utánuk ... S ezek egyet akarnak, egy epidemiás gondolatot akarnak megvalósítani, „omnes isti pro captivis seipos in pretium daturus dicitabant”. Ez a „dicitare” olyan álmodozó, nagyot akaró, de hitelt nem találó szóbeszéd; a világ azt föl nem fogja s nem hiszi; ők maguk is csak úgy hiszik, ha Isten őket megsegíti; mert ezt nélküle akarni sem lehet. Akarja-e aztán ezt a nagyot az Úr, hogy

valaki vagy éppen százan, sőt ezren nemcsak pénzt adjanak a rabokért, hanem önmagukat adják cserébe s hazaküldjék testvéri csókkal a kiváltott szenvedőket, – hogy az Isten ezt akarja-e, hogy tetszik-e ez isteni Fölségének, azt csak alázattal kérni s remélni lehet. S ez epidémiának volt 7000 vértanúja. A modern ember eszeveszetten csapja össze kezét e véres, lángoló folyam fölött. Igaz, hogy az autók egy év alatt Észak-Amerikában 14.000 embert gázoltak el; no, de ezek áldozatok, melyek meghalni nem akartak; de azok hősök, kik úgy szerettek, hogy meghaltak. Ez a különbség egy egész világ.

S e sorban még csak egyet említek, a fölséges Raymundus Nonnatust, ezt az élő váltságdíjat, ki a mórokhoz került rabságba, de úgy, hogy akart, hogy hazaküldött valakit, s ő maradt helyében s úgy beszélt s térített, hogy a mórok lakatot vertek felső s alsó ajkára s így aztán heroikus némaságban hirdette az Urat. Lakat volt a száján, de sugározta az Urat! És a többi, az a többi, ki akár ebben az „epidémiában”, akár másban lett a nagy folyam lángoló hulláma. Egymás után vetődnek az égbe más-más tűzben s színpompában égve.

Ez az a mindig új folyam, mindig új hullámokkal, a mélység vonzásainak mindig új temperamentumával telítve. S ismétlem, e folyamban úszunk mi is s vagyunk új hullámok, – nem a régi hullámok tükrözései, nem is csak a régi hősök „Nachempfinderjei”, nem, új hullámok vagyunk s új megélői s megtapasztalói s megszenvedői annak a nagy égből szakadó s földön tértfogaló s itt folyton terjedő lelki epidémiának.

Mi oly milióben élünk is s oly levegőt szívunk is, mely a mindig új életet, az új életre való fölrebbenést s abban való elindulást szolgálja.

Egy szóval jelzem e körülményt: mi a misztériumok földjén élünk; a nagy, szent titkok világában, melyek az életnek, a folyton megújuló életnek legerősebb ingerei és stimulánsai. Az életet tényleg ingerek folytonos kisülése jellemzi. Új élet ott lesz, hol folytonosan új ingerek hatnak ránk. Minden fa, mely a virágfakadás színeiben lángol, – minden virág, mely a szépség kigyulladására, – minden cserje, rózsató, szegfű, margarétabokor, melyre a nap ráönti aranysugárzatát, – akár egy-egy égő csipkerózsa-bokor volna, telítve van a lét titokzatosságával s ismeretlen erők kibontakozásával. Tüzeső fölülről s formák s színek bugyborékolása s gyűrűzése alulról. S ezek mind beszédes s kíváncsiskodó misztériumok. Valami „fascinatio nugacitatis” jó értelemben véve e szót, csap felém. A misztériumok faszcinálnak csacska némaságukkal. Mindegyik elém dobban s szemembe néz s kérdi: mit gondolsz, mi vagyok? Vagy tán ki? S értem azokat, kik nimfákat, driadokat, manókat láttak lépten-nyomon, szóba elegyedtek velük. Ez a földből kinövő élet, ez a formáit bontogató szépség, ez az aranyszőke hajszálait ágak s lombok s levélkék fésűjén lengető láthatatlan fej, – ez a szuverén hozzáértés, ez a rajzhibák nélküli művészet, ez a gixereket soha sem csináló dallamosság, ez az erdőszélen s mezőn s májusi kertekben s virágos ablakokban álló nagymise s a harmóniáknak az a harangzúgása és csilingelése, melyben az égbolt a nagy harang s minden virág egy-egy harang, mindez nem inger-e, nem hat-e ránk, nem ébreszt-e, nem áll-e szóba velünk, sőt nem erőszakoskodik-e, kérdést ad föl s követeli, hogy feleljünk neki? Ah, igen, ez az a körülöttünk borongó s cikázó misztérium! Oly közel van hozzám, hogy szinte érintem s tapintom, lefoglalom és élvezem. Íme, Isten jár itt a misztériumok aranyos, tarka, napsugaras, virágos köntösében, s mi mindig lába nyomaiban járunk. Isten és titkai s misztériumai közt járunk; mily páratlan s fölséges „via sacra”, a szent titkok közt kanyargó út. Tehát ingerek, folyton új életet, új csodálkozást, álmétkodást, megdöbbenést meg-meglátást ébresztő út... ingerek és új élet útja.

De e nagy természetadta misztikumon kívül s e fölött vannak más ingerek is. Azok közvetlen az Isten arcáról sugárzó kinyilatkozások s lélekvonzások, új igények és remények ébresztése s új erőknek, melyeket kegyelmeknek hívunk – reánk kiárasztása. Ez a természetfölötti rend, melyben már nemcsak virágos fák, rózsafák, mézes akácok, olajos topolyák s virágbokrok állnak, hanem gyönyörű lelkek, égbenövések, tisztaságok s égő szívek, szóval az Isten gyermekei, akik mi vagyunk.

Ez az a felsőbb, az igazi misztikum, a kereszténység rendje és világa. Itt már a természetfölöttiség őserdeje környékez meg minket: csodák és áldások, szent erőforrások; itt fények járnak és boldogságok, hegyről jönnek, hogy fölvezessenek; itt fölavatások folynak és átadások; itt az Isten törzsébe való beoltások történnek s az Istenfia vérenek belénk átömlesztései. Itt az Isten nemcsak közel van, hanem odaadja magát, nemcsak jár körülöttünk, hanem meglelkesít s átízít s boldogít. Mi hisszük, hogy a kegyelem, a megszentelő malaszt által Isten természetének valamiképp részesei leszünk s annak következtében valahogy vállalnunk kell, hogy amint mondjuk: „homo sum, nil humani a me alienum puto”, ember vagyok s ami emberi, az nem idegen előttem, úgy azt is kell vallanom: „Filius adoptionis Dei sum, nil divini a me alienum puto”, Isten gyermeke vagyok, tehát közöm van az egész Istenséghez. Az egészhez; jóllehet csak hasonlatokkal s képekkel emelkedhetem a végtelenhez; de azért enyém ő, s én az övé; közöm van fényeivel, meglátásához, boldogságához, dicsőségéhez, erőihez, kegyelmeihez. Isten a gyökerem, a virágom, az erőm, a levegőm, a napom, örömöm s boldogító reményem.

Pál apostol mondja: „Ő benne élünk, mozgunk és vagyunk, amint némelyek a ti költőitek közül is mondták: mert az ő neméből is vagyunk”. (ApCsel 17,27.28) Vagyis ő benne van létünk, életünk és mozgásunk. A „benné” kifejezi azt a benső viszonyt, melyben az ember Istennel áll. Nekünk ugyan külön létünk, erőink s tehetségeink vannak, s azokkal élnünk kell, hiszen arra valók; de egész létünk s legigazabb meglátásaink róla a végesség s a folytatás benyomását teszik. Megtapasztaljuk azt a föltétlen függést, amennyiben mindenünk tőle s érte van. S az, hogy „érte van”, a szellemi s erkölcsi világban lép elénk, s megvalósul főleg a kegyelmi rendben. Szent Pál ismerte Aratus, ciliciai költőt, az ő földiét, kinek szavait idézi, de Kleanthesnél s Pindárnál is találatnak hasonló fölséges kijelentések. Ez az a titokzatos levegő, mely körülfolly s melyet lélelkünk. Nem vesszük észre, hogy benne vagyunk, mint ahogy nem vesszük észre külön ráeszmélés nélkül, hogy az atmoszféra levegője környékez, melyet lélelkünk s melyből az élenyt, a tüzet vesszük.

S mit mondjak a nagy titokról, az erkölcsi életről, mely a közönséges, szürke életből isteni értékeket s örök érdemeket emel ki?

A kegyelem új elv, új, valóságos princípium, melyből másféle értékek fakadnak, mint a természetes jósból s tisztességből. Ez egy más gyökér, tulajdonképpen maga az Isten, a Krisztus, s a mi öntudatos kegyelmi ténykedésünk egészen más, felsőbb szférába való fakadás. Mi ez elv által természetfölötti, tehát isteni szépségű moralitásba öltözködünk. Valamiképpen kilépünk a természetnek, bármily művelt legyen, energiaköréből s új energiák játékaának orgánumaivá leszünk. A teremtmény, az a termés-természet, visszalép, s más viszonyoknak s más erőknek hatáskörébe jut bele. Már nem teremtmény csak s a nagy szuverén Fölség szolgálja, hanem intimusa, fogadott fia. A „gratia diffusa in labiis”, az az arcon előmlő kegyelem elnyeli a szolgaság vonásait s más szépséget, az Isten-hasonlatosság szépségét önti rá, mely Isten-hasonlatosság új energiákat ad s hozzá érdemszerző értékességet.

Az Isten intímusainak — szabad így neveznem a megszentelő malasztban élő embereket, hogy kiemeljem az Isten-közelség s Isten-barátság viszonyát — az Isten intímusainak természetfölötti cselekedetei egészen új érdemfémjelzéssel bírnak. Isten elfogadja érdemül az örök életre a kegyelem állapotában végzett természetfölötti cselekedeteket. Ez az ő nagyúri, bőkezű gesztusa, hogy úgy akarta, hogy nemcsak belső szépséggel szereli föl cselekedeteinket, hanem az örök érdem értékével gazdagítja azokat. Bármilyen jelentéktelen s szürke legyen tehát a kegyelmi állapotban élő hívőnek élete, azért abban itt is, ott is nemcsak az Isten-tetszésnek, hanem az örök érdemszerzésnek reflexei gyúlnak ki.

A német mitológiában az Isten fiait a szemüknek acél-csillámos fényéről ismerjük meg. Ez mítosz és szimbólum; de a mi teológiánk szerint, az Isten fiainak tényleg valami krisztusi karakterjük van, melyet három szentség, a kereszttség, a bérmlás s az ordináció energiája éget beléjük, még pedig annyira, hogy a pokol tüze sem veszi ki s az égi dicsőség sem

homályosítja el azokat. Íme, mily misztikus, természetfölötti erőkkkel, szépséggel, érdemmel s karakterrel fölszerelt, fölséges nemzetség ez a keresztény közösség, mely a világtörténelembe beleállítja az új életet, s a természet pompájának finom szövetére ráhímezi az isteni, de lefátyolozott szépségnek vonásait.

Végelemzésben ez mind az Úr Jézus szent vérének megváltó ereje s új életet s új erkölcsi szépséget széthintő áldása. Az erkölcsi világnak, tehát a legemberibbnek a Golgota lett sarka, s a kereszt lett tengelye. Ott fordul minden; ott kel föl a nap, s csak az Isten a megmondhatója, amint lesz az utolsó ítéleten a kinyilatkoztatója annak, hogy az öt rózsában kivirágzott keresztfa mint verte szerteszéjjel a világban a lelkiességnek, a megújulásnak, az üdvözülésnek őserdő-gyökérzetét. Ott s akkor meglátjuk, hogy a szent vér és tüze mint ette bele magát a világba s mint emelte azt.

Nos és azután? Mi jöjjön azután? Csoda-e, ha ebbe az Istenséggel érintkező természetfölötti rendbe beleállt az eucharishtiában köztünk élő Krisztus, s ha maga köré mint a misztériumok súlypontja köré csoportosította a hit s az élet titkait? Csoda-e, ha a misztériumok ködéből, az Isten csodáinak felhőjéből, melyben élünk s úszunk, kigyulladt az eucharisztia fehéren izzó korongja, a „memoria mirabilium”, az Isten természetfölötti tetteinek összefoglaló központja és súlypontja és gyúpontja? Csoda-e, ha a misztériumok szentföldjén, mely pedig a mi szülőföldünk, kifakadt az isteni élet mélységeinek lüktető forrása, – nem tudom, csendes erdők tengerszeme-e vagy a végtelenségek parttalan óceánja, – a kenyér és bor színében jelenlevő Úr Jézus? Csoda-e, vagy mivel a csodáknak is van stílusa, nem kellett-e, hogy a kegyelmi rendben magát közlő, azután értünk megtestesült s fölláldozott Istennek ilyesmit kellett tennie, nem kellett-e végre magát úgy adnia, hogy együk, igyuk, éljük, hogy amint kicsiny lett kimondhatatlanul, úgy hódítson meg s emeljen föl s változtasson át magába maradéktalanul?! Nem stílusa-e az Istennek, hogy ki minden, az mindnyájunknak kenyere is, ereje s vére is s győzelme is legyen? Igen, igen; valahogy így kellett annak lennie; nos, és azért így is van.

2. Imádó zsenialitás

A katolikus áhítat az újabb korban egyre jobban az Oltáriszentség felé fordul, s azok a világraszóló eucharisztikus kongresszusok még a profán világnak is jelzik e fordulatot. Nemcsak tüntetések, hanem szükségszerű megnyilatkozásai a legnagyobb erkölcsi testület indulatjának.

Ha kérdem, hogy az egyház áhítata miért fordul most oly nagy nyomatékkal s lélekgravitációval az Oltáriszentség felé, nem mondhatom, hogy azt a hitnek vagy a teológiának valamiféle új reakciója vagy orientációja okozza, mert hiszen ilyesmiről most nem tudunk; azt sem mondhatjuk, hogy a liturgia föléledése s kivirágzása bővíli meg a katolicizmust s fordítja az Oltáriszentség felé a figyelmet; hiszen az áldozatbemutatásnak szent liturgiája eddig is az Isten-tisztelet előterében állt, s ha van manapság örvendős liturgikus mozgalom, azt magát inkább okozatnak mint oknak kell tekintenünk. Az okot tehát másban kell keresnünk, s a mozgalom egyetemességének s az egyház életének, misztikájának megfelelőbbet nem találhatunk, mint ha azt az egyház Lelkének, a Szentléleknek tulajdonítjuk.

Az a természetfölötti genialitás, melynek új intuíciói s megérzései vannak, mely új meg új kiadásokban új szellemi világokat teremt s termékenyít az egyházban, az fordítja az eucharisztia felé az áhítat indulatját.

Genialitás az egyházban – úgy örülök e fogalom ideplántálásának; újkori kifejezés ugyan, de egy ősi, nagy teológiai realitást jelent, melyet a kátéban a Szentlélek hét ajándékának hívnak.

Hétféle genialitás a kegyelmi rendben, melyek különböznek a megszentelő malaszttól, a segítő kegyelemtől s a léleknek rendes s rendszeres készségeitől vagyis erényeitől, mint ahogy különbözik a genialitás a léleknek robotos s szisztematikus tehetségeitől, a fogalmi kategóriákkal dolgozó észről s az ész diktátumai szerint elinduló akarattól.

A tudomány s művészet történelmében is a nagy fordulatokat a geniális meglátások s megérzések okozzák, azok indítják meg s adnak lökést rendkívüli energiájukkal az élet irányainak. Éppen úgy a hit világában s a természetfölötti életben is a mélybe lenyúló s a világot megmozgató indításokat a genialitás végzi.

Ily genialitások – mondom – azok a lelki tehetségek és valóságok, melyeket mi a Szentlélek ajándékainak hívunk. Ez a szó, a Szentlélek ajándéka, éppen nem szerencsés, mert általános, s nemcsak nem mondja, hogy miről van szó, hanem ellenkezőleg ellaposítja a gondolatot s eltávolít a helyes értelemről, nem hogy közelebb hozna hozzá.

Ha kérdem, hogy mik tulajdonképpen azok az ajándékok, micsoda a mivoltuk s az alkatuk, azt kell mondanom, hogy a megszentelő malaszt állapotában élő léleknek természetfölötti s a malasztból mint valami valóságból organikusan kinövő szervei. Sajátságos tehetségei s belső érzékei. Nem erények, milyenek a három isteni s azután a négy erkölcsi erény; nem is olyan értelmileg meghatározott s gyakorlat által megszerzett készségek, melyek folytán az ember a jóval s rosszal szemben célszerűen jár el; nem is azok a rendkívüli lelki állapotok, milyenek az elragadtatás, a víziók, hanem felsőbb rendű genialitások, melyek a Szentlélek-járás szervei bennünk. A Szentlélek bennünk fakad föl s általuk árasztja a lélekre azt a hét életáramot: a bölcsességet, megértést, tudást, jótanácsot, erősséget, áhítatot, Isten-félelmet.

Csodálatos elgondolás az, ha szemünk elé állítjuk a léleknek azt a fölnevelését, melyet a Szentlélek teremt bennünk abból a célból, hogy kapcsolódhassék velünk, s hogy e természetfölötti érzékek révén kiárasztassa reánk az élet áramait.

A genialitás a legmagasabb lelkiség, mely fogalmi mechanizmuson s okoskodáson, az értelmes eligazításon túl s ezek fölött él, lát, akar, teremt s alakít bennünk s általunk. A

genialitás nem az észről s nem a tudománytól való, s éppenúgy nem szerezhető be sem tanulással, sem okoskodással vagy gyakorlattal; hanem az más valami lelkeség, melynek a közönségesen okoskodó s diszkurzív értelem fölött való meglátásai, megérzései s megélései vannak. Nem geometrikus konstrukciók révén fogja meg tartalmait, hanem azok fölött érvényesül.

Ilyen genialitásoknak nézem a Szentlélek ajándékait. A regisztráló s sémákkal dolgozó értelem, tehát a filozófia s teológia nem igen tud velük mit csinálni, de a lelki életben s a teremtő művészetben, a szentek pszichéjében s a misztikában oly természetes a helyük, hogy alig van nagy mozzanat nélkülük. A kartézusi s a more geometrico a világgal leszámolni s maradék nélkül mindennel elkészülni akaró tudomány mindig értelem-párti s mindent sémákba akarna elraktározni; azért pl. a géniuszra, az intuícóra, a megérzésre nincs kategóriája s átlag nem viselkedik méltányosan e titokzatos szellemi tünetekkel; de még a modern teológia s az új skolasztikus filozófia is valahogy elhalaványítja, az a Szentlélek ajándékainak, ez az intuíciónak valóságait. Szent Tamás ezt nem tette. Szent Tamás nagyon disztinvál erények, tehát a ráció és hit szerint kinevelt készségek s a dona Spiritus Sancti közt. Ez utóbbiakat is alaposan tárgyalja, fejtegeti s minden egyébtől megkülönbözteti. A modern korban a teológiának eziránt sokkal kevesebb az érzéke. Szent Tamás amily szorosán tud ragaszkodni az értelmes rendhez az erkölcstanban, s az értelemről tudja kiemelni mértékeit, éppen oly nagy szabadsággal jár el az „ajándékok”, mondjuk csak ki bátran, a genialitások elismerésében, s azoknak tulajdonítja a Szentségnek s a kifogyhatlan isteni életnek az egyház történetében meg-megújuló áramlásait.

A természetfölötti életnek spiritus rectora a S. Spiritus, az ő szervei a genialitások, s ezek révén árasztja el az egyeseket s az egyházat a maga lelkeségével. Az etika, a korrekt élet, a tisztesség s az erény az értelem biztos útjain jár, de az élet hatalmasabb, közvetlenebb, teremtő és gyújtó indulatját a Szentlélek fuvalma viszi s éleszti.

A szentek mind e genialitással vannak telítve, s e genialitás révén nem az okoskodó észnek s nem is a diszkurzív, vagyis fogalomról fogalomra, ítéletről ítéletre kapaszkodó metódusnak vannak alávetve, hanem kapcsolatba vannak hozva közvetlenül a Szentlélekkel. Ez adja nekik az intuíciót s a buzdulást. A Szentlélek e szervek révén szállja meg s foglalja le őket, s így lesznek ők „numine afflati”, az Istenségtől megszállt, meglelkesített s áttüzesített lelkek. E genialitások révén csap le beléjük, mint a szélvész a vitorlákba s játszik rajtuk mint orgánumain.

Az Oltáriszentség felé forduló s kigyúló áhítat e genialitásnak intuíciójából s buzdulásából való. Hosszasabban időztem e pontnál, mint nagyon korszerű problémánál, mert gondolom, hogy ahogy nekem nagy örömet okozott az intuíciónak méltánylása a filozófiában s a „Szentlélek adományainak” mint genialitásoknak beállítása a teológiába: úgy örömet okoz ez másoknak is s mély tisztelettel tölti el őket Szent Tamásnak teológiája iránt, aki oly intellektuel hajlamú s ugyanakkor oly finom megértéssel viseltetik a psziché mélységei s a teológiának misztikus homályai iránt.

Ismerjük hát el, hogy az egyház nagy áhítatfordulata az eucharisztia felé a katolikus lélek genialitásától, tehát a Szentlélek indításától és sugalmazásától való!

3. Emmanuel

Mi egy nagy történet szemlélődő hitében s igézetében állunk; hisszük s át akarjuk élni, hogy Isten emberré lett. Ez az Isten-közléseknek, az Isten-megnyilatkozásoknak minket térdre készítő legédesebb bemutatkozása. „Fortiter et suaviter” lép az Isten a maga teremtésébe; belénk, világunkba hatol, a lét gyökeréig hatóan; addig, ahol a vér, az élet fakad, ahol a szívdobbanás ered, abba a leglágyabb intimitásba, az ösztönös, édes élet rebbenéseibe, az édes anyaság titokzatosságába s onnan a lét ez édes misztériumában lett egyik közülünk s onnan indult ki.

Itt tartok

Tekintsük meg a misztériumot, az örök szent titkot az ő földi útjain. Úton van s mindenféle állomásokat tart s mindig ugyanaz marad: a nagy titok, a nagy érthetetlen, aki mégis mindig ingerkedik velünk.

Mi a kereszténységben ennek a titoknak fölséges kinyilatkoztatásait vesszük, melyeket tetszett neki csodálatos történelmi képekben megjeleníteni.

Vegyük a legnagyobbat, a kereszténység alapját s velejét, az Úr Jézus Krisztust.

Ő a végtelen s mégis valaki, ő a határtalan meghatározott, ő az örökkévaló tökéletesség kis mag lett, magzat, csecsemő. S mintha végtelen Istenfiú nem volna, fölhalálta magát otthonosan a test és vér, az érzelmek és szívdobbanás titkos világában, melyet a „funiculi Adam” a minket egybekapcsoló érzelmi fonalak s szálak hálózata borít. Van anyja s nagynénje s nagyatyja s nagynénje s nagybácsiai, nagy vérrokonsága,¹ s ő a nagy idegen, a végtelen nem-ember úgy néz itt körül, mint aki otthon van, – sőt mint ki édesanyja keblén csüng és szopik és élvez s örül, hogy van!

Istenem, hát ennyire közel és intim lett s mienk lett! S így lettünk vérrokonok a Logoszal, így jutottunk vérközösségbe vele s egy életnek s egy történelemnek s egy megszentelt sorsnak nagy világáramába.

S minek tette ezt? Mire való e gyermek, ki Isten Fia? A Goethe-i szó itt is beigazul: „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis”. Minden csak szimbólum; ez a gyermek is az; ő pláne a legmélyebb s legkifejezőbb szimbólum. Valóság abban, hogy az Isten tényleg megtestesült, de szimbólum is. Jelzi a páratlan közelséget, a hozzánk tartozást, az egybeforradást, a közös természetet, az élet- s a lét- s a cél-, s az erő- és örömben való közös részesedést. Jelzi az egész kegyelmi tant, hogy mi is az ő természetének, az isteninek részesei vagyunk, mint ahogy ő a mienkben részes s igaz ember lett. Ő egy közülünk; ő is az életáram egy hulláma, az életszövedék egy csomója, a titkosan szökő pontok egyike, egy kis „punctum saliens”, olyan, mint mi; de azonkívül még más is, az örök s végtelen Istenség második személye. S erre nézve lesz ő nagy jel; jelzi azt, hogy viszont ebbe az isteni természetbe mi vagyunk beoltva, vagy az belénk!

Ez a teremtő s alakító Istenség a megtestesülés kiadásában tehát szimbolizálta az intimitást, a közösséget, az együvé tartozást, a testvériséget, s sürgeti mindezzel azt, ami mindennek mélyén s alapján feszül, ami a gyökérzetben dolgozik s a szép és szent életekben kivirágzik: azt, hogy mi Isteni vagyunk, hogy hozzá tartozunk, hogy nélküle el nem lehetünk. Hogy atyaság, anyaság, mátkaság, barátság s az Énekek énekének szerelme, vágya és szomszárja mind csak kép, s jelzi azt az intimitást, mellyel a lélek Istent átfogja s átfonja, s azt

¹ Ez oly értelemben igaz, mint itt mondva van: az örök Ige a megtestesülés által emberi vonatkozásokba lépett. De nem volna helyes dolog – ezt a szerző nem is teszi – ezeket a vonatkozásokat közvetlenül ugyanúgy vonatkoztatni a Krisztusra, miként az ő anyjához, Szűz Máriához való vonatkozást. Hisz ezek mind nem közvetlenek, nem személyről személyhez való vonatkozások, miként Krisztus és Szűz Mária között van, hanem csak a Szent Szűz közvetítésével válnak valókká.

a radikális szükségességet és vágyat, mellyel az övé. Hiszen ezek a felsorolt lelkiségek is, az atyaság, anyaság, mátkaság, az mind tőle s belőle való. Ezek mind csak szimbólumai a mi vele való közösségünknek, ami tőle való eredésünknek s funkciók voltunknak s függésünknek, a mi beléje való gravitációnknak, a mi beléje való szakadásunknak. Ő az örök s ő a végcél, belőle való az élet s a boldogság szomja s ezeknek a vele való boldogító egyesülésben való kitöltése.

S menjünk ez úton tovább.

Tehát ez az istenemberi csecsemő is szimbólum; jelzi a világ s a lélek nagy misztériumát, az örök szeretetet, mely egyesülés és egység és teltség és túlcsoordulás. Ez a nagy misztérium az, melyet a szentírás jelez, mikor mondja, hogy „Isten a szeretet”, s mikor megérteti velünk, hogy túlcsoorduló szeretet, aki azért teremt, mert szeret. Isten a világot is szeretetből teremtette, s jól mondja egy egyházatyja: „Deus creando aliquo modo extasim passus est”. Isten extázisba kerülve teremtett. Végtelen szeretetből teremtett: „Diligis omnia, quae sunt, et nihil odisti eorum, quae fecisti, – nec enim odio aliquid constituisti et fecisti”. Szeretsz s azért teremtesz; szeretetből s nem gyűlöletből teremtesz. Úgy szeretett, oly kimondhatlanul, oly fokozottan, oly bensőségesen, hogy a szép világ gyönyörű képes vásznát remeklő gesztussal elénk kigördítette, s azután is szeretett s a természet fölébe egy új szellemi világot, a kegyelmi rendet állította s abba azután legnagyobb extázisában önmagát mint csecsemőt beleteremtette. Úgy szerette Isten a világot, hogy ember lett, mienk lett, valaki közülünk lett, belénk olvadt, anélkül, hogy felemésztdött volna.

Mi ugyanis azt a végtelen radikális szeretetet, mellyel mi az Úrból valók vagyunk s hozzátartozunk s beléje szakadunk, megérteni nem tudjuk, s azért azt inkább csak jelekben s szimbólumokban vesszük. Az evangélium is mondja: „Ez lesz nektek a jel: találtok egy kisdedet, pólyákba takarva, jászolba fektetve”. Csodás, faszcináló jel, hódító és gyullasztó jel, hogy az Isten gyermek lett, hogy a jászolban fekszik a gyermek, ki Istenfia s emberfia egyben. Itt is mondhatom: „Deus exstasim passus est incarnando”. Szó szerint magánkívül lett, önmagából kilépett, „Qui cum in forma Dei esset... seipsum exinanivit” (Fil 2,7).

Íme a nagy jel, mely az Isten szeretetének örvényeire mutat rá. S mi az örvények szélén gondolatlanul ácsorgunk, s csak mikor e jelekből a mély értés s megértés valamiféle megvillanásait vesszük, akkor kapunk fejünkhöz s szinte belémeredünk. Extázis extázist szül. Ő vonz e formákban, mondjuk inkább e formák alatt. E formák neki orgánumai is; művei is, remekei is, de orgánumai is. Azokkal vonz a mélybe, hol minden azt zsongja: úgy szeretett, úgy szerette a világot ... „amat animas”, szereti a lelkeket... úgy szereti!

Tovább megyek. Ezt a jelző szeretetet hordozta az Úr végig életén. Lelke áradozott; itt is, ott is kivillant fényessége s ki-kitört egy-egy tűzlángja s adta magát s lelkét, s ezek a csendülések s kiédesülések, lelkének parabolás megzenésítései mintha nemcsak mondások, hanem fogások, édesgetések s vonzások volnának, melyeket csak az ért meg, aki megteszi azt, amit jeleznek.

Szóval jelek! Az egész krisztusi élet a jelzéseknek abba a szakába tartozik, melyről az írás mondja: „Videte et gustate, quia suavis est Dominus” (Zsolt 33,9), tapasztaljátok s ízelejtétek meg, hogy az Úr erő, zamat, tűz, öröm. Fogalmak, parabolák, tanok ezt csak jelezni tudják. S mikor aztán felkészült legnagyobb extázisára, a szeretet kigyulladására s önfelemésztdésre; mikor készült oda, ahová, mint mondotta, mikor elér, az egész világot magához vonzza; mikor szenvedni készült azon az első zöldcsütörtökön este, szeretetének e legnagyobb extázisa előtt megint egy jelet szerzett, mely megértette velünk, hogy mily intimen tartozunk mi együvé, mennyire egymásba olvadva, egymásból s egymásért élve. Istent s emberségét adta nekünk kenyérül; akart bennünk élni s akarta, hogy belőle éljünk.

Íme a jel. Ez is extázis és orgánum! Az ő extázisa s kitörése felénk s lefoglalása lelkünknek s egész valónknak.

Nézd e jelet: kenyér. Kenyered vagyok, életed és véred és meged és heved és enyhülésed s fölfrissülésed ... úgy szeress! Egész valóddal, mert végre is egész valód belőlem van s belém iparkodik! Te úgy tartozol hozzám, mint ahogy tartozik hozzád a véred, szíved dobbanása, a levegő s lélekezésed, tested melege s vérkeringése ... oly mélyen, oly gyökeresen, oly egyetlenül s egységesen.

Íme, a nagy jel, az eucharisztia s ami benne rejlik s morajlik s feszül, az istenemberi élet, még pedig nem az, mely az Úré, hanem, mely a mienk; mert az a jel azt az életet jelzi, azt, hogy aki engem eszik, értem s belőlem él!

S ha e sok jelen végignézek, a nagy misztériumnak jelein, éldelegve mondom el a költő szavait:

„Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis,
Das Unzulängliche, hier wird's Ereignis;
Das Unbeschreibliche, hier ist's getan.”
(Goethe, Faust)

Ne ijedjünk meg a szent kereszténység nagy szimbólumaitól, a nagy titkoktól, hogy a csecsemőben az Isten Fia, a Logos, a valóságos személy, s hogy a kenyér színe alatt a valóságos Krisztus van jelen. Nézzünk ezekre gyermekarccal s gyermekszemmel: mert bárhová fordulunk, a nagy misztérium éppen úgy néz ránk s akarja, hogy vegyük s éljük.

Mi mindent mondtak a lét misztériumáról, a természet tarka jelzéseiről az ázsiai s a hellén szép álmok, mi mindent beszéltek s félrebeszéltek s szóltak nimfákról, faunokról, istenekről s istennőkről s a nagy Pánról! Ők látták a misztériumot s álmodoztak róla. S mily sok szépet hallunk a filozófiának tiszteletreméltó papjaitól, Anaxagoras- és Plátó- és Herakleitosztól s az ősi Pythagorastól, kinek a számok s a mértékek muzsikálnak, s ki a törvények megzenésítőit a múzsákban látja s a delfii jósa háztetején ülő leányarcú madarakban, a keledonokban!

Mindennél több ez, hogy az Isten ember lett, s Krisztus jelen van az Oltáriszentségben. Értem azért, hogy a művészet miért hordott össze a dómokban mindent, ami alak, szín, hang, szépség van; értem, hogy miért éled föl s él műveiben a fauna és flóra, s nem elég neki ez mind, hanem kombinál mesés világokat, a fantázia őserdőit. Hát nem mesés, nimfás, múzsás s keledónos ez itt mind?!

Íme, az örök misztérium, a végtelen Isten, aki ily tiszta s édes valóságokban kinyilatkoztatta magát nekünk: egy csecsemőben s egy édes falat kenyérben. Azok a mások álmodoztak s tapogatóztak az élet, a tarka valóság, az öntudat s az örök vágyak misztériuma körül: míg mi egy nagy kinyilatkoztatott valóságot imádunk, de amely szintén le van fátyolozva. Megszűnt-e hát a misztérium? Nem énekelnek-e még a múzsák a berkekben s nem kandikálnak-e még ránk a nimfák a forrásokból? Megszűnt-e már a szférák éneke, s nem csattogtatják-e még azok az éneklő s szemlélődő leányarcú madarak szárnyaikat fölöttünk? Vagy tán inkább elmélyült minden, s teltebb s túlsordulóbb lett tán minden? Talán nem tűnt el, hanem inkább megnőtt a csoda? Talán megnőtt a végtelenség fölöttünk s a mélység alattunk, az az álló csillagok, ez meg az ionok s irradiációk örvényeiből?!

Igazán éjszakák borulnak ránk, s jól esik a mi nagy misztériumainknak betlehemi istállólámpásával s oltáraink előtt égő öröklámpájával bolyongnunk s rövid éltünk s örök rendeltetésünk tekervényes ösvényére rávilágítanunk, s amellettt éppen ezen misztériumok körében s erejében kimondhatatlanul boldogoknak lennünk!

S most oda értünk, ahol a mi misztériumunkból Sacramentum, vagyis egy kiható, minket megragadó s cselekvő s aktív misztérium lesz, amely tudniillik megteszi azt, amit jelez. Jelzi a legintimebb bensőséget, jelzi a radikális, a lélek legmélyében eszközölt életegységet, jelzi a természetből kiemelt életnek isteni behatásokba való állítását, vagyis azt, amit kegyelemnek s kegyelmi állapotnak hívunk. A megszentelő kegyelem által mi az isteni természetnek

valamiképp részesei leszünk; lelkünk új, belénk oltott tehetségek hordozója lesz, s ezek által rá leszünk képesítve halálunk után Istennek színről-színre való látására s ennek megfelelő boldogságra.

Ennek a természetfölötti lelki állapotnak megteremtését célozza e világi éltünkben minden: Krisztus, egyház, evangélium, szentségek, s ennek a nagy intimitásnak, ennek a bensőséges átistenülésnek a szimbóluma a csecsemő a jászolban s az Úr Jézus a kenyér színe alatt. Szimbólum, mely Istenhez tartozásunkat s Istennek bennünk való életét jelzi.

A csecsemő a jászolban s Krisztus az Oltáriszentségben az Istennek bensőséges vonzalmait jelzi s azokat az örvényléseket jelenti, melyekbe a végtelen Isten minket besodorni akar.

4. Isten intímusai

Nagy hit ez, a lélek fölmagasztalásáról való fölséges hit. Szinte örületes gondolat, hogy az Isten intimitást akar, hogy a lelket fölszívni akarja, s mivel megsemmisíteni nem kívánja, hát kitölteni s lénye mélyéig áthatni akarja azt. Van aztán ennek a lélek-elárasztásnak s ennek a lélekfoglalásnak hosszú útja, melyen a lélek tisztul s alkalmassá lesz szenvedés, küzdelem, önfegyelmzés, lemondás által az Istentől való lefoglalásra; vannak kegyetlen tisztulásai, amikor az a Szentlélek jár benne, aki „az Isten mélységeit is kutatja” s így felkutatja az emberszív s emberélet mélységeit is s tisztít s éget s nyes és alakít s dolgozik azzal a karddal, melyről Szent Pál írja: „Mert az Isten beszéde eleven és hathatós, áthatóbb minden kétélű kardnál és beható az elme és a lélek, az ízek és velők eloszlásáig s megítélője a gondolatoknak és a szív szándékainak” (Zsid 4,12). Mindent átjár s mindent megtisztít az Úr Lelke, minél jobban s mélyebben foglalja le a lelket.

Ez a lefoglalás az Isten célja, s ez a kegyelmi rendnek értelme. Ez egyszermind azoknak a nagy kijelentéseknek az értelme, melyeket szinte nem szokás komolyba venni, amilyenek: „Ez tudniillik az Isten akarata, a ti megszentelésetek, hogy megtartóztassátok magatokat a parázناسágtól... nem a kívánság ösztöne szerint... és senki meg ne nyomorítsa s meg ne csalja atyjafiát... mert nem hívott minket az Isten tisztátlanságra, hanem szentségre” (1Tesz 4,3), s ami még komolyabb: „Szentek legyetek, amint én szent vagyok” (Lev 19,2). Ezek végtelenségek, melyek minket vonzanak s elnyelni akarnak, s mi bármily tökéletlenek vagyunk, nem mondhatjuk, hogy nem nekünk valók, s hogy mi bűvkörükön kívül állunk. Ki állhat a nap vonzási körén kívül itt a földön, akár lilium, akár varangyos béka legyen; minden belőle él. S kire nem illik az a szó, hogy „mi pedig hittünk a szeretetben” (1Jn 4,16). Mindnyájan ebben hiszünk s mint igézetet hordjuk magunkban, amely igézet gyakran s sokaknál néma, mintha meg volna törve, de máskor meg fakadó s dagadó életerő, mint az áprilisi gyökérzet.

A léleknek ez a bensőségbe s Isten nyomaira való terelődése nemcsak az evangéliumban, hanem az ószövetségben is kifejezésre jut, még pedig a leggyengédebb érzelmekbe öltöztetve.

Előbb nagy lelki békét akar az Úr bennünk teremteni és elveszi tőlünk bálványainkat úgy, hogy még a nevüket is elfelejtjük. „És szövetségre lépek – folytatja – javatokra a mezei vaddal, az égi madárral és a földi csúszómászóval... és magamnak eljegyezek téged mindörökre, eljegyezek igazságban s ítéletben, irgalomban és könyörületben”. (Óz 2,17.18) Nagy szó az, hogy az embernek bálványai ne legyenek, vagyis vonzalmi, szenvedélyei, passziói, melyeket Istennél többre becsül s hódol nekik, s ha annyira kiábrándul a vétkes mámorból, hogy még a nevüket is elfelejti! Az ilyen természetfölötti tisztulás után a lélekbe bevonul a szeretet, az a mindent rendbe hozott s mindennel leszámolt, diadalmas szeretet. Ezt az igazi bensőséget, ezt a benső, intim viszonyát a léleknek jelenti a megszentelő kegyelem, mely által Isten fogadott fiai, Jézus testvérei s a mennyország örökösei leszünk; ezt jelenti az életközösségnek fölséges szimpozionja, az a vacsora, melynél egy kenyéren élünk Krisztussal, – ő maga a mi falat kenyere. Jézus a saját maga életébe foglal minket; mert egy kenyér, egy élet, s ha egy élet, akkor egy érzés, egy bensőséges, elszakadhatatlan öntudati kapcsolat. Ozeás ezt jegyességnek hívja, hogy jelezze az egységet s a bensőséges, meleg élettartalmat. „Eljegyezek magamnak – úgymond – mindörökre” (2,19). S ennek a bensőséges életegységnek kivirágzása a tisztaság, az öröm, s az erő, melynek érzelmi dagályában fölényesen kiemelkedik a lélek s megcsinálja finom érzéssel azokat a nagy, de nélkülözhetlen szintéziseket Isten és világ, test és lélek, akarat és ösztön, szép lélek és szép test közt, s harmonikus szép, keresztény életben hozza kifejezésre a két világnak, ennek itt s annak a síron túl, igényeit. Nem tartozik-e ide az Énekek énekének víziója, az elragadtatás

szépségittas látomása: „Kicsoda az, ki feljő a pusztából, gyönyörűségekkel bővelkedve s az ő szerelmesére támaszkodván”. (8,5). Ilyen az a lélek, melynek gyökeréből nemcsak a természet szerinti életerő, hanem az Isten kegyelme, vagyis akciója virágozik ki, s mely a legbensőségesebb szintézise Istennek s a világnak, testnek és léleknek: az Isten gondolatait kiváltó s a természetes s természetfölötti erőket egyesítő s aktiváló ember.

Ezt a bensőséget s egységet hirdeti Szent Pál: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem. Hogy pedig most a testben élek, az Isten Fiában való hit által élek, ki engem szeretett és önmagát adta érettem” (Gal 2,20). Vagyis, az én életemet itt a földön beárnyékolja s fölségével faszcinálja az a nagy hit, hogy Krisztus halála áldozat és váltság. E faszcináló s minden mást háttérbe szorító, fényes gondolatvilág, ez engem megülő és lefoglaló mentalitás által lesz Krisztus az én valómnak éltető lelkévé, kinek magamat teljesen átadom.

Tovább, nekem ez a váltság a legnagyobb jótétemény, mert bűnbocsánatot s tisztulást, szépséget, megigazulást s boldogságot csak ettől várok s remélek, ezeket már itt a földön is veszem s élvezem.

Ezek azok a hit fölséges, bűvös hatalmától megszállt s faszcinált lelkek, kikben a bűnös ember, az az „én” mintegy kialudt s kik más ingerek s szükségességek s parancsok alatt állnak s Krisztusba való beoltásukról s vele való megfeszítettetésükről s eltemetésükről beszélnek. Életük övele oly egységes s bensőséges, hogy ami rajta s benne véghez ment, mindannak rajtuk is véghez kell mennie.

Ezek azok a nagy Krisztusnak, az egyetlen s igazi Úrnak bűvölete alatt álló lelkek, akikben ott világítanak eligazító világosságul s szűrő verőfény gyanánt Krisztus sötét, csodatevő, mágusi szemei, azok, melyek az ősi mozaikokról néznek ránk, vagy azok, melyeket ugyan csak egyesek láttak, azok a limpaszi keresztről megsemmisítő kínban s fölemelő komorságban ránk világító szemek. E szemek alatt mindenki alázatos, hódoló szolga lesz, – szolga? dehogyis, hanem a démon szolgaságából fölszabadított testvére a Krisztusnak. Ezek a nagy szabadosok Krisztusnak szabadságába, az új ember szépségébe öltözködtek, miután az Úr magával vitte s a keresztre feszítette bűnös természetüket tévelyeikkel s bűneikkel együtt.

Ezek azok a felszabadultak, kik tetté váltották az Apostol szavát: „Ne uralkodjék a bűn halandó testetekben, hogy kívánságainak engedelmeskedjete... hanem mint feltámadottak a halálból, adjátok magatokat az Istennek... A bűn rajtatok nem fog uralkodni, mivel nem a törvény alatt, hanem a kegyelem alatt vagytok” (Róm 6,12). Ők a felszabadultak, a megváltottak az örök győzőnek nyomában, akik mennek végleg is majd föltámadni vele!

Ilyesmi hát az a Krisztusból s Krisztussal való élet: új szellemi világoknak belénk szakadása, az öntudatunkban világító mágusi, prófétai s örök bírói krisztusi szemeknek bűvölete, a rabszolgáknak a nagy démon hatalmából való kiszabadulása, s az abból fakadó diadálnak s örömmek érzete s annak az egyetlen s legfőbb diadalt ülő Krisztusnak, a föltámadottnak belénk mint birodalmába való bevonulása. E fölséges Isten-kinyilatkoztatástól, azoktól a mágusi s imperatori szemektől s a világot váltó s átalakító erőktől lesz bennünk új élet, – leszünk mi krisztusiak.

Kellett ezt hosszasan fejtegetnem, hogy megértsük, mi az a bensőséges s Krisztustól belénk átültetett élet, mint mentalitás vagyis hit, mint akarátírányítás, vagyis törvény és hódolat s mint fölszabadulás és szabadság, vagyis bűnös természetünk letörése s bűneink bocsánata a krisztusi áldozat s váltság erejében.

Az Úr ebbe az élettudatba akar minket beleállítani, mikor a megszentelő kegyelmet adja s ugyancsak ebbe az élettudatba akar minket belenevelni, mikor azt akarja, hogy az ő, a hit gondolatai legyenek a mi gondolataink, s az ő életiránya s életgyakorlata s az ő érzésvilága legyen a mi élettartalmunk.

Azt mondtam, hogy ezt az Istenhez-tartozást s Istennek bennünk való életét jelzik a nagy „jelek”, a csecsemő a jászolban s az Oltáriszentség, az Úr Jézus a kenyér színe alatt.

Most csak ez utóbbinál maradok. Aki az Oltáriszentséget veszi, az az Úr Jézusnak testét is s lelki világát veszi, s ennek vételére kell iparkodnia. A szentáldozást jól végezni azt fogja jelenteni, hogy az ember szívvel-lélekkel a dolognál van, ennél a nagy hatásnál, Krisztusnak belénk-ereszkedésénél s az isteni erőknek bennünk való megszállásánál. Ezt a megszállást mint valami nagy benyomást akarom venni. Mint aki valami nagyot s fölségest meglát s annak igézete alatt áll. Különb ez, mintha most, mikor e sík vidéken állok, nagy hegláncok dobbannának elém s elragadtatással szemlélhetném azokat. Krisztus jön hozzám fényeivel, s bár már a megszentelő kegyelem állapotában vagyok, mikor őt fogadom, ez a kegyelem bennem megnő éppen a Szakramentumnak a bensőséget, az intimitást, az egyesülést s a lelki egységet szimbolizáló jellege folytán.

Bensőség, intimitás, egyesülés szeretetet jelent, – a szeretet hozza ezeket, s viszont ezek gyullasztják ki a szeretetet. Erre való tekintetből a teológusok azt tanítják, hogy az Oltáriszentségnek jellegzetes aktuális kegyelme a kigyulladás, a föléledő, az öntudatunkba lépő szeretet. Tehát a szentáldozást is úgy kell végeznünk, hogy az aktuális szeretet érzelmére mi is magunkat fölkeltsük s egy aktuális szeretetnek érzésével lépünk az Úr Jézus elé, vegyük így csókját és ölelését. Az Úr Jézus elé nem is virággal kezünkben, hanem az égő csipkebokor egy tüzes, virágos ágával kell lépünk, lelkünk lángbaborulásával.

Szent Tamás szerint a szentáldozást vagy úgy lehet végezni, hogy az ember a szeretetnek potenciájával, vagyis a megszentelő kegyelem állapotában lép az oltárhoz s veszi az Úr testét, vagy úgy, hogy az a szeretet tényleg megmozdul s kigyullad bennünk; az előbbi esetben a szeretet mint habitus, mint készütség s készség van bennünk s azt nem érezzük; az utóbbi esetben pedig mint aktus, mint tényleges érzés és lendület. Az Úr Jézus s mi is bizonyára a szeretetnek bennünk való tényleges kigyulladását és megcsengését akarjuk. Hogy is ne kívánna ő ezt, ő, ki mondta: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Nem olyan fogalmi emlékezet csak, melyet az ember konstatál, hogy van; nem is emlékezet mint kép vagy emlék; hanem emlékezet mint nagy, de letakart jelenvalóság, mely azt a régi érzelmi s indulatkört, s azt a nagystílusú régi történetet, az utolsó vacsorát, a búcsúzó szeretet lázában égő Krisztust, a termet s annak miliójét dobbantja elénk, akarja, hogy hangolódjunk s tegyünk szerinte. Inficiálni akar, melegíteni, meggyújtani akar. Ez az emlékezet bennem nem gondolat, hanem élmény lesz; nyújtózkodik a lelkem öntudatom mélyeiben (majdnem azt mondanám, mélyei alatt), mint a gyökér a tavaszi nedvek keringésétől, s fehéredő szürkéségek jönnek felém, mint mikor hajnal kezd lenni az éjszakában. Ez az emlékezet itt és most letakart jelenvalósága annak, aki „*Dei virtus et Dei sapientia*”, – aki a „*beatae passionis, nec non et ab inferis resurrectionis, sed et in coelos gloriosae ascensionis*”, a boldogító passziónak, a világot, poklot s földet megrendítő föltámadásnak s a dicsőséges mennybemenetelnek pirosán égő, fényektől lángoló rózsasőjét hullatja ránk. Ez az emlékezet letakart jelenléte annak, ki a mi tapogatózó Isten-ismeretünk mélységei fölött velünk jár s az egyház berkeiben fakadó hitforrásból (a hét szakramentum) meríteni buzdít, s lelket önt belénk. Ez emlékezet olyan, amilyen az emmausi úton vándorló Krisztusnak jelenléte; érezték melegét, melytől szívük gyült meg; akkor is, amikor nem látták s nem ismerték meg; mikor aztán ettek az általa megáldott kenyérből, akkor nyíltak meg szemük.

Ó mily csodálatos szó, ez az „*in mei memoriam*”, az én emlékezetemre! Mintha azt mondaná: amit rólam hisztek s tudtok, az mind jelenlét legyen bennetek s énekeljen bennetek, – s ami szép s hasonlat van rólam, az mind materializálódjék meg s töltse ki öntudatokat.

Az „emlékezet” ugyan múltat mond, de tudjátok, milyen múlt vagyok én; történelmi rendben, igen, múlt vagyok, de különben tegnap és ma s ugyancsak örökké vagyok s élek s éltetek, s akarom, hogy bennetek aktuális megélés s megtapasztalás legyek. Tény, hogy valamint az 1900 év előtti Krisztus a Szakramentumban jelenvaló, úgy mindezek a

„memoriák”, ezek az emlékezetek szemléletekké, odaadásokká, örömökké, megtapasztalásokká pattannak át, – s bennünk ma és itt ünnep lesz, Krisztusét tapasztaltuk meg. Az ő „emlékezetéből” ma reggel lett ünnepem; a múltból mint lepelből kibontakozott az Úr; lehullt róla ezredéves történelem tarka takarója s elém lépett dicsőséges, mai mennyei nivoltában, s én fogadtam s átkaroltam s a lelkem gyökérzetébe szállásoltam el: a nagy, a csak neki való s neki készített vendégszobába.

Hát ez a különbség a két szeretet közt, mellyel áldozni lehet; a habituális s az aktuális szeretet fölkészülése közt. A habitus a lélek pszichológiai, tehetségszerű fölkészültsége, azt mondhatnám, az ontológiai élet; az aktus pedig az öntudatot betöltő élet. Ott a memória inkább csak az elmosódott s ködös múlt, míg az aktuális szeretet a memóriának megelevenedett valósága. A habituális szeretet olyan, mint az élő mag, az élő gyökér, melyben rejlik a virág s a májusi szépségnek álma; míg az aktuális szeretetben nem a május álma s a virág sejtelme, hanem az édes valóság, a kifeslett május szépsége s mélységes s illatterhes szerelme boldogít. Emlékezet ez, melyből a jelen erő, öröm, ujjongás s boldogság élethulláma szökik föl. Emlékezet ez, mely megszólal s megmoccanó s feszülő s magát erősnek érző életet teremt belénk. Emlékezet, mintha olyan fényes ködnek párázata lenne, melyből az örök szeretőnek két szeme csillan meg s arca színesedik meg s alakja domborodik ki s két karja tárul elénk, s kinek meleg kezét a hűség kézfogásában s meleg ajkát a minket fölmagasztaló szeretet kiáramlásában érezzük. Tehát ez az emlékezet telítve van jelenvaló tapasztalatokkal, s a szakramentum színei, melyek a jelenvaló Krisztust takarják, mintha csak inkább ingerül, csak fátyolul szolgálnának; olyanok ezek a színek, mint egy éppen megszólalni kész ajk, melynek még nem hallani hangját, de már látni rajta az intelligencia izalmát. Minden szentmise az ősi utolsó vacsorának emlékünnepe, de a szakramentális Krisztus jelenvalóságával; minden szentmisén ott borong egy nagy szent emlékezet, mely azonban önmagával ellentétben azt mondja nekünk: én nem azért vagyok, hogy a múltat mutassak, ami most nincs, hanem azért, hogy a múltat a jelenbe áttegyem. A múltat jelenvalóvá teszem s azt mondom: ne menj vissza a múltba, amennyiben a valóságos Krisztust keresed. Az volt, de nemcsak volt, hanem van, s itt van. Maradj hát itt s vedd észre s függj rajta szívvel-lélekkel, szemmel s ajkkal s tiszteld s imádd, s örülj neki, kérd, s meríts belőle.

Íme, mily különös emlékezés, melyben hatalmas, édes, nagy valóság karol át, emel föl s visz minket előre. Őt, a jelenvalót veszem figyelemmel, éberséggel, érdeklődéssel, feszült odaadással, őt imádó, neki tédret hajtó áhítattal, határtalan bizalommal, sürgölődő, meríteni akaró készséggel. Néha megmerevülök imádkozó elragadtatásban, majd szökellek, tapsolok, örülök, nagyon-nagyon, szívből örülök.

5. A kegyelmi rend betetőzése

Az Oltáriszentség a kegyelmi rendet csodálatosan megvilágítja és mintegy befejezi. A kegyelmi rend a consortium divinum, valamiféle részesülés az istenségben; vagyis egy bizonyos lényiségnek közlése által a mi emberi természetünk felsőbb aktusokra képesítetik; mi másképp látunk, felsőbb érdemre méltó jósággal cselekszünk, emberi szeretetet meghaladó szeretettel szeretünk. Mindezt a megszentelő malaszt lényisége által. Ezt a szót lényiség azért használom, hogy kiemeljem, hogy a megszentelő malaszt valami dolog, entitás, realitás, melyet Isten belénk önt. Átala a mi hitből fakadó értelmi életünk istenszerűsége tesz szert; s ez az, amit a teológia deiformisnak mond. Magában véve ezt nehéz elgondolnunk; mondjuk nehéz volt elgondolni az ószövetségben, ahol az emberi elgondolást semmiféle analógia vagy szimbólum nem támogatta; de az újszövetségben, vagyis a Logosnak megtestesülése után e nagy titoknak szembeszökő magyarázata és kifejezése támadt, mert az Ige egyesült a természettel, emberré lett, azáltal mi testvéreivé, tehát Isten fiaivá lettünk; közel hozzá, egy életközösségbe fölvetettünk, s ez a közösség érthetővé teszi, hogy a lelkünk egy a természetet meghaladó lényiségben részesül, mely az életközösségnek megfelelő életakcióra képesítsen.

Valóban semmi sem magyarázza meg azt, hogy Isten gyermekei vagyunk; tehát nemcsak teremtményei; s hogy az isteni életközösségbe fölvetettünk, tehát nemcsak az emberi természetnek megfelelő aktusokra, hanem magasabbakra vagyunk beállítva – mint a megtestesülés. Ki ne látná, hogy a megtestesülésben az emberi természet mindent meghaladó módon kapcsolódik s kötődik össze az istenséggel, s hogy következőleg minket testvéreivé s ezáltal Isten fogadott fiaivá emelt s avatott föl. Jobb szemléltető képét nem találni a kegyelmi rendnek, annak, hogy csodálatos magasba emelttünk a megszentelő malaszt által, amilyen magasan fölemeltetett az egész emberiség az Ige megtestesülése által. Két nagy hit találkozik itt s fonódik egybe: az, hogy az ember Krisztusban az Ige lakozik, s az, hogy a megszentelő malaszt állapotában levő emberben a fogadott Isten-gyermek méltósága rejtőzik.

Már most ennek a kapcsolódásnak azt mondanám a folytatása s újabb, csodálatos kifejezése s érvényesülése s egyszermind befejezése az eucharisztia. Az eucharisztia vételében a Krisztussal való egység és kapcsolat nyer kifejezést: Krisztus egyesül velünk s azt a közelséget s kapcsolatot s egységet, mely közte s köztünk fönáll, tanúsítja s nyomatékozza s megújítja. Minden áldozás megújítja azt, hogy egyek vagyunk s közösségben élünk. Minden áldozás egy törekvése Krisztusnak a velünk való egységre; kifejezése, hogy Krisztus a fej s mi tagjai... egy test... A kegyelmi tan, hogy Istennel kapcsolatban vagyunk, az eucharishtiában folytonosságát, új meg új megerősítését találja. Az Istennel való közösség az eucharishtiában megkoronázódik, az egy test és egy fej, a közös élet valósága szembeötlő lesz. Egymáshoz tartoznak, kik Krisztust vesznek, ahogy egymáshoz tartozik a fej s a test. A tagokat nem lehet a fejtől elválasztani s a Krisztussal egyesülőket a Krisztustól.

6. Új érzék

Az én problémám az, hogy azt a láthatatlan, misztikus valóságot, az eucharisztikus Krisztust megfogjam; az, hogy a látszatokon át a láthatatlan valósághoz, ahhoz a lappangó szubsztancialitáshoz elérjek s azt birtokba vegyem. Ehhez új érzék, új szem, s ugyancsak új milió, új éterhullámváz és sugárzás kell. De hiszen van ilyesvalamink. Szent János írja: *Filius Dei venit et dedit nobis sensum* ... ez egy drága szó, ez a „sensus”; valami olyasmi, hogy nemcsak fogalom, hanem érzék, valamiféle szellemi érzék, mely az Istenséggel s titkaival szemben való eligazodásainkban vezet; felsőbb érzék, egy befelé fordított látás. Azzal mi új világot s valóságot látunk. Szemeinkkel látjuk a látszatokat; de a látszatokon túl vannak a láthatatlanságok, s azokat az a drága „sensus” megközelíti.

Hogy ez hogyan történhetik, arra jó gondolatot ad Henrik Hertz költeménye a vak királyleányról, aki aztán meggyógyult s látóvá lett. S ugyan mit látott? teljesen ismeretlen világot. Addig csak arról a világról volt fogalma, melyet érintés által, tapogatással ismert volt meg, most az éter hullámaiban fürdő világot látta. Azt az ő előbbi világát elvesztette s helyébe lépett ez a másik. De végre a tapintás is csak a felületek világát s a látás a színekbe öltözött világot adja, s a valóságos világ mindkét esetben láthatatlan. Ez a hasonlat aranyat ér s szinte nem is hasonlat, hanem a felsőbb ismeretnek az alsóbbal való megvilágítása; amennyiben a fogalmi megismerésen túl az a „sensus”, melyet Isten a hitben adott, s az az új megvilágítás, melyet a kinyilatkoztatásban ránk áraszt, a durva tapintással s a köznapi tapasztalattal szemben egy felsőbbrendű s valamiképpen párhuzamos megismerésbe állítanak minket bele. A vak királyleány megtapogatott világa háttérbe lép a látó királyleány színpompás meglátásától; éppen úgy az érzéki tapasztalat s a fogalmi megismerés világa mögött és fölött egy láthatatlan világot láttat a hit.

Ez a misztérium világa, nagy, láthatatlan valóság, sőt mindent meghaladó valóság. Ezt a valóságot komolyba kell vennem és iparkodnom kell súlyát megéreznem. Úgy kell előtte térdelnem, mint ősi, isteni energiának letakart forrásánál, mint egy hatalmas tűznek spanyolfalakkal körüvezett hullámváz, sugárzó energiafolyamánál. Tudom, mi a különbség látás és hit közt. Én rendületlenül hiszem s érzelmeimmel s akaratommal megfogom a letakart, láthatatlan Krisztust; de a takarót, melyet tekintély, fogalmak s a hit aktusában szereplő akarások szőnek egybe, le nem vehetem róla. Pszichológiailag távol van tőlem, mint a látás a vak királyleánytól: a környezet is megtévesztő, akár olasz márványtemplomokban, akár kifagyasztott falusi templomainkban álljunk, róráté-miséken, hová el mer jönni a mosdatlan, kuszahajú, szellőzetlen szobák s dunnák szagát magával hozó, foltozott gúnyájú s lyukas csizmájú szegénység is, mert sötét van s nem látják s meg nem szólják. De hát ez mind föld, világ, lét s megtapogatható s érzékelhető valóság; a misztérium azonban mindezen túl van.

Vannak köztünk, kik azt a drága „sensust”, azt az új érzéket, kifejtettebben bírják s kik a láthatatlan valóságot lelkükkel fogják s élvezik; de ha beszélniük kell róla, végre is a fogalmak indikációs erőlködéseiben akadnak meg. Úgy járnak, mint Szent Pál, aki a harmadik égbe ragadtatott s csodákat látott, de ki nem jelenthette azokat; gondolom, egyszerűen azért, mert azokról közönséges fogalmak s a szóbeszéd hiába beszél; azokat a látásokat vaksággal kifejezésre hozni nem lehet. Úgy vagyunk a misztériummal, hogy azt fogalmaink szinte kivetkőztetik s fel nem öltöztetik, s így azután analógiákkal s tükrözésekkel, „per umbras et imagines” iparkodunk azt megközelíteni. Akik fejtegetéseinket hallják s a fogalmakat értik, azok az állításokkal is tisztába jönnek; de hol tartanak akkor még a láthatatlan valóságtól?! Ott, hol a vak királyleány, mikor még csak beszéltek neki az ő megtapogatott világának színpompájáról, erről a finom, ujjbeggyel meg nem közelíthető valóságról. Aki a misztériumot meg akarja fogni, annak azt az intellektuel világon túl való

imponderabiliák behatása alatt – ezt mondom hitnek – azután mélységes tisztelettel s készséggel, a szférák magasságaiba s a mélységek feneketlenségébe vesző tekintettel s az elragadtatás önmegtágadásával kell megfognia. Az egész lélekkel. Az értelem a lélek egyik tehetsége; de ez csak csáp, mely tapogatózik s felsőbbre előkészít; azt mondanám, csak ouverture, nyitány, melyen át mint kitárt öblön szakad belénk a mérhetetlen szeretetnek csodavilága.

Ne hagyjuk el még a fölséges kilátások e magaslatát; sok mindenfélét láthatunk meg itt még!

Azzal a nagy mondással, hogy az Isten Fia eljött s érzéket adott nekünk vakoknak s nem látóknak, van egy más rokon kijelentése a Szent János evangéliumának, mely így szól: Istent senki sem látta meg, a Fiú pedig, ki az Atya ölében van, az mondta el nekünk. Ő elmondta, amit látott, s mi körülálltuk s hallgattuk, hogy mit mond. Úgy voltunk vele, mint akik egy távcső körül állunk, s egyikünk belenéz, s mialatt néz, azalatt csodálkozva s szinte lélekzet után kapkodva elmondja, hogy mit lát. A meg-megújuló bámulat, az öröm és élvezet indulatszavaitól megszakított beszéd az az elmondás. Minél tovább hallgatjuk pedig, annál kíváncsiabbak leszünk; mi is szeretnők látni azt, amit az a távcsöves lát. A szellemi világban az a távollátó s mélybe látó s a látszatokon átlátó valaki az Úr Jézus Krisztus. Ő meglátta a misztériumokat, ő tud róluk s elmondta nekünk; mi pedig jól tesszük s üdvösségesen intézkedünk, ha szavát fogadjuk.

Így ülnek körülötte az utolsó varsorára apostolai, s az utolsó vacsora terméké ablakaiból nyíló távlatokban milliók és milliók hallgatják az Urat, hogy mit mond. S ő ott föláll s kezébe veszi a kenyeret, azt a megtapogatható, kérges, színes süteményt s azt mondja: „ez az én testem”, s ugyanígy tesz a kehellyel s azt mondja: „ez az én vérem kelyhe, mely tiértetek ontatik; ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Óriási misztérium ennek a Krisztus-folytonosságnak, Krisztus-megmaradásnak titka; de nem nagyobb, mint az a Krisztus maga, aki ember s ugyanakkor Isten; ember a maga sajátlagos emberi természetének gyöngeségeiben, s egyszersmind a végtelen örök, személyes életnek epifániája! Nagyszerű ember, de ember. S ez az ember az Isten Fia, vagyis a személyes örök lét s élet!

Melyik nagyobb misztérium? Az-e, hogy az ember Isten-ember, vagy az, hogy az az Isten-ember a kenyér s bor színében lelkem vőlegénye? Ezzel nem bajlódom, hanem meghajtom fejemet s tudom, hogy Isten akarta ezt is, azt is.

Az európai kultúrán ez a misztérium borong, a közeli Isten ... a testvér-Isten ... a kenyér-Isten. Ki törülhetné ezt le róla? Fénynek ez olyan, mint a sarki fény megközelíthetlen bíboros-violás fölsége; árnyak pedig olyan, mint az éjszaka. A misztérium árny is, fény is; árnyéka is világít, s az emberek ki nem vonhatják magukat e világító éjszakából. Mi nem lehetünk hellének, sem inkák, sem hinduk; még ha hitetlenek is volnánk, akkor sem kerülhetjük el a hit világosságát s a misztériumok árnyékát. Mi a megtestesült Igének kegyelmi miliójében s levegőjében élünk s kultúránk s kedélyünk s világnézetünk ezt a közeli, velünk vérközösségben, rokonságban álló Végtelent sugározza. Az Isten Fia, a Logos közel jött hozzánk; beleszötte magát az emberélet, az érzelmek, ösztönök, a vér lehe szerinti kapcsolatokba. Belénk s közénk akart nőni, – fogantatni és születni akart. Azt tette, amit a megközelítés s egyesülés tekintetében csak Isten tehet, ti. hogy a személy egységében, a legbensőségesebb egységben egyesült azzal a konkrét emberi valósággal, mely a Szent Szűz véréből formálódott. Gyermeke, unoka, rokon s testvérünk lett, s ez mind szimbolizálta azt a közelséget s azt a szoros odatartozást hozzánk. S ugyancsak ez az intimitás jelzi a kegyelmi tant, mely szerint mi fölvetetünk az isteni életnek valamiféle közösségébe, mely intimebb, mint a szülő s a gyermek szeretete, mint a férfi s a nő szerelme, mint a fölség s a szépség varázsa, mint minden nagy érzés, öröm és élvezet. Ezek a viszonyok s ezek az érzések is csak szimbólumok, melyek szimbolizálják azt az intim, bensőséges közelséget s Istenhez-

tartozását a léleknek. Mi hozzá tartozunk. Ő az ősök és a cél; ő a gyökér, mi fakadásai vagyunk, melyekben az ő lüktető élete s szépsége kivirágzik.

Tehát a közellevő Isten s a teremtést átjáró Isten s a velünk testi közösségbe lépett Isten, ez volna a kereszténység lelke, mely lépten-nyomon érzi az őt szerető Végtelennek vonzását. Teológusai egy nagy, fölséges szót kockáztatnak e szerető viszonynak ecsetelésére, mikor mondják: „Deus creando, aliquo modo exstasim passus est”, hogy az Isten extázisban, a szeretet kitörésében s extázisában teremtette a világot. Ugyanezt a nagy szeretetkitörést kell a megtestesülés okául adnunk: „Deus incarnando se exstasim passus est”. Az Úr Jézus maga, az a kedves, barátságos „forma servi”, melyben megjelent, – az az ő lelke s a világnak általa kivilágosodása, – az az ő szeretetreméltósága, s általa a világ tenger kínjának kiédesülése s kedélyének kicsendülései, az örök igazságoknak parabolás megzenésítései tulajdonképpen extázisok, édesgetések és vonzások. S végül jött aztán az a nagy extázis, az ő áldozata, s az is a gyengéd, figyelmes bensőség előkészítésében; ünnep egy édes vigíliával, mely a világnak öntudatára hozza az intim összetartozást, velünk való bensőséges egybekapcsolást: az eucharisztia.

Íme az Isten gondolatainak struktúrája, íme a kereszténység stílusa, az „extasim passus Deus”.

Azt kérdeztük, hogy melyik a nagyobb misztérium, a megtestesülés-e vagy az eucharisztia? S annak következtében, melyik az elfogadhatóbb? A felelet erre a kérdésre ez: „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adá”; úgy szeretett, hogy az örök Logos emberré lett s evangéliummá s kenyérünké lett.

Ez az „exstasim passus”, ez az extázisba eső Istennek stílusa! Ez az egész nagy történet, melyben Isten emberré lett s kenyérünké lett, az Isten-áramlásoknak s Isten-közléseknek minket térdre készítő, csodálatos bemutatkozása.

7. Adoráló lélek

Mennyire szimbólum az Oltáriszentség – nem arra nézve, hogy csak jele a valóságos Krisztusnak; ez nem az egyház hite. Krisztus valósággal jelen van. De ahogy így jelen van, lefátyolozva és a kenyér színe alatt és ebben a térbeli közelségben s ebben az áhítat, az imádás centrumában; ez az egész konstrukció tele van szimbólummal.

Szimbólum a térbeli közelség, mely jelzi a léleknek s az életnek Krisztushoz való közelséget;

s azt az intimitást, melyet megérezünk, ha csendes kápolnába tér utunk;

s szimbólum a kenyér, a bor színeinek fátyola, mely áthatatlan s mely a pátozát a distanciának öntudatunkra hozza;

szimbólum a kenyér s bor színe, s azt enni, inni kell, hogy tápláljon – ingerel minket;

szimbólum az Oltáriszentség tanának ez az istentiszteleti s áhítatbeli centrális helyzete, hogy figyelmünk feléje irányuljon s az áhítat árama mintegy szoros mederbe szorítsa, feléje tóduljon;

szimbólum ez a nagy konkrétság, melyben az áldozat folyik, mikor ezeket az ajándékokat és adományokat (haec dona) hozzuk, s itt letesszük s szívünket, lelkünket hozzájuk tapasztjuk s úgy adjuk;

szimbólum, hogy az a jelenlét: Krisztus itt fogadja az imádást, áldást... hogy céltáblája szerető tekintetek nyilainak ... hogy Isten-imádás s engesztelés, hálaadás és könyörgés általa <van>; ő födözi ezt az egész nagy folyamatot;

s ha *szimbólum*, jelzi, hogy mit tegyünk! Ezeket át kell élni: Krisztus közelségét – nem a misztériumét: ez térben teljesen érzékelhető – hanem a Krisztusét! s hogy az átélés erejében a vágy utána mint nagy kielégülés váljék boldogsággá ... a szeretet átélésére. A régi, köztünk járt s most köztünk jelenlevő Krisztus szeretet-áramában járunk mi is! Ő akkor is misztérium volt: az emberben rejtett az Isten, s azt nem látták, de hitték s mondhatták: ah, mily közel ... itt néhány lépésnyire van, sőt érinthetem ruháját, kezét, testét. Szerette őt, aki látta, s imádta, aki hitte. – Itt az Oltáriszentség egy másféle misztérium, itt nemcsak az Istent, de az embert sem látni; de a jelenlét, a közelség megvan; s én a Krisztust úgy élem át a misztériumban, mint a Messiást élte át a meggyógyult vak a Jézus-emberben, mint Magdolna az Isten Fiát a föltámadt Krisztusban. Ők is hittek s szerettek s boldogok voltak s kielégültek. A mi misztériumunkban kettős a fátyol, azt mondanám, hogy a láthatóság gyökkivonásában adja magát a valóság!

A Krisztus utáni vágynak e misztériumban is át kell hajolnia a kielégülés boldogságába; s az Oltáriszentségnek ez a pszichológiája, hogy ebben megnyugodjunk.

Lehet, hogy néha, mikor ez elmélyedés után fölnézünk, keveset mondónak, üresnek találjuk, s akkor a szív teltségét s kielégülését véve, a szimbólum azt látszik mondani: Maradj a lelkedben, az Oltáriszentség, a nagy misztérium azért van, hogy benned legyen, nálad lakjam. Itt vagyok mint objectivum, ott nálad mint a tied, kit megéltél, bírsz s megtapasztalsz

...

Az a titok, mely áthatatlan, a távolságot jelzi, mely a végtelent a végestől elválasztja; óriási pátozsa a távolságnak... az örök szent titok, de ezt az ontológiai távolállást a szeretet legyőzte s közel van hozzánk az utolérhetetlen. Ez az utolérhetetlen mindenkit térdre kényszerít, s mert fölség, tisztaság, szépség, maga felé ragadja, vonzza a lelkivilágot: a tisztátalant, hogy tisztuljon... az alacsonyot, hogy szépüljön; de ezt mind a szeretet, a bizalom, a szent remény útjára irányítja ...

Szimbólum mint jel, de egyszersmind hatékony jel, mely megteszi, segít megtenni azt, amit jelez. S ezt természetesen a lelkekben. Ezekben gyúlnak ki a fölséges hatások, ezekben virágozik ki a kegyelem. Igazán elfogódva állunk az affectuosi sancti távlatai előtt. Mily sorok,

mily őseredeti, isteni arcok és hangulatok és erények és jelleme! Mint egy virágzó, zengő, éneklő erdő, a gyökérhatások s a napsugár-széttörések csodakoncertjében. A gyökérvilágban beleolvad s a napsugár széttöréseiben isteni energiák szikrái égnek bele e lelkekbe; ez a kegyelem műve.

Csodálatos az a változatosság, mellyel az Isten behatásai vagy a Krisztus-kép tükrözései váltakoznak a lelkeken. Amily sajátos és különböző a psziché, oly változatos az a tartalom, melyet a szentségből merít, s az az élet, melyet kiszó...

Magában a szimbólumban, a misztériumban nem lehetnek, nem tudom, miféle csodajelek, hanem a lélekjelek, a megéreztetések a lélekben lesznek mindenféle változatban. Az Oltáriszentségben vett kegyelem váltja azt ki a lélekben, akinek mi kell az Isten rendelése s a Szentlélek vezetése szerint. Hiszen oly sokféleképpen mutatja be magát s oly különféle utakon vezet, aszerint, amint a tisztulás vagy a megértés s az intim közlekedés s az izzó szeretet stádiumában állunk, aszerint, amint a bűnbánat boldogító kínja gyötör s az alázatos bukott lelkek sorában van helyünk. Ezt a kint szeretettel elfogadni, és szeretettel győzni a szegény sor szégyenét s átérezni a szépségbe vágyó lélek kielégítetlenségét s győzni az értelmetlenség érzését! Krisztus szeretetének micsoda ereje s kelleme kell hozzá, hogy fölemeljen lelkeket, kik mintha egy világ súlya nyomná őket, úgy görnyednek. Ez az érzet mélységes, fájdalmas szeretet; rabság is, tehetetlenség is, majdnem bátortalanság, ha magukat nézik, de csupa erő és melegség, ha azt veszik, amit venniük kell, s amit Isten úgy ad, a lelkek világának konstruktív erőit.

S ahogy van bűnöktől tisztulás, úgy van a finomodásnak, meglelkesülésnek, tökélyesbülésnek, hasonulásnak tisztulási folyamata, melyben az ember hibáit, gyarlóságait látja, egyre világosabban észreveszi s azután a nagy esemény, tökélyesbülés indulatját érzi: Estote perfecti, sicut Pater vester... Mint a jó Atyátok, s úgy ahogy akarja, az örök szent fölség, mélység, bensőség indulatjával. Az örök szépség pszichéje a tenger áramában ...

Istenem, mi lehet az? S ennek a léleknek lüktetéseit s ennek a tengernek áramlásait vesszük, s azok emelnek ... s ezekkel betérünk a mi köznapi életünkbe az istenülés hihetetlen igényével s az Isten-tisztelet s a dantei paradiso szféráinak kultuszát átvive magunkkal ...

A nagy misztérium körül látok mindenféle lelki típust, – nem is típusok azok, hanem más-más eredeti alakítások, – észreveszek különböző lelkiséget, a lelkiség módszereit, különböző életszentségeket, melyekben Isten közli magát. Ami életet mi, a szentek közössége, kicsinyek és nagyok a tökéletességben, az Oltáriszentségből táplálunk, az más és más bemutatkozása a természetfölötti életnek, gyakorlatba átvitele az elveknek s más-más centrális idea körüli energia és gyakorlat-csoportosítás.

Ennek a nagy változatosságnak a föltüntetésére s azoknak az energiáknak, melyek a szentségekből s így elsősorban az Oltáriszentségből a lelkekbe áradnak, kellő elképzelésére két részletet, jobban mondva két különböző lelkiséget szeretnék ide rögzíteni; a naiv, elvonult, zárt kerti virágnylás lelkiségét, s a küzdő, bátor törhetetlen világgyűrás történelmi nagyságait. Az egyikét Lisieux-i szent Teréz <képviseli>, a másikat a középkori küzdő, harcias, trónokat emelő vértanú királyok s lovagok, mint Anjou IX. Szent Lajos ...

Mit jelent ezeknek a misztérium, a krisztusi élet mily metódusát s praxisát váltja ki bennük?

Emlékezetbe hívom: az Oltáriszentség szimbólum, tehát jelzi, hogy az Isten-közelség s a nagy jelenlét s velünk-lét szinte borzalmas valóságai, azután Krisztusból való táplálkozás nagy igény-támasztása az élet formálását véve, mit vár tőlünk, mily Isten-megközelítést, mily Krisztus formálást bennünk, mily megértéseket, mily kiindulásokat az élet apró-cseprő jelentéktelenségei s harcai s kísértései között. A nagy kérdés s a feszült várakozás: hogy ugyan mit hozunk ki mi a felületre?

S íme Szent Teréz lelkében az Isten képe a jó Atyáé, nem a Sinai-hegy dörgő Jehovája s nem a Végtelenség s az utolérhetlen tökéletesség, a metafizikai mélységek s sötétségek örök

elve, s nem az ineffabilis s a Dominus, kinek lábai előtt a világok mint a homokpart a tengeren, nem is az örök bíró, ki ítél s kinek tekintetétől elsorvad minden élő ...

Nem ezek, hanem az Atya, akire át lehet vinni minden szeretetet s gyengédséget s bizalmat; s méltán, hát nem szimbóluma-e minden édesatya az örök atyának, annak, ki mennyekben van?

Menjünk tovább, milyen az a Krisztus-kép, mely Szent Teréz lelkében kialakult, melyre a lelke szövetéből s érzelmei színeiből tellett? Hány kép: Szent Pálé s a krisztológia teológiájában harcoló s a bizánci Krisztus-kép felé hajló szentatyáké? S Szent Ágostoné, kinek érzelmes, szenvedélyes szívinspirációi a bűnbánat párázatán át, könnyes szemén át nyilalltak a nagy Mediatorhoz ... Hát Assisi szent Ferenc átszegzett repülő szeráfja s Szent Domonkosnak a nagy herezisektől megtépett s a tudományos harcok hevében érvényesülő Krisztus-arca? Szalézi szent Ferencnek a széthajló kultúrák nagy szintézisei fölött álló tiszta, békés Krisztusa ... Nos és Szent Teréznek s régi nőszentjeink a szeretet hevét el nem viselő epedésének jegyes-arca... És Lisieux-i szent Teréz Jézusa ki? a gyermek Jézus a jászolban, a gyermek édesanyja körül Názáretben a gyermek, kiből hogy a nagy Megváltó, a csodatevő, a tanító, a próféta s vértanú legyen, azt mondanám, arra nem telt Szent Teréz 24 éve. Neki csak a gyermek kellett, kit nagyon lehet becézni. (Lettres 20).

Krisztus tette és az egyház hite

8. Az utolsó vacsorán

Korai volna az Úr Jézus életében szívének valami kapcsolata s az összetartás külső jele után tudakozódni, s valami rítus, a közösségnek sacramentuma iránt érdeklődni. Hogy Máriával találkozik, hogy Bethánia szívesen látta, s betért egyik-másik meghitt barátjához, az már csak természetes, s az is, amit az ilyen kedves fesztelen együttlétben a tisztelet s a bizalom közelsége adhatott örömet és vigaszt.

De minden történeti hűséggel <ellenkezik>, s az őszinte megérteni akarás teljes hiányából való, ha valaki a kenyértörést már az utolsó vacsora elé <teszi>, s ha azt mint Jézust ismertető s neki annyira kedves, vagy őt jellemző szimbolikus cselekvénné avatná; ez nem csak képzelet, de történelem-hamisítás ...

Egészen más kép, mert intézményesen rendezett milió a kereszténységben az utolsó vacsora. Szigorú időjelzés: pridie, nem kedélyes asztaltársaság és csevegés, hanem halálos komolyság s a nagy momentumhoz emelkedettség ... Valami, ami nem képlet s nem hasonlat s nem idealista fogalom s materialista kifejezés, hanem gyönyörű, kemény szószerintiség magyarázat nélkül, sans phrase s nagy meghagyás: ezt cselekedjete... S ennek a nagy intézménynek eleven folyása, amely itt ered, hömpölyög végig a századokon. Amily igaz, hogy Krisztus volt, ... amely igaz, hogy az Isten országát, a lelkek végtelen értékét hozta s a megváltást megtette: amely igaz, hogy szenvedett s úgy szenvedett: oly igaz, hogy „pridie” ezt tette.

Ezt <tette> a coena novissimán; az utolsó vacsora, a krisztusi lélek, erő, ételközösség, az életkenyere evésének s a kiontott vér ivásának ... a krisztusi Sacramentumnak első lakomája. A coena novissimán a mensa novae legis-t terítik meg ...

Annak asztalát bontották s az áldozati bárányt, Isten bárányának képét megették, azután terítették a mensa novae legis-t ... a novum paschat ... a bárányt, az igazit. –

Sokan álltak Leonardo da Vinci Utolsó-vacsorájának lassan-lassan tönkremenő freskója előtt, s úgy érezték, mintha igazán este volna, amikor leáldozóban van egy műreke a százados civilizációnak, s mintha ez a leáldozó napsugaras műrekek szimbólumául szolgálja magának a civilizáció leáldozásának, mely a műrekeket megrepesztette. S a mai ember ezen meg sem ütődik, szinte természetes neki ez a nagy leáldozási folyamat, melyben bent áll minden, ami az időben áll, hiszen éppen az idő hozza magával a napnyugtát s az éjszakát is.

Minden leáldozik majd annak idején s még a szellem kreálásai és nyomai is, amennyiben anyagon vannak megörökítve.

Jó, hogy az az igazi utolsó vacsora, melyet az Úr szerzett, nem kép; s jó, hogy azt az Úr nem a coenaculum falaira festette. Azok a falak látták ugyan, rájuk vetődtek az Úr s az apostolok árnyai, de amit az Úr itt szerzett, azt nem vonalak, gesztusok és színek őrzik, hanem az egy folytonos akció, az misztérium, mely nem kövekhez s nem is helyekhez tapad, hanem élet és szellem, olyan friss és lüktető, mint Krisztus misztikus testének szíve dobbanása, olyan jelenvaló s most fakadó mint az egyház érzelmi, liturgikus élete.

Ott kezdődött, azon az estjén a Nisan hónapnak, mikor a teli hold tavaszi fénye előmlött Judeán, hogy lámpául szolgáljon az utolsó érvényes zsidó húsvétnek, amelynek most kellett leáldoznia, mintahogy megszűnik a jelképezés, a szimbolizálás, mikor megjelenik a valóság. A zsidó húsvét, az az egészben, csonttörés nélkül sült húsvéti bárány, azok a keserű saláták, a rituális imák szintézisét képezték a héberségnek. A szertartás magában foglalta történetét annak a nomád népnek, mely az Istentől neki ígért földet megy keresni s neki vág tengernek,

sivatagnak, hogy végre is, de csakis Isten jelenlétének csodáitól segítve célt érjen. Ez szimbólum volt, és helyébe most a jelzett valóság lépett. A nagy nomád emberiség húsvéti báránya az Úr, azt is csonttörés nélkül valósággal eszi, hogy nemcsak az Isten jelenlétének, de a vele való legbensőségesebb egyesülésnek erejében célt, vagyis örök üdvösséget érjen.

Ezt a mi húsvéti vacsoránkat szerzi az Úr. Elképzeltük Leonardo da Vinci gyönyörű fejét, félig lehunyta, a kenyérre s kehelyre szegzett szemét s az egész coenaculumot betöltő fényeit az isteni elgondolásnak s lángjait a szeretet lángadozásának s kiadását az önmagát-odaadásnak, melynek nem egyszer és itt kell megtörténnie, hanem mindvégig: Ezt cselekedjétek ..., ezt, ezt az odaadást fogadjátok, ettől a kigyúlástól gyulladjatok ki. És így lesz köztetek, ez lesz ételetek s italotok, ez forrása és sodra a krisztusi életáramnak.

Ez az a nagy keresztény húsvéti misztérium, a nagy ajándék s a nagy vigasz, a legmélyebb intimitás, a misztérium homályából kivillanó fényesség s egy letakart, de kikitörő entuziazmus, mely mindent győz, harcot és munkát, árulót és zivatart és ragadozót és erőt és halált s a lapos, szürke hétköznapiságban is az aszcenziót, az utat a csillagokba.

Erre az útravalóra szüksége volt s van az egyháznak. Szüksége volt, mikor fiatal volt s a pogányság közé indult s a nagy éjszakában keresett utakat, a filozófiák álmadozásai, sötét tévelygései, az emberi gondolkodás csődjei s másrészt a bűn s a hóbort eszeveszett merényletei közt. Hányszor agonizált a jó érzés s az igazság megsejtése, a szebb s jobb élet reménye a földön. Legjobb esetben Oedipus volt, aki vakon, csak tapogatózva iparkodott előre a megnyugvás háza felé, s kit a szép Antigoné vezetett, aki ugyan nem volt vak, de szemhatára szűk volt, s még ha az örök halmok kívánsága meg is lett volna benne, de az utat azokhoz ő sem ismerte.

De van-e egyáltalában a világon valami, amit ez utolsó vacsorához mélység, bensőséges erő, méltóság, emelkedettség és átszellemülés tekintetében hozzá hasonlíthatni? Távlatai a szentségnek, a lelki erőnek, színeváltozásai a léleknek, az inkarnáció misztikus megisméltése... a nagy transitus Domini folytonossága – hisz ez a Pascha. Milyen újság, a héber vérontás s a pogány antik világ káosza fölött mily világosság! Sokszor emlegetik Plató Symposionját, hol Sokrates adja elő azt a legszebbet s legnagyobbat, ahová a pogány gondolat emelkedett. Vegyük csak magának a Symposionnak színhelyét, azt a heverő részeg társaságot, mely filozofálni akart, de leinni is magát. Ettől maga Sokrates sem vonakodik, hiszen ő is iszik mértékletlenül, nem ugyan kedvteléssel, de versenyt kénytelenül. Tudja, hogy társai erkölcs tekintetében hol tartanak, de hát azok a pogány erkölcsök s szokások az örök érvényű eszmények s törvények gátjai nélkül csapongtak, s az emberek a maguk szép típusának ismeretére egyáltalában nem jutottak. Sokrates nagy, szép dolgokat mond, Diotimával társalogva a szép testek szeretetéről áttér a szép lelkek szeretetére, a nagy általános szeretetre, melyben átkarolunk mindent, ami szép, a szép intézményeket, a tudást s művészetet, s fölérünk magának a szépségnek megértéséhez és meglátásához. „S azért ő Sokrates, – mondja Diotima – ha van az életben pillanat, melyet élni érdemes, az lesz, mikor magát a szépséget szemléljük. Ha ezt egyszer meglátod, az értékesebb lesz neked az aranyból, az ékes drága ruháknál, a szép gyerekeknél s ifjaknál.”

Ez szép mondás, de a millió azért mégis borzasztó volt, s ha az ember elgondolja ennek a platói, symposionnak a keretét s körülményeit s magának a nagy Sokratesnek ugyancsak nagy tökéletlenségeit, úgy lecsökken a nagy mondások kiható, gyakorlati ereje, mintha csak fáradt gőz volna. Mert aki a szellemi szépséget <dicséri>, az bizony a heterához jár társaival mulatni, s miután felöntött a garatra, támolyogva indul a hajnali fuvalmakban haza felé. A nagy ellentmondásokon alig tudunk eligazodni. Jól mondta valaki, hogy a Symposion, hol a pogányság összegezi a maga legmagasabb filozófiáját, annyira távol áll az Úrvacsorától, mint a filozófus halála Krisztustól.

Az utolsó vacsora nagyszerű fölényét és óriási szellemi hatalmát élvezni kell, s a filozófiai fejtegetésekkel egybe kell vetni az evangéliumot, azokat a beszédeket, melyeket

Szent János evangéliumában olvasni. Forró láva-folyamok, ami a hevet s az energiát élteni; pedig mint P. Patrizi S. J. említi, ezeket a beszédeket Szent János a maga emlékezetében úgy találta, mint falfestményeket, melyek félig már elmosódottak. Talán Leonardo da Vinci milánói Úrvacsorájára gondolt. Itt színek mosódtak el, ott az emberi dikció küzködik a tartalmakkal s nem bírja kellőleg megfogni. Szeretet és egység, nagy összetartás és hűség, egységes élet a sokakban! Még pedig élet, melyet élni érdemes, mely nemcsak törekszik a szépség szemléletére, hanem a szépséget már itt élvezi, vagy legalább is ízleli. Mi más az a lakoma s az a lakodalmas nép, mely Krisztussal egyesül, s mily következetes stílushűséggel és lelkiismeretességgel iparkodik a krisztusi szépség kialakítására! Azt imitációnak, Krisztus utánzásnak, magyarul Krisztus követésének hívják; de ez a kifejezés sok félreértést rejt, s legalább is gyöngíti a viszony értelmét, melyben Krisztushoz áll. Nem vagyunk mi imitátorok s kópia-készítők, nem Nachempfínder-ek, – hanem Krisztus él bennünk az Úrvacsora erejében, ételében s szellemében. Ő hat át minket, kik őt vettük, s nem annyira mi utánozzuk őt, mint inkább ő változtat el, vagyis kiéli az ő formáit bennünk. Az eucharisztia az az új szintézis, melyben az Úr Jézus az egyesekkel külön-külön, azután az egész gyülekezettel egy testté forrad, s éli az ő életét bennünk.

Ez a csodálatos valósága a Krisztus életének itt és most, a XX. században, még pedig bennünk s az egész egyházban valami nagy hit s nagy fölényesség és győzelem, idő és tér, történelem s annak változó formái fölött. Krisztus él bennünk, az egyesekben s az egyházban; itt éli ki a mai világnak megfelelő formákat. Itt reagál az idők igényeire, itt fejt ki erőit a világ fölemelésére, itt teremt új alakulatokat a társadalmi élet szükségleteire. Itt bontakozik ki maga az evangélium tana, a világossága, itt bontja ki színeit, mikor a változatok prizmaín megtörik s sajátos új világításba állítja a problémákat s megsegít az azokra adandó feleletekre...

Krisztus él s bennünk él, tehát kifejti életét s az élet sajátos reakcióival áll bele a mai világba is. Ezt megvilágítja az a krisztusi szó: *Adhuc multa habeo vobis dicere*, a Szentlélek majd megtanít titeket, s ez a Szentlélek megmarad az egyházban, az élő Krisztus testében s folytatja majd művét. Az ő műve az Úr Jézus folytatott élete bennünk.

Nagyon bele kell hatolni azokba a parabolákba, melyeket az Úr magáról s rólunk mond, hogy jól átértsük az Úr folytonos életét, azt mondanám bennünk folyton megújított életét, végre is tehát a mi életünket benne.

Mi az ő magvai vagyunk, vagyis inkább az anyaszentegyház csupa mag, melyet ő vet el s melyben ő fakad ki. Mi fakadunk, de úgy, hogy az ő élete bennünk. Ő a szőlőtőke s mi a venyigék; de a tőke fakad a venyigékben. Mikor a mag meghal a földben, azaz hogy új életre indul, akkor kalászt s búzamagot hoz, – új magot s magokat az elvetett magból. A krisztusi élet a mag, mely kihajt, folyton szaporodik s sokszorosodik, s millió s millió magot számláló kalászokban bokrosodik; ez az anyaszentegyház. Éppen úgy a szőlőtőke élete s ereje van a venyigékben. Ez a tőke 1900 éves, de az idő nem változtat rajta, új időkbe fakad bele, s fakadásai mi vagyunk. A palesztinai tőke kifakadt s belenőtt Magyarországra s minden kis hitközségbe s hívő családba s annak ifjú nemzedékébe, s azok a Krisztust veszik s a maguk módja szerint élik ... folyton s változatosan. Nagy különbség van az életek közt, de a *punctum saliens* ugyanaz, a lüktető életforrás; s gyönyörűség azt nézni, hogy mily pompában s változatosságban fejt ki a történelem, a nemzeti, a műveltségi formák közt a lehetőségeit.

9. Pridie quam pateretur

Az a páratlan jelenet: ahogy itt áll előttünk s megtörendő testéről s kiontandó vérééről szól, s azt értünk; s értünk azért, hogy megmentsen a végtelen kintől. Itt a halálba induló szeretet szól és tesz ... Az a nagy öntudatos szeretet a sír szélén megáll s tesz valamit. Igazán mily szituáció?! Rettenetes, kínos nap vigiliáján, mondjuk csak: a halál portájában ...

Ahogy ez itt áll a halál portájában ezer előrelátott kínok töviserdejében s mondja: ez a testem ... egyétek ...

Megérezzük, hogy e rémség karmában kioltódik ész, fogalom ... letorkolódik jog és irgalom, itt letörök az értelmes, a méltányos emberiesség, s jön a gonosz óra: hora vestra ... S valahogy megéreztetni velünk fogalmak nélkül, a közvetlen érzések erejében, hogy itt igazán ebben a portában s ily nagy feketeségben csak egy hatalom van, a tűz, a szeretet. A többi nem kompetens. Az érzék meghal, az értelem fáklyája kialszik. Un-sinn mindenfelől, – hát van-e még valami, aminek itt is fénye, szava, mondani s akarni valója van? Van-e, aminek itt is útja s érvényesülése van?

Igen, a szeretet, amely meg nem hal!

A szeretet megáll a fekete portában s megfordul s ránk néz: Ne vessetek ügyet e kialvó farakásokra, az értelmet kioltó érthetlenségekre, az utat benőtt tövisbokrokra, a lehetlenségekre. Ez mind megvan, de ez nem minden ... az élet több. Van egy győzelmes hatalom: a szeretet. Az átsegít, az átvisz, az meggyőz titeket, hogy amit az igényel, az van, annak lennie kell – az örök lét...

A mulandóságból, az értelmetlenség, illetőleg a fogalmi ismeretek lázongó tehetlenségének árkan át visz a szeretet. Bízátok rá magatokat. Szava erős, hangja érces, közlése biztos.

Próbáljátok meg. De úgy-e mikor egy nyíló rózsát, egy fiatal teremtést temetnek, mikor egy édesanya sírját kis gyermekek állják körül, mi áll ide a hantokra s protestál enyészet ellen, ha nem a szeretet?! Mily végtelenségbe nyíló távlatokat!

Ne értsetek félre, nem mondom azt, hogy gondolatainkban nem jelentkezik az örök élet igénye; de igenis, mi okoskodásunkban méltán következtetünk rá s azután kedélyünkben is, poézisünk- s zenénkben megcsendülnek a hazavágyás, a honvágy lágy hangjai... énekek, melyeket nem is mi énekelünk, hanem mintha mások énekelnének, s bennünk a visszhangjuk jár; de a szeretet, mikor e sötét portán áll, a villám világosságával közvetlenül áttekint a tájon, a sötétségen, s tudja, hogy ez csak éjszaka, mely más hajnalba vezet.

S a legizzóbb szeretet protestál halál, megszűnés, elszakadás ellen, s ezt okvetlenül értjük; de azután a szeretet hevében magát adja, testét, véré, köztünk való létét, velünk egyesülését s a nagy szeretet iramában átsegít azon, ami lehetetlennek látszik. A szeretet a portában áll, s ő, ki a nagy tagadásokat letagadta, a halált, a véget, a lehetlenséget, nagy állítást állít a tagadásba, magát adja halál dacára, s ahogy az intuíció s a megézés biztosságával átemel minket árkon, síron, kereszten s mondta: a szeretet nem hal meg, s az élet tovább megy, úgy mondja: a szeretet, mely a halált legyőzi, – legyőzi a természetet s adja magát azoknak, kiket szeret...

Íme a mély értelme annak: „pridie, quam pateretur”: *a halált legyőző szeretet legyőzi a természetet.*

10. Jézus szava

Szó ... beszéd valami sajátos tünemény, a nagy emberi privilégium, mert bár az állati léleknek is vannak hangjai, s azok is kifejezést adnak örömeinek s bánatának, de az nem szó, nem beszéd; ezek oly levegőrezgések, melyeken az értelmes s érzelmes lélek úszik. Csak az embernek van értelmes lelke s azért csak neki van szava.

A szó tehát a lélek hajója a levegő hullámán, a gondolatok repülőgépe; s ha szépen s plasztikusan cseng, s ha nagy érzések telítik: muzsika, melyet gyönyörűséggel hallgatunk s szívjuk be eszmei tartalmait.

A legtartalmasabb szó s legfölségesebb muzsika az a szó, mely nem levegőrezgés, hanem a végtelen élet hulláma, azt mondanám önmagán visszavetődő hulláma, s melyben mindent, a végtelent önmagában kifejezésre hozta, azt kimondta plasztikusan s gyönyörűségesen, s ez az ő örök Igéje.

Isten így beszélt, így fejezte ki magát s lényét, így alakította ki reliefjét s kifejezésre hozta a mindent, s így adta magát önmagában, így reflektálódott a végtelen élet s vetődött át önmagán hulláma: ez az Isten Fia.

Ilyen szó és beszéd s kifejezés és közlés és odaadás csak egy van. Ilyen tartalom és teltség s ily plasztikus szépség s ily muzsikás gyönyörűség csak egy van. Mi mint végtelen, mindent betöltő szellemi óceánokra, parttalan és határtalan és felület nélküli életóceánokra, azok áramlására, dagályára s önmagunk életáramára s életviharára gondolunk, mikor emberi képekkel s szavakkal az isteni életnek kifejezést adni akarunk.

Azután ez a Verbum leszólt hozzánk s ember lett, s annak is szava, csengése, kifejezése, beszéde volt. S mondott nekünk sokat, a legtöbbet s a legfontosabbat s a legédesebbet s legüdvösségesebbet az evangéliumban ...

De van neki szava külön hozzánk ... szó, mely lélekből lélekbe hat, melyet ő intéz hozzánk. Bensőnkben szólal meg; nem levegőrezgés hozza a gondolatot s érzést, hanem az ismeretlen mélységekből – megszólal... Néha külső érintések működnek közre: természet, szépvidék... a világ misztériuma; a fények, az árnyak s az éjszaka játéka, s azokból sugallatok lesznek. Vagy a művészet, a hangok, a színek muzsikája, s ami abban édes és fölséges lehet...

Ez is misztikum – hangok az éjben ... lépések zaja a csendben, velünk szóba álló némaság...

S hogy tudunk elmélyedni, emelkedni, ellágyulni s megtelni, kiédesülni s átszellemülni! E beszédeknek sajátos akcentusuk lehet.

Lehet a hatalom s fölség hangja az alázat, mélység visszhangjával, vagy a szentség s tisztaság s az érintetlenség, majd meg a szépség s szellemi bőség szava s kinyilatkoztatása a bűnösség, koldusság s alávalóság hápogásával szemben. Néha mint mennydörgés, máskor mint édes biztató szózat <száll felénk>.

Más akcentusa van az ószövetségi zsidónak, más a kereszténynek Isten-társalgásában. Más szava van Jehovának s más a megtestesült Isten-igének ... Más szava az ószövetségi szentkönyveknek s más az újszövetségnek; az akcentusa más ... A próféták víziói s a mi vízióink közt, Izaiás és Szent Pál közt: „apparuit benignitas”. Az isteni Fölség itt is, ott is le van takarva; de ott a takarója fölség és borzalom: itt benignitas ...

Apparuit benignitas ... per modestiam ... az a vonzó, kedves egyéniség; s ő magáról <mondja>: mitis et humilis corde. Fölsége le van takarva, de az édes, emberséges mivolta megmaradt... Most is le van takarva, de a zsoltárokból felcsendülő bizalom, a gyermek érzése atyjával szemben kifakad mint új tavaszban a zord tél által letapasztott s jégburkokba szorított élet... Mily szavak, ébresztő, bátorító, tisztító szavak, melyeket veszünk, mikor a szentírást olvassuk, mikor a parabolázó Úr Jézus lábai mellett ülünk... mikor szent keresztje

alatt bűnbánatban szétfolyunk... mikor a föltámadt Krisztussal az öröm extatikusai <leszünk> ... mikor az Apostolok csel. entuziazmusa vág belénk s elragad. Akkor azonban már más történik velünk ... a biblián, az olvasáson, megértésen, elgondoláson túl más valaki élő szóval... más nyelven ... csodálatos tisztító, hódító, fölemelő erővel szól hozzánk. Ez az Isten kegyelme.

Azt kell gondolnom, hogy a természetfölötti rendet keresztül-kasul járók az isteni gondolatok, érzések, indítások, vonzások életingerei... szikrák és radiációk ... Ezek bennünk gyöngyöznek, a lélek mélységeiből, nem a természet, hanem a Szentlélek lüktetése...

Mit mond? Mondani lehet szóval, de lehet tényekkel, nagy jelekkel s szimbólumokkal. Lehet neki sokféle kijelentése, amit úgy értek, mintha beszélne. Szólhat hozzám benyomásokkal s megérezésekkel, melyeket az élém táruló valóság közöl velem. Sőt ez a beszéd hathatósabb, mert a szó, a nyelv a fogalmat, ez pedig magát a lelket s lelkületet közli, így beszél a természet s a művészet; ezek is a benyomások s megérezések hatalmával hatnak: konkrét valósággal s képekkel, absztrakt fogalmak helyett. Pl. mily különbség, ha valaki szól hozzám a szépségről, vagy ha virágos kertekben járok s Madonna-arcokat nézek; ha a fölségről beszél, vagy ha a tengerparton sziklákön állok s a holdvilágos s csillagos égre nézek: ezek beszéde a nagy valóságok benyomása lelkünkre.

Már most miféle szimbólumokkal szól!

Előtte állok a nagy Fölség jelenlétében, melyet igénytelen egyszerűség takar, ragyogó lelkét a misztérium fátyola, beszédes kedélyét nesztelen csend takarja, borítja. Misztikum és csend az ő fátyola, igénytelenség a gesztusa, csend a tana.

S mégis magát adni tudja találékony művészzel. Ajkak nyílása, egy csók, egy nyelés, egy korty, s benne az egész Krisztus. S ez a készség s odaadás folytonos; a jelenléte közvetlen, a közelsége bizalmas. Mily édes ez a hozzáfordulás, a megtalálás s a szemtől-szembe-állás. Lehetne-e jobban kifejezni, hogy velem van, hogy értem van, s hogy enyém lesz mindenestül... kegyelmestül, érdemestül.

Én ezt mind értem, hiszen ezt látni, érezni s elvárni lehet, a fogalmak selyempapirosába való göngyölés nélkül.

S mit szólok én? Nyelvvel keveset, de abban a stílusban, melyben ő szól hozzám, sokat. Csodálom a fölséget... nézem a hegyeket s a csillagos eget! Mit mondanak: elbűvölve emelnek; s mit mondok én nekik: csodálom, újra meg újra nézem s lelkendezem s örülök, hogy vannak!

Párbeszédem van tiszta lelkével. S mit felelek a misztikus lefátyolozottságnak? Amit a hegyek csendjének s a sárrétnak szeptemberi vasárnap délután s a síkságnak a szent Donát <kápolnától>.

Ah, mily csodás csodálkozás s mily sokatmondó nemszólás s mily bűvös lélekelváltozás! Jézusnak tehát van szava, mely nem hanghullám, hanem lélekbe-benyúlás, lélekre-borulás.

Ah, hogyan fogjam meg s hogyan kezeljem ezt a csodavilágot! Lelkembe hat a lefátyolozott titok, s ott felpattan mint a bimbó a napsugárban. Az eucharisztia titkának bimbóját a titok csodavilágának megfelelő érzélem, a szentségi pietás pattantja. Hiszen minden titok, az incarnatio, a redemptio, a föltámadás, a sacramentum, no meg mi magunk, kik az örök élet s a föltámadás temperamentumát zárjuk <magunkba>, akárcsak magvak volnánk!

De Jézus szava azért is szónál erősebb, iramosabb, mert e tettekben óriási temperamentum feszül. Mérhetetlen affektus dolgozik benne. Ő szeret – értem ... de nagyon szeret, az egybeolvadás energiájával szeret. Kenyered vagyok ... eszlek ... átkarollak ... felszívlak ... ételed vagyok, de belém nősz! –

Panis, quem ego dabo, caro mea est...

Hogy a kereszténység mennyire reálisan vette ezt a különben is reális szót „caro”,² azt abból a szép fölfogásból érthetjük, hogy az oltáron a megtestesülés megismétlését látta. Krisztus mint Betlehemben testben jelenik meg, úgy itt abban a testében; ahogy ott szüli őt a Szűz, úgy itt létesíti őt az Isten-adta papi hatalom.

A születés terminusa a kised; a kenyér és bor átváltoztatásának terminusa Krisztus teste és vére. Krisztus testté lett, ezt reálisan értjük; a kenyér és bor Krisztus testévé lett, ezt is.

Ezeket azért jó hangoztatni, hogy az ember az értelemzavaró és csűrő-csavaró kisiklások ellen állítsa jól bele értelmi érzékét. –

Miért kell azt tartanom, hogy az Ige testté lőn, mikor az Igét nem látom, s a kised minden nemláthatósága végtelenül távol van az Igétől?

Krisztus harmadnapon föltámadt dicsőséges testtel, s tapogatták s evett; de azután eltűnt, s ezzel a testtel fölment a mennybe. S miért nem értelmezem ezt képletesen, hogy oly valóság volt hívei előtt, halála után is, mintha élt volna?

Mit kellett volna mondania s mily kifejezéseket használnia, ha tényleg akarta volna testét s vérét a valóságban, de ily szakramentális módon adni? Talán azt: ez valósággal az *én testem* és *valósággal az én vérem*?

Valamit mégis csak akart mondani, hát mit? azt-e, hogy ez kenyér, egyetek ebből. Nem beszél kenyérről s nem borról, hanem a testéről s véréről, s azt mondja, hogy ez itt a testem, egyetek ... ez itt a vérem, igyatok ... Akik itt kételkedni kezdtek s az Isten gondolatai helyett saját gondolataikat tologatták be, azok azt mondják, hogy itt nincs valóságos teste s valóságos vére, hanem csak annak formája és képe, csak emlékeztetésül. De hát honnan tudják? Tegyük föl, hogy az Úr igazán akarta s így jelentette ki: mi lesz akkor a másképp értelmezőkkel? Tegyük föl, hogy akarta; kellett volna neki akkor azt mondani, hogy ez valóságos testem s valóságos vérem? De kell-e tényleg így beszélnünk? Teszi-e ezt valaki? S ha még erre az álláspontra is állnak, nem nyomatékozza-e eléggé, hogy valóságos testéről beszél, mikor azt a testet, a maga valóságos nagy funkciójában kiemeli s mondja: ez az én testem, az, mely értetek megtöretik... a vér, mely értetek ontatik. Melyik az a test? úgy-e a valóságos?

De nemcsak azt mondja, hanem tüzetesen meghatározza azt a testet: ez az a test, mely megtöretik, ez az a vér, mely kiontatik. Ez az, ugyanaz. Ez a meghatározás annyit ér, mintha mondaná: ez valósággal a testem és vérem.

Ezért a strikt meghatározásért hitt úgy a keresztény múlt, s esze ágába sem jött <mást gondolni>. Ez a létesülés, ez a születés, mely őt az oltáron jelenlevővé teszi, neki oly reális volt, mint a betlehemi születés.

De a végtelen Istenbe s kegyelmei elfogadásába beállított anyaszentegyház a maga Krisztus-hitével s Krisztus-vevő s birtokoló közvetlenségével az Isten nagy gondolatait a lehetőség elgondolásával el nem sikkasztotta.

Gyönyörködött az Isten hatalmában, ki Fiát emberré tette a megtestesülésben anyától atya nélkül, s ki őt az oltáron a Sacramentumban megjeleníti valósággal megint csak mindenható akarata által, így lett a föld, az ég, minden... Így született s föltámadott... s így születik misztikusan az oltárokon, s jelen van lélekszerűen és sok helyen!

² Az nem is *corpus*, amennyiben a *corpus* mégis csak valami egészet, valami alakot formál, nem oly darabos, mint a „*caro*”, mely dirib-darab lehet.

11. Az evangélisták bizonyossága

Az első három evangélium világosan beszél; írott emlékek ezek; szent Máté evangéliumát 70 körül, szent Márk 40–70 közt, szent Lukács 60 és 70 közt írta; aki pedig mindnyájukat megelőzi a korinthusiakhoz írt levélnek mondhatni az egész keresztény tant felölő okmányával: <Szent Pál> ezt 55–58 közt írta. De amit itt 55-ben írt, azt 45 óta hirdette s hirdette nem mint valamit, amit ő kitalált, hanem mint ami általános szokás; valamit, amit mindenki tud s min senki sem kételkedik, s mint valamit, amihez fűződik a megváltás hite, az Úr megváltó halálának emléke. Az ő apostoltársai közt ott volt Márk, ki Jeruzsálemben született, ott élt, ki az első tanítványokat ismerte. Az ő anyja volt az egyik Mária, kinek házában összejöttek a tanítványok. Ez lelkes híve volt Péternek, s lehetséges, hogy Szent Péter keresztelte meg Márkot. Tehát a jeruzsálemi, apostoli milió környezte s kísérte Szent Pált mindenütt, és soha sem emelkedik gáncs, soha kifogás az eucharisztíának Pál apostol<tól> adott tanában.

Ez volt a keresztényeknek nemcsak hite, de gyakorlata. Az első keresztény gyülekezeteket Szent Pál így mutatja be: egy testvér-testület, a Krisztus teste, egy hitben, egy kenyéren, mely kenyér az Úr valóságos teste.

Ez a gyülekezet egy misztikus vallásos cselekményben forr egybe, mely nem társasvacsora (Brandt), nem asztaltársasága elvbarátoknak (Wellhausen), nem propaganda-estély, melyen összejönnek, kik egyet vallanak s másokat is oda csoportosítani akarnak (J. Hoffmann), nem a tanítványok hitvallása és nyilvánítása, hogy Krisztus és ők egy testet képeznek. Hisz ez mind valamiképpen igaz, s az egyház is éneklí: Ó, sacrum convivium – szent symposion, szeretet lakomája, sacramentum unitatis, pacis.

De ez mind folyomány s annak a sok áldásnak a magva, a gyökere és forrása az, hogy Krisztus van itt jelen.

Ha majd a fogalmak arra valók lesznek, hogy a valóságot megvilágítsák s a szenvedélyek korában nem arra, hogy csűrjenek s csavarjanak, akkor az a sok önkényes, ötletes, a történelmi nagy tényfolyamattal ellenkező, teljesen légből kapott állítások semmi benyomással sem lesznek a lelkekre. A magyarázatok, melyek tagadják Krisztus valóságos testének s vérének jelenlétét az Oltáriszentségben, szerteszéjjel ágaznak, de egyet akarnak: más értelmet adni a szavaknak, mint mellyel tényleg bírnak s kihámozva a sok körülbelülségből, azt mondják: ez nem az én testem ... ez nem az én vérem. A krisztusi szót: ez az én testem ... ez az én vérem, a nézetek, vélekedések műtőasztalán operálják, fessegetik, lefaragják s azt mondják: ez az evangélium. Minek az? Ha egyenesek és őszinték volnának, azt mondanák: az evangélium mondja, hogy ez az én testem, de mi nem hisszük azt. A kereszténység pedig azt: ez az ő teste. Ez a szent titok is abból a végtelen szeretetnek virtuozitásából való, mellyel Isten emberré lett, s mondtuk: ez az ember Isten; mellyel megváltott minket, s mondtuk: ez a vér a mi megváltásunk; s ki föltámadt s mondjuk: ez az a valóságos megdicsőült <test, mely értünk vértett és meghalt>.

Hogy az eucharisztia kezdetben inkább csak agapé, jó társak s hű barátok társas összejövetelei voltak általános vallás-emlékek szétfolyó érzelmi miliójében – mit ér az ilyen szóbeszéd a három szinoptikus evangéliummal szemben, hol Szent Máté mint résztvevő, a másik kettő mint az apostoli egyház rítusainak tanúi szólnak.

De ha az ember veszi azokat a finom elemeket, melyek az eucharisztikus lakomának jellemző vonásai, még jobban kitűnik a kritizáló beszéd, mely a misztériumot eltörli s köznapivá teszi az ünnepi jelleget. Az eucharisztikus lakomában az evés és ivás büntől-megváltással, azután Szent Pálnál ugyancsak mint megváltó halállal s mint a Mester visszatérésének várásával kapcsolatos <cselekmény>. Egyetek ebből, ez az a test, ez az a vér, amely tiértetek áldoztatott... bűneitekért, még pedig eredményesen ... bűnök törlésére ...

Szent Pálnál: aki e kenyeret eszi s e bort issza, a Krisztus halálában való hitet hirdeti s hirdeti a nagy visszatértét a Krisztusnak ... íme, a nagy realitás, az élet óriási tényeinek valósága ... s ez így van kezdet óta. Nem emlékekről van csak szó, ami oly természetes, hogy jó barátok találkoznak, s a szívükbe markoló nagy eseményekről tereferélnek; de azt adják itt, hogy itt a Krisztus, hogy ez az ő teste, hogy a keresztrányában megváltásunk történt... s hogy a halálban az Úr nem pusztult el, hanem eljön. Ha a Széchenyi-vacsorán, vagy a függetlenségi körök Kossuth Lajost ünneplő vacsoráján összejönnek, ott is Széchenyi szelleme jár s Kossuth Lajos emlékezete vibrál valahogy a jelenlevőkben, s el-elmondogatják, hogy mit akartak, miért küzdöttek s hogyan haltak. Ezek a nagy emlékezések vacsorái... emlék ... fogalmak, szavak ... barátság, közös akarás; de az eucharishtiában a krisztusi valóság s áldozat...

12. Az egyház bizonyága

Az eucharisztia dogmafejlődésében, annak történetében két fix pont, vagy mondjuk változatlan adat szerepel; az egyik, hogy a Sacramentumban egy titokzatos valósággal, egy láthatatlan jelenléttel állunk szemben, – a másik, hogy azt a láthatatlant a láthatóval egyenlősítik, hogy egy aequatiót vallanak, mely szerint a kenyér Krisztus teste, a bor Krisztus vére. Ez a két adat azután egy szent akciónak, az áldozat bemutatásának keretében áll, melyet a liturgia tradicionális pátosza áhítattal, tisztelettel telít. Ez az Úrvacsora szelleme s akciója, melyről Szent Pál ír a korintusi levélben; ez a keresztény közösség asztala, a *τραπέζα*, melyen ételáldozatot mutatnak be s melyből mindnyájan esznek. Azt, amit ettek, Krisztus testének, s amit ittak, Krisztus vérének hitték, s ezer éven át kétség erről nem támadt, s ha itt-ott a misztérium magyarázatánál meg is csillant a racionális analízis borotvaéle s felvetődött a kérdés, hogy ez hogyan is van s hogyan is lehet, beható szétszedés helyett a csodás dolgokra utaltak, melyek a természetben is láthatók, s a csodákra, melyeket az evangélium elénk ad.

A nagy hit tehát az egész egyházat eltöltötte, de a tan maga befejezetlen volt az említett két adaton és a liturgiának mint mindennapi vagy vasárnapi végzésén kívül.

Ezt a racionális tartalmat markáns vonásokkal emelték ki a századok folyamán végig az egyházatyák s egykori írók, a liturgiák s könyörgések, milyen például Serapion imádságoskönyve a IV. századból. Ezek szerint a Sacramentumban a történeti Krisztusnak, annak, ki Kafarnaumban szólt a zsidókhöz testének és vérének vételéről, s ki halottaiból föltámadt, s ki most is megdicsőülten él, valóságos teste s vére van jelen. „Láthatod –írja Szent Athanáz – hogy a levíták mint hozzák a kenyereket s a boroskelyhet s teszik le az asztalra. Míg az „invokációk”, a könyörgések meg nem kezdődnek, nincs ott más, mint kenyér és bor; de miután elvégeztettek a nagy s csodálatos imák (*μεγάλοι και θαυμασται ευχαι*), akkor a kenyér a mi Urunk Jézus Krisztus testévé s a bor az ő vérévé válik.” (Ad nuper baptizatos.) Ugyanazt a testét adja, melyben a kafarnitákkal beszél: „Azt a testet, melyet a világ váltságáért adni fogok, azt a testet, melyet *hordok* (ή σάρξ ήν εγώ φρω), ezt és a vért adom táplálékul, de szellemszerűen, (ώστε πνευματικώς), vagyis nem fizikai határoeltságban, hanem szellemszerű létezés-módjában.

Ez a *πνευματικώς* figyelmeztet Szent Ágoston rokon-gondolatára, aki az eucharishtiában Krisztus testének jelenlétét vallja „in ipsa veritate”, tehát valóságosan; de bár nem adja pozitív megoldását azoknak a kérdéseknek, (tam magna quaestio), hogy hogyan adható annyi soknak s mégis osztatlanul megmarad az égben, mégis az a reflexió lesz itt helyén, mely szent Ágostonnak felfogására mutat a megdicsőült Krisztus testéről. „Ki bírná azt elgondolni, hogy Krisztus teste nem szellemszerű lét módjában támadt volna föl, ha pedig így támadt föl, hogy mégsem szellem, hanem szellemszerű test volt.” (Epist. 205,2.) Íme, amit Szent Athanáz *πνευματικώς*-nak mond s Szent Ágoston „corpus spirituale”-nak nevez, ez az a valóságos, most is létező Krisztus, aki a szentségben ilyen szellemszerű testiségben jelen van.

A titokzatos, objektív valóságnak hite az apostolokon kezdve föl Jusztin és Szent Iréne, Tertullianon s Szent Cipriánon, a keleti s nyugati egyházatyákon át megszakítatlan vonalban húzódik át a századokon. Látjuk, hogy hogyan vívódik a nyelvvel, a még nem kész kifejezésekkel, a durva s mondanám, darabos kijelentésekkel csinál magának dialektikai formákat, de magához a gondolathoz, ahhoz, amit hisz és tart s kifejezni akar, kétség nem fér. Az emberi gondolat s a fogalmak korongján készült szavak nem értek föl a misztérium természetfölötti valóságához. A hívő lélek szívesen meghódolt s megtette a nagy lépést, hogy elfogadta s átkarolta a titkos valóságot, de mikor gondolkozni s okoskodni kezdett, gondolatai nem futották s nyelvazete tele lett idegenszerű segédszóval, mindmegannyi rárakott folttal. Ez a küzködés s nyelvvel való birkózás is mutatja, hogy a kereszténység azon a bizonyos első zöldcsütörtökön az utolsó vacsora terméből magával hozott valamit, amit az akkori szóbeszéd

csak vajúdva s kapkodva tudott kimondani. Ez nem a zsidó rítus s a húsvéti bárány áldozata volt, hanem más valami; valami, ami egészen új s hallatlan volt, az a nagy hit, hogy a kenyér = test s a bor = vér. „Cette équation, dit M. Réville, est antérieure a Saint Paul, du moins antérieure à la rédaction de la première épître aux Corinthiens, elle ne peut pas être considérée comme une invention du Paul, qui se serait glissée dans la tradition consacrée par nos évangiles synoptiques.” (P. Batiffol, Etudes d'histoire et de théologie positive.)

Íme, a titokzatos egyenlősítése a kenyérnek a testtel s a bornak a vérrel, ahogy azt az Úr Jézus az utolsó vacsorán tette s íme, teszem hozzá, e titokzatos rendelkezésnek áldozat formájába való beöltöztetése, mert a test s a vér külön adatik s a test is értünk, a vér meg éppen sokak bűneiért ontva jelenítettik meg előttünk. Az az egyenlősítés is reális, s ez az áldozati jelleg is éppen olyan; s ezt nem lehet kimagyarázni azzal, hogy Krisztus ezt nem mondta, vagy hogy a tanítványok egymásra teregettek itt távolálló felfogásokat; nem, ezt nem lehet mondani, egyszerűen azért, mert e teregetéshez, ez elmagyarázáshoz nem volt idő. Ahogy az Úr kilépett az utolsó vacsora terméből, s keresztútjára lépett, úgy indult ki az apostolok után az első egyháznak szent áhítatos Isten-tiszteletében a világ útjaira az eucharisztia. Ez az, amiről Pál apostol írja, hogy ő azt vette s kapta, tehát ki nem találta, s hogy ő azt tovább adja, amit különben maga körül a már megalakított egyházközségekben látott s ami a kereszténységnek mint közösségnek istentiszteleti s testvérületi kapcsa volt. Az élete estéjén, a nagy váltságadás vigíliájában álló s tanítványaival az utolsó együttlétet ülő Úr Jézus ezt adta, magát adta az eucharisziában az egyháznak. Aki addig velük volt történeti személyiségében, azóta velük lesz szakramentális s „pneumatikus” jelenlétében.

13. A keresztény élet tanúsága

A két afrikai, Tertullian és Szent Ciprián az eucharisztianak áldásait s erejét a gyakorlati életben akarják látni; annak energiáit kívánják adni s a hívekben föléleszteni. A nagy, közelfekvő motívum a krisztusi életre s a világ legyőzésére az eucharisztia. Az eucharisztia az a „reale quid”, az a „sanctum quid”, mely tűzfok és forrás is, mely lángoszlop és erőtartály, s ehhez a realitáshoz kell fordulnunk, akik az életet alakítani s a pogányságot legyőzni s annak helyébe a kereszténységet a világba állítani akarjuk.

Tertullian a pogány s keresztény életszokások ellentétének kiemelésében gyakran az eucharisziára reflektál. „Ad uxorem” 200–206 körül megjelent művében említi, hogy a keresztény asszony, mint szokás, kezeibe kapja az eucharisziát s haza viszi s elrejtí otthon, de nagy veszedelemben van, mert a férje kíváncsi a titkolózódásra s tudni akarja majd, hogy mi az, amit ízlel minden más étel előtt. S ha megmondja neki, elhiszi-e, hogy ez a Krisztus teste, s mivel nem ismeri a kereszténységet, nem gondolja-e, hogy talán méreg? A pogányság ellenkezik a kereszténységgel; bele van szöve az életbe, a szokásokba, de sajátosan s sértően ütközik lépten-nyomon a legszentebbe, az eucharisziába, melyet minden keresztény kezébe kap s azt a szent gyülekezetben magához veszi, abból haza is visz, azt otthon reggel éhgyomorral veszi. Azt kell mondani, hogy a keresztény élet át van járva az eucharisziával, ez az az élesztő, melyet az élet nyers szürkéségébe belekevernek.

A színházak s arénák jeleneteiről így ír: „Hogy is fest az, hogy valaki az Isten szentélyéből az ördög gyülekezetébe megy, égből a posványba? hogy kezeivel tapsol a bohócnak, melyeket Istenhez emelt? hogy szájával, mely a „sanctum”, az eucharisztia fölött (mikor magához vette) áment mondott, ott a gladiátort dicséri, s hogy »εις αίώνας έπ' αίώνος«-t (per omnia saecula saeculorum = minden időn át, örökké) mond nemcsak Istennek s Krisztusnak, hanem más egyébnek is”.

A keresztény tudatban ott él az eucharisztia, a „sanctum”, s a keresztény élet követelményeit a közéletnek azzal való ellenkezéseiből kell megtudni, így korholja a szobrászokat, kik keresztények lévén bálványokat készítenek, s mi ebben is a megdöbbentő? Az, hogy kezeikkel, melyekkel az Úr testét érintik, testet adnak a démonnak. Elmondja a katonáknak, hogy hogyan keresztelkedtek, hogyan mondtak ellent az ördögnek, s aztán háromszori elmerítés által hogyan születtek újjá s azután tejet és mézet ízleltek – ez karthágói szokás volt az Oltáriszentség vétele előtt. Azután áttér az eucharisziára, melyet az Úr „tempore victus” a vacsoránál rendelt, s melyet korán reggel „antelucanis coetibus”, mikor kakasszókor összejövünk, a püspök s papok kezeiből veszünk.

Az eucharisziára való tekintet igazítja el s lelkesíti meg az életet. Hogy a keresztény mit tegyen, mit ne, hogy hová menjen, hová nem, hogy mily pályát s élethivatást válasszon, milyen nem, hogy kivel kössön házasságot, kivel nem, azt mind eldönti az eucharisziára való tekintet. Azok a nagy igézet alatt álló emberek fognak új alakot adni a világnak, kik „dimissi e dominico”, a templomból kijönnek „gerentes secum ut assolet eucharistiam”, s magukkal viszik szokás szerint az eucharisziát.

Ez a titkos valóság független a hívőnek hitétől, mert nem az adja neki a tartalmat, hogy mit hiszünk róla s hogy a hitben mit s mennyit fektetünk beléje, hanem tartalma maga az Úr Jézus, ki Ciprián szerint csodák által is kimutatta, hogy a méltatlanul áldozóban meg nem marad. Egy kis leánynak bizonyára pogány dajkája, a bálványok áldozati levesébe mártott kenyérdarabot ad s az lenyeli; később a kis leány a keresztény θυσία-ba, áldozat bemutatásba kerül s a diakónus neki is egy-két cseppet ad az áldozati kehelyből, de a gyermek a „sanctum Domini”-t, azt a szent dolgot nem bírja magában tartani, s nagy erőlködéssel kihányja. A „sanctum Domini” egy szent, titokzatos realitás, mely nem attól függ, hogy mit gondolok róla, s melyben szent misztérium rejlik, melyet nem hitem tesz bele.

Csak a nagy szent realitásba vetett hit magyarázza az afrikai kereszténységnek Szent Cyprián által képviselt buzgóságát s aggodalmát, hogy mert gyarlók s gyöngék vagyunk, e forrásból igyunk. „Kérjük Istent, hogy adja meg nekünk a kenyeret mindennap, nehogy ugyancsak mi, kik most Krisztusban vagyunk (ellentétben a bálványoknak áldozó, tehát elbukott keresztényekkel), s kik mindennap áldozunk, valahogy Krisztus testéből (az egyházból) súlyos bűnök folytán ki ne váljunk.” (De orat. domin. 18.) „A haldoklókról nem szólva az egészségeseknek kell a szentáldozás, hogy kiket a szent harcra buzdítunk, azokat ne hagyjuk fegyvertelenül és meztelenül kiállani, hanem Krisztus testének s vérének oltalma alá helyezzük... Mert hogysis akarhatjuk s buzdítjuk is őket, hogy a keresztény hitvallásért vérüket ontsák, ha tőlük, a küzdőktől, Krisztus vérét megtagadjuk? S hogyan kívánjuk, hogy ők igyák a vértanúság kelyhét, ha őket előbb a gyülekezetben Krisztus kelyhének élvezetére a szent közösség jogán nem bocsátjuk?”

Az elme hódolata

14. Fogalom és titok

Oly fontos a helyes perspektíva nemcsak a festészetben, hanem minden látásban; az ismeretek körül is, mindenütt, hol világosságok, fények s árnyak s azoknak ellenőrizhetlenül finom homályai járnak. A hit is ismeretforrás. Ha másnak hiszek, ki nekem indiai állapotokról beszél, akkor ismerem látás nélkül, vagyis az elbeszélő ideáit fogadom el s megtámasztom a hitel-érdeklődés motívumaival. Ha pedig Istennek hiszek, akkor egy teljesen más valósági fokon, azaz hogy minden létet felülmúló s minden valót felölelő szférából kapok közléseket. Ezek a fogalmak csak analógiák; nem is lehetnek mások, mint hasonlatosságok, melyekkel a végtelenség tükrözik a véges teremtésben. Vestigia, umbrae imagines ... in speculo, in aenigmate. Az apostoli szó a legmerészebb, pedig nincs benne túlzás, mikor aenigmata vagyis rejtvényeknek mondja a végtelenről, Istenről s az isteni dolgokról való ismeretünket.

Rejtvények, tükrözések, homályok s árnyképek ... ezek a mi metafizikánk s teológiánk garnitúrájának címkéi! S másrészt mégis valóságokról valók s valóságokat jeleznek; de mennyire! Hiszen a rejtvényes, a tükrözéses jellege a mi ilyenféle ismereteinknek nem a dologi rend tartalmi szegénységétől, hanem tartalmi túlaradozásától van. Onnan van a kifejezés s a fölkarolás s megfogás gyarlósága, mert nem bírunk velük. Kicsinyek mértékeink, halványok ideáink, kis keretűek a témáink azoknak a mi tehetségünk s készségünk határain s keretein túl fekvő valóságoknak fölértésére. Úgy vagyunk e részben ideáinkkal, mint poharainkkal, melyeket a vizes vödörbe állítunk; van bennük ugyan víz, de nem mérik azt föl, mert körülöttük és felettük is van víz; a víz elborítja őket! Hát ha nem vödörről, hanem tengerről, óceánokról, parttalan vizekről volna szó!

Aki a metafizika s a hit világába tér, annak ezt az eligazító reflexiót nem szabad szem elől téveszteni; olyan az, mint az iránytű a hajón!

A mi kategóriáink a végesség valóságának megfogására s kezelésére valók. Mindezek a fogalmak, milyenek: állag, személy, természet, cselekvés, tér, idő, az értelem manufaktúrájából valók; made in Germany helyett a lényegükbe van beleírva: made in human intelligence; az emberi ész műhelyéből való formák. Ezekkel a formákkal dolgozik a belénk öntött természetfölötti készség, a virtus et habitus fidei; s lehet velük dolgozni, de mindig azzal az okos reflexióval, mely tudja, hogy mit érnek s mit bírnak el, mikor egy más szférába, a valóság nem véges, hanem végtelen világára alkalmaztatnak.

Veszem most a hitet mint erőt s megszemélyesítve azt, úgy mint a formákkal dolgozó munkást.

Ez a munkás tartalmakat vesz, melyeket nem az érzékekből merít az ész s ugyancsak nem az absztrakciók műhelyében preparált, hanem melyeket abból a felsőbb szférából, az isteni kinyilatkoztatásból kapott. Ezek a tartalmak pl. az Isten végtelensége s ugyanakkor személyisége, sőt három személyben való léte, a második isteni személy megtestesülése, az Oltáriszentségben a szubsztanciális fizikai testnek nem térbeli léte, s ami ilyen titok vagyis kapott, de föl nem értett valóság áll velünk szemben. Először is ráeszmélni kényszerülünk, hogy ez mind van s hogy nem lehetünk oly önkényes filozófok, hogy kereken kijelentsük, ez nincs, sőt ami még eszeveszettebb, hogy nem is lehet. Istenem, mi az, ami lehet s ami fejünkbe nem fér?! Ismerem-e én a lét korlátait, hogy meddig terjednek; amit ismerem s ami közvetlenül is világos előttem, hogy az első lét korlátolt nem is lehet, tehát hogy végtelen.

Azután bevilágít nekem az, hogy adhatja magát, s hogy kifogyhatlan variációkban, különféle tökéletességi mértékekben adhatja magát, s ezt világnak s világoknak hívják.

Ebben a világban aztán állunk mi szerény fazekasok, kik az edényeket, a valóságból való méregető készülékeket formáljuk, s akik tényleg méregetünk velük, s söntésünkre ráírjuk, „tudományok kimérése korlátolt mértékekkel”. S becsületünkre válik, ha ezt a kimérést tisztességgel, precíz, exakt módon, nagy lelkiismeretességgel gyakoroljuk és – szerényen. A szerénység meglesz, ha végignézzük magunkon s a mértékeken, az iccéken, pinteken s deciken, melyekkel dolgozunk.

S mi lesz azzal a metafizikai s felsőbb valóságokat tartalmazó szférával? Már mondtam, az igazi ember tisztelettel s hódolattal gondol arra, ami mértékeibe bele nem fér, de bizonyára nem mondhatja, hogy eddig s ne tovább; nem mondhatja, hogy azok e materiális világba bele nem nyúlhatnak, bele nem ereszkedhetnek; hogy azok a valóságok elénk nem dobbanhatnak, hogy közléseiket nem vehetnők. Azt nem mondhatjuk, hanem úgy vagyunk velük, mint a röntgen- meg más sugárzatokkal, melyek körülöttünk s bennünk járnak s mindenén áthatolnak, mintha az anyagi világ, az, ami szerintünk súlyosan van, nem is léteznék. Szentigaz, egy sajátságos ellentmondás van már ebben a hasonlatban: a súlyos, vaskos anyag, s ami azt tapintja s tapogatja, az érzék, s ami arról levonja az absztrakt képeket, az ész, azt mondja: mi vagyunk igazán; az a sajátságos anyagtalan sugárzat pedig úgy tesz, mintha mondaná: ti nem is vagytok, ti bamba, lomha, térhez, ellentállás bilincseihez kötött lelkek! Én vagyok igazán, kinek számára ti akár nem is volnátok.

Így vagyunk a metafizikai s a természetén túl fekvő valóságok világával; azokkal, melyek a három térfogatú tér nehézségein túl, a tértelen lét szférájában <vannak>. A teret említem, mert ez oly jellemző kategóriája az anyagnak, s a belőle való kilépés elképzelése pedig oly jellemző kategóriája annak, ami túl van rajta. Ebben a világban a mi kategóriáink igazán az aenigmata, umbrae et imagines vékonyságára fanciesalodnak.

De bármily vékonyak legyenek, mégis manőverezünk velük, s ezt azért, mert kell, mert rászorulunk az öreg Scipió mondását variálva, mely szerint: „navigare necesse est, vivere non est necesse” – s a mi mostani tárgyunkban: cogitare necesse est, vivere non est necesse; magyarra fordítva: míg élünk, bármily korlátolt legyen is életünk, gondolkozunk, reflektálnunk kell.

Lóbázzuk hát meg ezt a mi analógiás mécsünket, értelmünket értem, mikor a természetfölöttiről gondolkozunk, s figyeljük meg, hogy mi lesz a módszere ez értelmi beállításában.

Módszereinek, vagyis magatartásának első szabálya az lesz, ami a teli vödörben álló pohárnak. Nem tagadhatni le róla, hogy mérték, s azt sem, hogy tartalma van, de meg kell éreznie azt is, hogy inkább csak jelez, hogy ami nem fér bele, az tömérdek sok.

Vegyük pl. a mi söntésünk egyik mértékét, a személyiség fogalmát. Minden, ami személy, az valamiféle jellegek s sajátságok, no meg ami a fő, a különállás által önmagába szorított valami, ami másokkal, kik szintén így formázott valakik, szemben áll. De éppen azért, mert ilyen, hát korlátozott valami. Már most ama felsőbb, ami sémáinkon túl fekvő világból való értesülés szerint az istenségben van személyiség, sőt hogy a végtelen lét három személyben virágzik ki. De az Isten korlátolt nem lehet, s így nagy problémánk, nemcsak a három személynek, hanem egyáltalában az Isten személyiségének elgondolása.

A mi mértékünket, ebben az esetben a személyiség sémáját, úgy kell az Istenségre alkalmaznunk, hogy a személyiségben kimondott tökéletességet állítsuk, míg a fogalomban involvált tökéletlenséget, a korlátozást az Istenségre ne alkalmazzuk. De nemcsak ezzel vagyunk így, mikor a végtelenről szó esik, hanem így vagyunk minden fogalommal, mely az életre, az aktusok egymásutáni folyamatára, az ismeret specializálódására vonatkozik; mivel az Istenségben élet, mely folyamatot, egymásutánt, potencialitást s aktuálást jelent, egyáltalában nincs. Erre nézve azonban kitűnő gondolatot pendített meg a zsoltáros, ki az

istentelenek káromlásában, hogy az Isten nem lát, mert nincs szeme, nem hall, mert nincs füle, csak úgy mint mi, örök problémát lát s arra úgy felel: „Értsétek meg esztelenek a nép között, és bolondok valahára okuljatok: ki a fület plántálta, nem hall-e, s ki a szemet alkotta, nem lát-e? ... Az Úr tudja az emberek gondolatait, hogy hiábavalók!” (Zsolt 93,8.9). Folytathatnók e nehézséget: vannak-e Istennek gondolatai s meglátásai, mikor nincs agyveleje, s tud-e, ismer-e, ítél-e, mikor nincsenek külön-külön fölaprózott fogalmai, nincsenek meg benne azoknak ítéletekké s teóriákká való összeférceléseik sem. Érdekes, hogy a zsoltáros természetes jó érzéssel tapint rá a helyes megoldásra, mintha azt mondaná: a pozitívum, ami ezekben rejlik, az megvan benne, de a forma, ez a bizonyos forma nincs; de az nem baj; sőt ez éppen a végesség s az emberszerűség formája. Ebből ki kell lépni, ha Istenről gondolkozunk. S itt megint átérzem ismeretünknek énigmás, umbrae et figurae országából való jellegét.

Ezzel az ismerettani fölkészültséggel s az emberi végességen hangolt szerénységgel eszmélek rá az eucharisztia titkára is, nevezetesen arra, hogy Krisztus teste térben való kiterjedés nélkül van itt jelen. A tér- s a kiterjedésből tehát ki kell lépnem s valami e kategóriák által le nem bilincsel, tehát szellemszerű szabadságban való léthez emelkednem.

15. Scientia saporosa

A hit nagy realitásokkal, csak hogy letakart realitásokkal dolgozik, a nagy, való élet adataival, milyen Isten, lélek, isteni energia, isteni mozgás, krisztusi jelenlét s az életnek a lélekben legszebb formái. Ezeket azonban nem mint tiszteletreméltó imponderabiliákat kell kezelni, hanem az élet folyamába, az akció sodrába s áramába kell állítani. Más szóval, ezeket élni s megtapasztalni kell; csak így lehetnek mieink igazán. Csak a megélt, a megtapasztalt valóság hatalom igazán; csak az tartalom és kincs.

Ez a különbség az élet s a fogalom, a kép s az emlékezet, a statisztika intellektuel beállítás s a meleg, tartalmas életelindulás közt, hogy ez jelen való valóság, a jelenvalónak megragadása és élvezése, amaz pedig csak képe vagy emléke a nem jelenvalónak. Életműködés ugyan ez is, de csak mint a valóságról való levonat; míg a másik, az valóság, vagy mit mondjak, a másik, az a tulajdonképpeni élet, mely valósággal van teli. Az intellektuel beállítás az merev és rögzített, az sémákkal dolgozik, mintha herbáriumot forgatna s nézné az élet skeletjeit, a szárított virágokat; míg a tapasztalati élet, az az a folyó, ütköző, magának árkot vájó, égő, kínlódó vagy boldoguló akció. Vita est actio immanens ... az élet mozgás, folyás, önmagába térő, önmagát kialakító, kitöltő mozgalom, dagály és apály, folytonos kisülés és megtöltés. Mikor valami nem ily ágáló, agitáló, folyamatban előretörő akció, akkor az nem élet, hanem csak a neve, vagy a képlete. Mi tele lehetünk az akció, az élet képleteivel s képeivel, de lehetséges, hogy nem élünk. S alkalmazva ezt a hitéletre, mi tele lehetünk a hitéletnek, annak a sajátos szellemi akciónak a képleteivel s fogalmaival; tudhatunk mindent, az egész teológiát s filozófiát, s ettől azért még sem lesz bennünk élet, vagyis azok a valóságok, melyeknek fogalmait bírjuk, nem lesznek bennünk folyó, keringő, minket megtöltő, bennünk ki-kisülő erők. Egy szóval mondhatom, nem lesznek bennünk vér!

Nagy szó s a legtalálhatóbb kifejezés. Hogy az élet micsoda, azt a vér mondja meg. Úgy vagyunk az étellel, mint a vérrel. A vér addig vér, míg folyik s lüktetésben van; mihelyt megállt s megaludt, már nem vér többé. Az aludt vér megkérgesül, kemény formát ölt, de nem vér többé. Mily csodálatos reveláció ez: az élet is, mely megkérgesül s megállapodott formát ölt, melynek nincs folyása s lüktetése, mely nem hoz folyton újat, már nem élet. Az aludt élet nem élet; a szellemi világban csak úgy, mint a fiziológiaiban, sőt abban sokkal inkább.

Nem furcsa dolog, hogy az ember mondogassa magának: csak az élő élet az élet? S mégis szükséges, hogy ne érzük be a megaludt formákkal, a fogalmakkal s az ismerettel, hanem hogy az akció folyamában legyünk, hogy ne érzük be az absztrakciókkal, melyek nem az időben s nem a valóságban állnak, hanem egy időtlen, tértelen, vértelen milióban. Az ilyen megkérgesült formák s fogalmak kristály mindensége alatt folyik s lüktet az élet, a megtapasztalt s megérett s átélt valóság.

Térjünk át ezzel a megérzéssel a vallásos nagy valóságok, a titkos isteni erők s energiák világába. Nekünk itt is nem fogalmak, az a megaludt élet vagy jobban mondva, az a nem-élet kellene, hanem azok a minket ingerlő, minket kitöltő s mozgató hatalmak s hathatóságok. Élettartalmak kellene, melyeket érzünk, melyek mozgatnak s melegítenek, melyekkel a világra, a környezetre reagálunk s annak alakítására erőt s inspirációt nyerünk. Mikor aztán az a meleg, bensőséges, áramló valóság fogyni, mikor lüktetése ki-kihagyni kezd; mikor nem ingerel többé s lassankint kialszik, akkor vész s kialszik az élet maga, s marad az élet váza, a száraz forma, a fogalom s az a hit, mely nem él.

A hitnek folyamatos, ingerlő, lökő s áradó energiának vagyis életnek kell lennie; akkor élünk belőle. Mikor a hit csak tudat, csak ismeret, akkor kristály, séma lesz, tűz, ingerek, lélek, erő s öröm nélkül.

Mintahogy az organizmusok elmeszesednek s az erekből kimarad az életfolyam: úgy tapasztalható meg az intelligenciában a lüktető, feszülő, ingerlő eszményiségnek s elsősorban a legnagyobb eszményiségnek, a hitéletnek fogalmakká s sémákká száradása.

Hasonlítsunk össze e lelki folyamatnak jó átérzése végett egy lelkes noviciátust a mi városi közönségünk kaszinójával. A mi művelt urainkban is van hit, van fogalmi garnitúra, tisztelni akarják az eszményeket, ellene vannak a tekintélyek lerontásának, a társadalmi destrukcióval szemben sürgetik a konstrukciót, de a kereszténység mint nagy lelki tartalom, mint örök súly és hajtóenergia, mint inger és töltés és kisülés, mint tűz és lelkesülés, mint entuziazmus nincs meg, vagy mondjuk, kevésben van meg. Az ész, az értelmi készültség, az áttekintés kristály távlatai, a fogalmak, a sémák üvegszekrényei megvannak; de az élet ingere, a jelenvaló lendület, a fűtés és gőz feszültsége, az akarat kitörései, az érzések melege és muzsikája, a pax et gaudium mint jelenvaló életáram: az nincs meg; mi logikusok, dialektikusok, statiszták vagyunk, de nem élünk.

Az intellektuel irányzattól megalszik s megfagy a lelkiélet. Kár, hogy ez történik; nem is szabadna annak történnie; de így van. Ezt a helytelen lehülési s haldoklási folyamatot elősegíti s sietteti azután még egy más tünet, mely a vérmegalvás s az élethaldoklás folyamatával rokon s melyet materializációnak neveznek.

A szellemi étellel szemben tért foglal a szellemiségnek ellenlábasa, az anyag, az elanyagiasodás. A szellem, mely tulajdonképpen az élet gyökere és titokzatos hordozója, azzal volna megbízva, hogy az anyagot telítse, azt informálja s az életre képessé tegye. Az anyagnak azonban ez az állapot munka és mozgás, s természeténél fogva a restség törvényének hódol s túl akar adni az energiákon. A hőt kisugározza s lehül; a mozgást elfogyasztja s megáll. Valahogy ez a materializáció folyik a szellemi világban is; az emberek két tendencia befolyása alatt, az intellektualizmus s a restség befolyása alatt túladnak a lüktető, hevülő energiákon, az erkölcsi feszültségeken, a magasztos élettudatokon, az Istenkapcsolatokon, s intellektuel statiszták lesznek, kikből az élet elvonult. A fogalmak s az eszmények is megmaradhatnak, de nem fűtenek s nem mozgatnak, mert nem erős s meleg élettartalmak s nem hatalmak, hanem sémák.

Ezzel szemben hangoztatjuk az isteni valóságoknak azt a rendeltetését, hogy eleven erőkké s átélt tapasztalásokká legyenek, másrészt pedig az élet igényét, melynek meleg, lüktető véráram, erők, mozgalmak, kisülő ingerek, lendületek és tüzek, bensőség és boldogság kell. Így lévén megkonstruálva az élet általában s a szellemi, tehát a hitélet is, lehetetlenség, hogy ez igény ne jelentkezék, s hogy dacára az elanyagiasodásnak, a szellem át ne törje a ráfagyott kérget s ne indítson a lélek s az élet revindikációjára mozgalmakat. Látjuk ezt a történelemben. Időnként s helyenként föl-fölfakad egy-egy új életfolyam, valami új megérzés s átérzés belecsap a fogalmi konstrukcióba, abba, amit tudunk, s azok újra kigyulladnak, meleget s lelket árasztanak, s megindul az élet folyama.

Ettől vannak azok a nagy meglátások s komolyba-vevések, azok az új súlypont-áthelyezések a külső világból a belsőbe, azok a nagy öntudatra-ébredések, a föladatak megérzése s megvalósításukra törő mozgalmak. A nagy misztérium a hitnek sémáiból valamiképp, mint folyékony áram indul meg s új árkot váj fölfogásnak, lelkesülésnek s gyakorlatnak.

Ez mindnyájunkban végbemegy, mikor a hitet, a nagy dogmát mint valóságot vesszük, azt mint valóságot kezeljük, szóval azt átéljük.

Miképp történik megint ez? Úgy, hogy a fogalom folyósíttatik, akcióvá válik. Az eucharisztianak bennem akcióvá kell válnia. Ezt akarta az Úr Jézus. Ő nem ad az eucharisztiairól teológiai vagy filozófiai rendszert; ez már csak az intellektív lélekre tartoznék; nem ad értelmi levezetések s nem állít a hit filozófiájának s pszichológiájának végtelenbe nyúló távlatába, hanem adja magát, magát, ki az utolsó vacsorán szenvedni képes ember volt, most pedig a dicsőséges, átszellemült Krisztus, – adja magát mint letakart valóságot s

mint kenyeret, s akarja, hogy vegyük s együk, hogy jól essék nekünk ez az ízes kenyér, s kiváltja gyakorlatban azt a szentírási szót: gustate et videte... ízlelni, érezni, erősödni, élvezni. Boldog Pierre Julien Eymard írja: Dieu a voulu, que nous connussions beaucoup par impression; il a mis en nous un instinct non raisonné, qui nous fait distinguer le bien du mal, le vrai du faux; il a mis en nous la sympathie et l'antipathie. Or dans le travail de la connaissance de Notre-Seigneur, nous sentons d'abord sa bonté, et de là, nous allons à ses autres qualités, plus par contemplation, par vue, par instinct, que par raisonnement". (La divine Eucharistie. II. serie 80. l.)

Eszméljünk a szentek útmutatása szerint, a nagy adottságra; ne okoskodjunk, hanem vegyük észre, hogy szemben állunk egy nagy titokkal, a mélység, fölség borzongató s megint az áradozó szeretetnek meleg valóságával. Ezt csodálva szemléljük s elragadtatunk s megérezzük az élet s a lét titkainak levegőjében, melyet lélekezünk, ennek a páratlan, titokba burkolt jelenlétnek valóságát. Mi a többi misztériumra is így ébredünk rá, azt mondhatnám, hogy fölriadunk tőlük.

Öntudatunk egy világba néz bele, mely csupa kérdőjel, csupa titok. Szürkületben állunk, melyben a lét úszik s mi benne és vele. Elmondhatjuk a költő szavait:

Hogy elmúlt, el, egy hosszú, nagy élet
S most jön az ég és én az égtől félek.
Csillag nem rezdül; de jár a kísértet.
S nem az élet szép, de azok az árnyak,
Amelyek új feltámadásra várnak,
Nem tudni, minek, de fel-feljárnak.

(Kiss József, Titok)

Az egész lét és az egész élet takaró alatt van; a szentatyák fátyolról (siparium) beszélnek s a misztikusok álomról, melyből a lélek kelti föl a létet. Bennünk ébred valamiképp öntudatra.

E misztikumban, mint megfelelő s nem idegen milióben áll az isteni, nagy misztérium, a krisztusi jelenlét. Lelkünknek különben is szükséglete a közellevő, a jelenlevő s mindent betöltő Isten. Valahányszor a lét titkára ébredünk, mindannyiszor a titkon jelenlevő Istenre is van igényünk s azért öntudatlanul is feléje orientálódunk s utána vágyunk. Ez tehát lelkünk természete és szükséglete. A titkosan jelenlevő Krisztus, az eucharisztia annak a nagy lét- és világtitokzatosságának s a benne való láthatatlan Isten-jelenlétnek a párhuzamos vonala. Isten velünk s Krisztus velünk. Ez a titokzatosság a mi elemünk; ebben úszunk. Mikor a világ tudatára s előre sodródó éltünk árjára gondolunk, akkor ezt a sajátos nagy titokzatosságot, mint valami konkrét adottságot át is éljük. Igen, ez van, ez valóság; nem mondhatjuk annak a spenceri „ismeretlennek”, hanem inkább letakart, meg nem látott, de megérezett valóságnak neveznők. Ez a titokzatosság tehát létünk járuléka, s valósággal impresszió nál minket. Mi az Urat ez impressziókban vesszük. Dieu a voulu, que nous connussions beaucoup par impression”, ez az a találó szó, mely oly sokat: érzést s életet mond!

Az eucharisztia tehát mint titokzatos krisztusi jelenlét a természet titokzatosságába állítva, úgy veszi ki magát, mint csendes, fölséges hegyi vidéken emelkedő Grál-templom. Körülötte a csend s a fölség természetes Isten-tisztelete, arannyal s napsugárral telített boltjai alatt pedig ugyancsak a tisztelet s imádás liturgiája egy szent titok körül, mely azonban nem a természettől való, hanem külön a titkokban velünk játszó Isten műve.

A mi utunk a misztériumok hegyláncai közt vonul el, s szinte stílszerűnek látjuk, hogy az egész lét s világ s élet s küzdelem misztikumának megérezésére e nagy Sacramentum, a misztériumok apotheózisa mellett halad el.

Jézus van velünk, mondja a hit. Hol, merre van? – kérdi az ember. Itt, e titokban, lefátyolozva. Ah, igen, feleli, hiszen le van itt fátyolozva minden, tehát ő is. Nekem elég,

hogy itt van s velem van. – Ezt a hit misztikuma megélésének mondom s ugyanakkor a misztikum nekem-valóságának. A végtelen tökélyhez, a Fölséghez nem vezethet a látás, hanem csak a titokban, a misztériumban való vele érintkezés.

Valaki azt gondolhatná, hogy ez az érintkezés keveset ad, hogy csak inkább fogalmi kapcsolatot, melyben az ember elgondolja, hogy igen a misztikum a világ s az élet szükségszerű járuléka, s azon magunkat túl nem tehetjük; azonban tévednénk, ha a lét e penombrás jellegét szegényesnek s tartalmatlannak gondolnók el. Hiszen e homályban jut tudatunkra a végtelenség, mely másképp be nem mutatkozhatik, s lesznek hangosak lelkünk legmélyebb igényei a teljes átadásra s hódolatra, s ott gyúl ki az a pátoz, melyet Szent Pál énekel meg a hitről szólva a Zsidókhöz írt levélben, s ott gyullad ki az az entuziazmus, melyet az Apostolok Cselekedeteiben helyeslőleg s megértőleg élvezünk.

Némelyek fantáziának, képzeletnek nézik, <arra utalnak, hogy> lehet helytelen hit is, de a hit általában a lélek legigazabb szava, legmélyebb érzése a nagy szükségem. Vele érintkezem.

„Baucoup de personnes ne se doutent pas de l'importance de la foi, parce qu'elles ne savent pas ce qu'elle est; elles la confondent avec la fantaisie où l'imagination, tandis qu'elle est la voix d'une puissance intérieure en communion avec l'omnipotence.” (O. S. Marden: Les miracles de la Pensée 74.)

Vannak nekünk a hit titokzatos, penombrás világában más megérzéseink s megtapasztalásaink is. Lelkünknek ösztöne s igénye van a jóságra, szépségre, a harmóniára s boldogságra is. Figyeljük csak meg magunkat, hogy hányszor telik meg ez igényekkel s vágyakkal a lelkünk, s mint vetődnek föl a lélek öntudatlan mélységeiből az élet e bodros hullámai. Ezek nem okoskodások, hanem a valóságot megérző, az igényeket s szomjakat kielégíteni vágyó ösztönös kinyújtózkodások. Lent, az öntudatlanságban vannak az élet e forrásai s azokból vetődnek föl, hogy az öntudatban valamiképpen kielégülve elsimuljanak.

Mily édes s igényünknek megfelelő misztérium a közellevő s jelenlevő Krisztus, s mily nagy attrakcióval hat reánk, a jóság s szépség s harmóniák igényeitől feszülő lélekre. Úgy érezzük, hogy mindaz, amit igénylünk, mint megtapasztalt jóság, szépség, mint harmónia és ének, mint megnyugvás és béke omlik ránk s ömlik el rajtunk. Ezt érezzük és éljük, ebben gyönyörködünk s megpihenünk. Ez a mi megtapasztalásunk, ízleljétek s tapasztaljátok meg, hogy a lélek éhes és igényes, s hogy az Úr édes és kellemes, és megenyhít s megnyugtat.

Ez a lelki tartalom nem fogalmi ismeret, nem filozófia, nem teológia, hanem meleg, erős, tisztaságos élet, mely átölel mint hullámzó aranyzuhatag s emel s visz.

Úgy kell vele szemben állni, mint a napsugárnak arany- vagy a tenger hullám-zuhatagával szemben, vagyis nem kell okoskodni s érteni, akarni, hanem abban fürödni s azt élvezni kell.

Az emberek folyton a fogalmi ismeret igézete alatt állnak s abban a hitben élnek, hogy azzal van megadva s azzal kimerítve az élet értelme s tartalma. Pedig ez nem igaz, mert az élet súlypontja a valóság megélésében fekszik. Ebből szakad föl mint az élet egy ága a fogalmi ismeret is, mely végre is arra való, hogy az életet szolgálja s minket a valóságba állítson.

Eszméljünk csak: nekünk ismeretünk van édesanyánkról, családunkról s otthonunkról; de nem ez az ismeret volt az, melynek révén kapcsolódtunk ez édes valóságokhoz, hanem megfordítva történt; mi a családban éltünk, mi otthon voltunk s az édesanya szeretetét élveztük, anélkül, hogy reflexive tudtunk volna róla. Ezek a valóságok adták magukat, s ez az igazi; a fogalmak csak később lettek osztályrészünk, s baj volna, ha a fogalmak az édes valóság helyébe ültek volna, vagy ha csak mint a régi szeretetnek emlékei maradtak volna meg bennünk. Ezt a bajt akarjuk elkerülni Istenhez s Krisztushoz való viszonyunkban. Órizkedni akarunk a legmélyebb valóságnak, a vallásos életnek elracionálódásától, nehogy fogalmak, metafizikai képletek és teóriák maradjanak bennünk. A végtelen, a fölség s jóság, a szépség tényleg megvan, s mi szemben állunk vele, mint ahogy az édesanya szeretete, s

jósága szemben állott velünk. Ez volt az az értékes valóság, az az édes élet. Akkor is megvolt, mikor fogalmilag nem is tudtunk róla, s azután is, mikor a tapasztalásból kialakult a fogalom. A valóság benyomásaival, a szolgálatok s áldozatok melegével közölte magát, így van ez az életnek egész vonalán. Már most az is világos, hogy a vallásos életbe tiszta fogalmak kellenek s hogy Istent, Krisztust s intézményeit előbb meg kell ismernünk, mert azok nem oly közvetlenül adott valóságok, mint az édesanya szeretete; de emellett hangoztatni akarom, hogy a fogalmi ismeret mellett lelkünk fönt említett igényeiben s szükségleteiben s ösztöneiben a vallásos életnek oly áramai jelentkeznek, melyek minket a megézés révén is kapcsolnak Istenhez. Azután pedig azt hangoztatom, hogy ezeket az áramokat s kapcsolódásokat meg kell élnünk; azok fölségét s szépségét illik ízlelnünk s élveznünk. Át kell magunkat ezeknek adnunk s azokat úgy kell élveznünk, mint ahogy élvezünk fölséges hegységeket, vagy csendben álmodó holdvilágos éjszakát.

Ne maradjunk tehát az eucharisziában letakart nagy valósággal szemben sem a fogalmaknál s a tudatnál, hogy itt van, hanem fogjuk meg azt érzéseink, igényeink, ösztöneink, szimpátiánk közvetlenségével, így azután nemcsak a hitből vett ismeret, hanem a lelkünk érző része is világít majd az Oltáriszentség előtt. Ha lelkünk e szükségleteivel lépünk ide, akkor vagyunk abban a lelki készültségben, melyet a lelki élet tanítói sürgetnek s a szentírás tekintélyével támogatnak, ti., hogy az ember ezekről a nagy valóságokról ne csak a hitre szorítkozva ítéljen, hanem a hit megtapasztalására is. Teljesen igaz bold. Pierre Julien Eymard szava: „On veut juger Dieu par la foi seulement. Mais goutez donc, vous jugerez après. Et si les incrédules voulaient se mettre dans la disposition de bien recevoir Jésus-Christ, il comprendraient bien plus tôt et bien mieux que par toutes les paroles et tous les raisonnements. L'ignorant, du reste, qui communie bien, en sait plus que le savant plein d'érudition, qui ne communie pas”. (La divine Eucharistie. II serie 82. 1.) Mi legyen az a több tudás, mely a tudatlanban van s a tudósban esetleg nincs? A megtapasztalás, az élet árama.

16. Hit és hitnek titka

Szent Bernát, Szent Tamás, Szent Bonaventura nyomában, a szentatyáktól eltekintve, két megismerést különböztetünk meg a természetfölötti, kegyelmi életben; az egyik az okoskodó, szemlélődő lelkiség, mikor az ész s a hit fényénél elmélkedünk Istenről s szándékairól s műveiről s eszerint mélyedünk el teljesebb fölismerésébe. A másik, melyet gyakorlatinak s tapasztalatinak neveznek, s ez a „sapientia” vagy „scientia saporosa”, s az a tapasztalásokból s megízlelésekből s megérezésekből való lelkiség. Lehetetlenség ugyanis, hogy a legnagyobb valóság csak a fogalmak absztrakt világában lépjen felénk s hogy meg ne illesse s föl ne hevítse szívünket. Ami van belőle bennünk, annak Szent Tamás szavai szerint van édes, vonzó s gyönyörködtető oldala is. „Habet rationem boni appetibilis et amabilis et delectantis.” (2, 2. qu. 81. art. 1.) Ilyenek a Szentlélek járása bennünk, s a felvilágosítások, a föl-fölfakadó érzelmek s a szent szeretet édessége. Ezek adják a gyakorlati megismerést, s erről értelmezik a szentírás szavát: „gustate et videte, quia suavis est Dominus”. (Zsolt 33,9) Ízleljétek s fogjátok, tapasztaljátok meg, hogy édes az Úr!

Mindkét utat el kell ismernünk s mindkettőn szívesen járnunk, mert kölcsönösen megvilágítják s kiegészítik egymást. Sőt ha még más s több módja is volna az Istenhez közeledésnek, mindegyikét örömmel kellene igénybe vennünk, lévén az Úr végtelen s az ember bármennyire nyúlik is el feléje, mégis csak oly kicsiny, akárcsak egy kis vízcsepp, melyet széttörtünk az asztalon. Megérinteni bírjuk, de átfogni nem. Más a tengert átfogni s kimeríteni, s más csigahéjjakkal belőle méregetni. Mi is csak csigahéjjakkal méregetünk, de minél többször s minél öblösekké tesszük ezt, annál jobb.

Ezzel a mélységgel s ugyanakkor fölséggel szemben úgy érzem magamat, mintha nem is egymagám, hanem hárman ülnék a lét örvényének szélén. Az egyik a művészet, mely a szépnek keres alakot s művészi formákba szeretné öltöztetni a megsejtett fölségnek kinyilatkoztatásait; a másik a vallás, mely a titokzatos létnek s a kinyilatkoztatott igazságnak s ennek nyomában a végtelenbe ki-kívánczó életnek forrásaihoz kívánczik. Mindketten érzik az örvény vonzásait s hallják a mélységek hívásait. Érzik a lélek kényszereit, a szépnek s jónak szomját, s ez édes gyötrelmek alatt a lélek megadja magát; a művészetben megbüvölt kifejezőjévé, a vallásban pedig szívvel s lélekkel hódoló s imádó funkciójává válik a végtelennek.

Ott ülnek s le is néznek a sötét feneketlenségbe, meg föl is tekintenek a fények végtelenségébe. Ki-kitárják karjaikat majd a mélység, majd a magasságok felé; az egyik, hogy el-elfogjon egy-egy látomást, egy fénysugárt vagy melódiás szólamot, a másik, hogy csodálkozzék s imádjon s beolvadjon az örök nagy teremtetlen valóságba. A teremtett valóság mindkettőjüknek csak lépcső és tükör, tehát máshová, magán kívül és fölfelé utal.

De hát ki az a bizonyos harmadik, – mert háromról tettem említést – hogy ott ülnek az örvény szélén? Az délceg, bátor ifjú, aki nem igen ül, hanem inkább jár-kelel s kutat s búvárkodik; köveket dobál a mélységbe s fülel a visszhangra. Néha gondolja, hogy az örvényt nemsokára kitölti, máskor meg bosszankodik s lemond merész reményéről. Azután megint gerendákat hord össze s át akarja hidalni az örvényt s úgy diadalmaskodni a mélység fölött. Vagy ignorálni akarja s nem néz feléje. Néha mélyebben hajlik s ereszkedik le a meredek partokon s fölhoz érdekes csigákat, új csillámokat, eddig ismeretlen virágokat. Ilyenkor nagyokat kurjant s visszhangzik nagy mondásaitól az egész művelt világ, s csodálják s ünneplik eszét, bátorságát s küzdelmeit, s úgy hiszik a kultúra nagy piacán, hogy talán mégis csak sikerül neki úrrá lenni a mélység fölött. Ezt a délceg s bátor s nyugtalan alakot tudománynak hívják.

A másik kettő nyugodtabb s csendesebb, elmélázóbb s elmélyedőbb, mint akiknél nem a fogalmi világban, hanem a megérezésben s a megtapasztalásban van az élet súlypontja. Át

akarják élni a titkot, úgy hogy arról necsak fogalmi ismeretük, hanem meglátásuk s megérzésük legyen. Ezek nem annyira észre, mint inkább szívre venni akarják a Fölséget s nem fogalmakat tükrözni, hanem a nagy valósággal megtelni s kedélyükben kigyulladni hivatvák.

A művészetről most nem szólok, hanem csak a hit világával foglalkozom. S nem is definíciókkal akarok most bajlódni s tanokkal, tehát a fogalmi világgal, hanem azzal a valósággal, mely hitből való élet. A fogalmi kategóriákat tisztelem, tudom, hogy azokra is szükség van, de mivel a fogalmak is az élet végett vannak, hát azokon keresztül törni s a mögöttük s alattuk lefolyó nagy folyamatosságot, az életet szeretném megfogni; mivel azt a „scientia saporosát”, azt a „sapientiát”, a megízlelést, a megtapasztalást keresem.

Először is konstátálom, hogy a kegyelmi rendben a hit nemcsak értelmes akarat és megadás és hódolat, hanem hogy az formális tehetség, a léleknek orgánuma, egy beléknökött természetfölötti erő és készség, melyet a teológia „virtus infusa”-nak nevez. Ez az orgánum közvetlenül intellektuális ugyan, de természetes, hogy visszahat az egész lélekre, s az egész lélek, a kedély, az érzés is meg-megremeg lüktetéseitől. Lehet oly erős, hogy kiárad gondolkozásra s érzésre s cselekvésre egyaránt, s ilyenkor az egész életet saját szellemével tölti el s sajátos stílusában építi föl. Akiben ez megvan, arról azt mondjuk, hogy bírja a hit szellemét.

Ha a pszichében keresek neki valami hasonlatosságot, utalnék arra a sajátos érzékre, mely egyes emberekben megvan, másokban nincs, melynek erejével megérik a föld mélyében járó vizeket vagy rejlő érceket. Van bennük valamiféle készség ez elemek sugárzásának fölfogására. Éppen úgy gondolom, hogy a hit belénk öntött készsége, mondjuk markánsabban, a Szentlélek által belénk oltott orgánuma erejében van a lélekben tehetség s készség az Istennek, túlvilágnak, a Szentlélek-járásnak, az isteni vonzásoknak, s tárgyunkat véve, az eucharisztikus Krisztusnak s jelenlétének, áldásának s szeretetének megfogására. Hiszen ezek a rejtett valóságok bizonyára sugárzanak, s ahogy van radio-aktivitás, úgy gondolhatom, hogy van gratia-aktivitás is, melynek megérzésére belegyakorolhatja magát a „virtus infusa” orgánumával fölszerelt psziché. Erről is el lehet mondani Szent Pál szavát: Resuscita gratiam Dei quae in te est! Megvan benned, de keltsd föl s műveld ki, hogy akciója s neked általa gazdagabb életed lehessen.

A másik dolog, amit a „scientia saporosa” irányában állítok, hogy bár a hit is fogalmakkal dolgozik, de ezek a fogalmak a valóságtól messze elmaradnak. „Per umbras et imagines” olvassuk Newman kardinális sirján, vagyis hogy az egész ismeret inkább csak képek és árnyak, mondjuk indikációk, s hogy a léleknek valamiképpen át kell rajtuk törnie s a valóságot magát meg kell tapasztalnia. A jelzett valóságnak mint lelkekre boruló, imponáló, sőt azt mondanám engem megrémítő újságnak kell a fogalmi begöngyölésből megnyilatkoznia, – mint fölséges valóságnak kell elém dobbannia, hogy tisztelettel, csodálattal, ámulattal s lelkesüléssel teljék el egész valónk. A közönséges szavak, a megszokott állítások, a sokszor elreccitált krédó valahogy szétpattannak, s egy nagy reveláció öserejével lép elém a tölem 2-3 lépésnyire az Oltáriszentségben jelenlevő Krisztus. A nagy újság, hogy ez van, a szörnyű valóság, – a szentatyák „tremendum mysteriumnak”, félelmetes titoknak hívják – hogy a dicsőséges Krisztus van itt, megragad s szinte kövé, megkövült adorátorra merevít.

E felfogás nem idegenszerű a teológiában. Általános egyházi tan, hogy a kenyér s bor színei alatt jelen lévén a dicsőséges Krisztus, ezek a színek indikációk, vagyis jelzik a szakramentális létet. Jelzik, hogy rajtuk túl van egy más szféra, egy titokzatos, de valóságos létnek, a térben ki nem terjedt, szellemszerű testnek szférája, melyet ha fölfogni nem, de illeteit megtapasztalni lehet. Ezek mint megrendülések, s mint a csodálat s az entuziazmus elragadtatásai vonulnak át rajtunk.

Hogy e megtapasztalásokról szóló állításomat az egyház tekintélyével megtámogassam, másrészt meg, hogy azok tárgyalásánál áttekinthető rendben járjak el, hivatkozom az egyháznak imájára, mely így szól: „Isten, ki nekünk e csodálatos Oltáriszentségben szenvedésed emlékéket adtad, engedd szent tested és véred titkát úgy tisztelnünk, hogy megváltásod gyümölcsét szüntelen érezzük”. Ez imádság markáns szavai: *„a csodálatos szentség, a tiktól tisztelő s a megváltást érző lelkelet. A lélek tapasztalatai: admirari, venerari, sentire, csodálni, tisztelni, érezni!*

Az első a csodálkozás, mellyel a nagyot, azt az újat nézem, melyet meg nem szokhatok soha. Elém lép mint egy borzalmas kinyilatkoztatás. Valami hasonlót érzünk, mikor az óceánjáró hajóról a víz sima tükrére, a lágy habok s a zizegő vízbarázdák ezüst fodraira nézünk. Kedves, közönséges színek, akár egy darab kenyér; de ha aztán azt halljuk, hogy itt kétezer, ott háromezer méter mély a tenger, egy titokzatos, borzalmas jelenlét, a mélység jelenléte borul a lelkemre. A víz játszi tükre háttérbe szorul, de a mélység kitárul s vonzza lelkemet. Én már csak azt látom, azt nézem. Nagy valóság nekem s megrendülve csodálom, így állok az eucharisziával szemben. Nem 2000, nem is 8000 méteres mélység, hanem végtelen feneketlenség örvényének szélén állok; ebbe is bele lehet szédülni. Két-három lépésnyire van tőlem, akárcsak az óceán mélysége; s ahogy nézem ezt, úgy nézem azt. Minden csodálatos nekem. Csodák környékeznek, a „Deus mirabilis”, „Jesus mirabilis”, „Sacramentum mirabile” s ugyancsak az „anima mirabilis”, „sors mirabilis”, „vocatio mirabilis”, „locus mirabilis”. Csupa csoda s velük szemben a csodálat. Hát jól kell csodálkozni, s megint csak, s ha telik tőlünk, még jobban csodálkozni. Az anyaszentegyház kultusza az Oltáriszentség körül egy koncentrált csodálkozás.

Ez a csodálkozás szétrepesztésig tágítja ki lelkemet, mert amit így látok, az alig fér belém. Máshol is megvan ez; de itt kiválóan. Hogyan nézek az őszirózsák bolyhos színpompájába? Én beléjük, ők meg belém? Hogyan nézek a hegyek kékes-lilás párázatába? Hogyan a bodajki tó zöld vizébe? Hogyan föl a csillagos égbe? Nézek s elcsendesülök, de lelkendezem s élvezek s átélem ezt a beszédes csodálkozást s ezt a sokatmondó nemszólást, ezt a titokzatosságtól megkönyékezett öntudatot!

Úgy vagyunk a tisztelettel is. A tisztelet igézete egy nagy, mélységes meghódolás. Örülünk, hogy elfog, hogy megbúvól s magával ragad s hogy elakad s kifogy a szavam. Mint mikor kifognak szavaim a fölség s a szépség kultuszában. A legnagyobb s legmélyebb kultusz az aktív hallgatás. A lélek csendbe merül, mert ezer hang tölti ki s minden szól benne. Tisztelem azt a megcsodált nagyot, ami itt lefátyolozottan áll előttem. Tisztelem Jézus lelkét s nagy akarátát, tisztelem nagy szívkiáradását, tisztelem pedagógiáját s világfoglalásra kiindulását, s ugyancsak boldogságomat s szerencsém, hogy a praedilectio meg nem érdemelt árama ragadhat s vihet engem.

Tiszteletemet gyengéddé teszi e titokzatos jelenlét jelentősége s megérzése annak, hogy mit is akar velem e letakart jelenlét? Úgy hat rám, mint a szótlán természet s művészet, a benyomások s megérzések hatalmával, – úgy ahogy hatni szokott a virág, a Madonna-arc, a tenger, a csillagos ég, az erdő s az alkonyat. Ezek beszéde benyomásokból áll. Értsük ezt meg. Itt a Sacramentum tiszteletében is a jelenlét, a magát-adás, az intimitás, a megragadó közvetlenség, a természet minden törvényein felülemelkedő fölényesség s a naiv természetesség hat lelkünkre, s én azokat veszem s szent elfogódottsággal kezelem s élvezem. Beleveszi magát ezek nyomában a katolikus szentségi pietás s a szent titok csodavilágának megfelelő érzelmi világ. Úgy állok itt, mint a Niagara vízzuhatagának ívezete alatt; nem a víztömeg szorít le, hanem a tisztelet hajlítja meg térdemet.

Ez a csodálkozás, ez a tisztelet csupa érzem, csupa élet s tapasztalat, s ez az a folyam, melyet nem a fogalmak hídjáról nézni, hanem amelyre rászállni kell, hogy vigyen! Hová víz? Egy fölényes s szuverén s uralkodó érzésbe, az egyházi ima szerint „a megváltás gyümölcsének megérzésébe”. A „saporosa scientia” itt a „redemptio saporosává” lesz.

Ez az erő s a diadal érzete. Megérezzük az elragadtatást, Krisztus megváltói szeretetének hevét, az ő meleg leheletét, másrészt meg a világ értékeinek a Sacramentum fölségével szemben pehelyszámba jövő elfűvását. Mi ez mind? Mi az ég, a világ, a föld, a hegyek s óceánok, – mi ez mind? Ez a világban elraktározott energia és indulat az Isten fiának az eucharisziába fektetett, zöldcsütörtöki szerelmi kitörésével szemben?! Ennek megértésétől bennünk az óceán cséppé s a világ pehelyé, a tudomány s művészet üres csigahéjak gyűjteményévé válik. A jelenvaló nagy Isten mindent háttérbe szorít s Bona kardinálissal mondjuk: „Quid possunt docere libri, quod Deus praesens non melius doceat?” (Miss. Sacr. c. 6.)

Mindezt a fogalmakon áttörő, mélységes érzés közvetítése vigye be tudatunkba. Van itt nagyság s mélység, de legyen hozzá szem és szív! Érzéseimben mozdul meg az Óceán sokezer méteres mélységeit meghaladó eucharisztikus mélység, lelkemben tárul ki a mérhetlenség, tiszteletemen tükrözik a fölség s a titkos jelenlét édes tapasztalatommá válik. Ah, mily csoda-élet az, mely ezt kinézni s átélni képes! Pedig az eucharisziával éppen ezt a nagy, bennem létező változó s dagadó valóságot kell magamnak kinézni; ezt kell előhívnom s kialakítanom, így lesz lelkem szentföld, melynek levegője a tisztelet, kegyelet és hódolat; majd megint tenger, csendes mélység, mely azonban világokat söpör el, ha megindul, vagy szent énekek, szerelmes dalok s himnuszok néma, gramofonos korongja. Mi minden van a lelkünkbe is karcolva s pontozva, mint abba a gramofonos lemezbe, s fölcseggene belőlünk, ha volna valaki, aki a néma dalokat megszólaltatni tudná! No, de hisz ezt teszi az Úr. A Sacramentumban fölének hajlik s megered a nagy megindulás, a lélekmegnyílás, az Isten-ivás, s mi istenülők s világgyőzők leszünk. Mirantes, venerantes, fruentes, csodálkozók, hódolók s élvezők vagyunk.

Így gondolom el magamnak a „scientia saporosa”-t, mely megtapasztalásokban fogja meg a fogalmakból ki-kitörő valóságot. Az élet ez áramában a fogalmak oly zsilipekhez hasonlítanak, melyeket a víz nem visz el, hanem mindenestül elborít s elsiet fölöttük.

Van a kenyér s bor színeinek s a színek mögött rejlő nagy valóság megtapasztalásának illusztrálására még egy hasonlatom, melyet a limpiászi keresztről veszek. A limpiászi keresztkép tulajdonképp csak fából faragott kép, tehát jel, s aki ott a meglátás kegyelmét kapja, az az élő Krisztus szenvedését látja. Borzasztó kegyelem az; látni az arcon s ajkon égő szenvedést, az izmok feszítését, az erek kidomborodását, az ajkak szedres szomját s a verejtéktől csapzott hajnak árnyékát, a legrettenetesebb agónia rémületét! De a keresztképen magán nem történik semmi, csak a szemlélő lelke látja ezeket. A keresztkép itt csak jel, mely jelzi azt, amit a léleknek látnia s éreznie s megtapasztalnia kellene. Ez a meglátás a virtus infusa kigyulladás s annak akciója.

Íme, alkalmazzuk ezt a mi tárgyunkra. Mi szemben állunk az eucharisziával, melyről fogalmaink vannak, vagyis tudjuk, hogy Krisztus itt valóságosan jelen van. Már most ezek a fogalmak csak képek, mondjuk, jelzések; de ha a kegyelemben részesülünk, akkor nyomukban kigyullad a nagy, csodálatos meglátás. Az Oltáriszentség színei is a limpiászi keresztképhez hasonló szerepet játszhatnak, vagyis külsőségek; de ha megvan a látás kegyelme, akkor itt is kigyullad a lélek s meg fogjuk tapasztalni a kenyér színeitől jelzett nagy valóságot, a jelenlevő Krisztust.

A meglátásnak s megtapasztalásnak ezen igénye legyen lelkemnek lefoglaló gondolata, melyet minden oltárszekerény előtt megvalósítani akarok. Nem kívánkozom Limpiászba. Hány ember jár ott is bambán s érzéketlenül, s másrészt hány keresztkép áll mindenfelé körülöttünk! Az a kegyelem, mely oly érthetetlenül fűződik éppen ahhoz a keresztképhez, az kigyulladhat a mi keresztségeink szemléletében is a „látó lelkeken”. Ahogyan nem kívánkozom a Sion hegyére, a „nagy étterembe”, az Úrvacsora termébe; hiszen az eucharisztia oltárát, a „mirabile sacramentum” tabernákulumát mindenfelé megtalálom s mindegyik előtt, akár csak a Sion hegyén, ámulva s bámulva magamat ott felejtetem. Minden ily oltár előtt elmerülök

az anyagi léten túl fekvő nagy szférák szemléletébe; minden ily szent helyen látok és nézek, s megint csak látok és nézek s nem fogyok ki belőle. Ide az oltárhoz hozom el látó lelkemet, az aktuált, vagyis akcióban levő „virtus infusát”. Ezt viszem magammal minden oltárhoz, ahol a titokzatos Krisztus jelen van; mindegyikhez. Nincs csak egy helyhez kötött ámulatom, szemléletem s elmerülésem. Nekem minden tabernákulum hegység, melyet mélységek környeznek s mindenütt hallom, hogy „locus, in quo stas, terra sancta est”. (Kiv 3,5) Minden oltár nekem szentföld; – ez igazán a legkevesebb, amit mondhatni róla. A kereszt az oltáron nem a limpiászi ugyan; de a lélek, mely a keresztet nézi, az igen, a limpiászi meglátások lelke, – lélek, melynek valóságos „virtus infusája” van s mely annak erejében áttör a színeken s a jeleken s úgy érez, mintha a valóságot nézné. Vagy ha ötszáz évre nyúlok vissza s a bolsenai csodára gondolok, mondhatom: a mi szentmiséink patyolat-tiszta korporáléin nincsenek színfoltok; a bolsenai csoda itt nem ismétlődik templomainkban, s az orvietói dóm aranymozaik homlokzata nem ragyog bele s nem muzsikál hitet s elragadtatást lelkembe: de az nem is kell nekem; elég ha a kelyhet s a patinát bezománcozzák az örök lámpa vörös fényfoltjai... kis emlékei nagy csodáknak, színes indikációi nagy jelenvalóságoknak. Ami azonban ide is kell, az az a látó, megérező hit s a hívő nagy látás; kell ide is az a lelkemen előmlő jézusi vér s a nyomában kigyulladó nagy pietás, az áhítat s a bensőség.

Mily különös, hogy e lelki látás nagy élvezetét oly nagy áron s annyi munkával kell elérnünk. Bele kell magunkat abba törnünk, mondjuk, beleszuggernünk. Ez a pszichikai folyamat abban áll, hogy az absztrakt fogalmak meg-megtelnek érzéssel, – hogy a fogalmi kapcsolatok, ezek az intellektuel vezetékek s drótok kigyulladnak az élet hevétől, s hogy a szavak – ez a szép kristály-üveg szerviz, Szent Ágoston szerint a „vasa pulchra et electa” megtelnek tüzes borral, mondjuk, hevülő lelki tartalmakkal. A fogalmakban ugyanis, éppen mert elvontak, legkevesebb az élet, s ők maguk is inkább magasan fölöttünk járó, légies formák, melyek adják ugyan a világ megértését; de az élet meleg valósága mindig konkrét lévén, az a megtapasztalásban s az érzésben vibrál.

Annyi bizonyos, hogy a hívő léleknek az a természetfölötti adottsága, a „virtus infusa fidei” arra való, hogy a láthatón át a láthatatlanhoz fölérjen s azt megfogja s átélje; – Szent Pál szava szerint a láthatatlant úgy megfogni s tartani s megélni, mintha látnók. (Zsid 11,27)

17. Hit

A hit nem menhely, az örökkévalóság nem pótlék a történelmi világ helyett a diszguztált emberek részére, kik az életet elviselni s a történeten dolgozni nem bírnak.

A hit nem cella, nem kolostorkert magas falak közt, hanem egy fölségesen konstruált nagy világ, melyben poklok izznak, tisztító tüzek világítanak s utak szaladnak, ösvények s via Appiá-k fölfelé s lefelé.

A hit nemcsak viaskodás az anyag, ösztön s erőszak, a bűn s az ész problémáival, hanem felsőbb erők hatalmában alakítás úgyis, hogy alakítja az alacsonyt szebbé (görög művészet), úgyis hogy a szelleminek formát igyekeznek adni (kereszténység). Ott a természet ölt szebb alakot, itt a megtestesülés gondolata világít.

A kereszténység szellem s lélekáradás, a Szentlélek kiáradása. Azért a motívumok „Verbum ex alto”. Itt nem a finomodó természet s a lumen naturae tapogatózik forma után, hanem a lélek teljessége vívódik alakítás után. Ez a különbség a Parthenon s a kölni dóm közt. Ez a földből nő ki, s lent marad, Erdengeist; itt az égből ereszkedik a Himmelsgeist.

A hit ez a kész, teljes gazdag világ, mely inspirációit küldi. Úgyis mondhatom, mint ahogy az ásványvíz fenekéről fölfelé gyöngyöznek a légygyöngyök, úgy a kereszténység inspirációi mint a napsugarak felülről jönnek. Ez nem ellenkezik azzal, hogy szívünkben jelentkeznek.

A hit munka és tevékenység. Nem ölbe tett, nemcsak kulcsoló kezek, hanem erők. Kell foglalniok, nagyot tenniök. Iramban, rohamban, hódító s térfoglaló lendületben vannak: Regnum coelorum vim patitur et violenti rapiunt illud ... az erőszakosok ragadják el; tehát népfölkelés ... hódítás ...

A hit nagy gravitáció el a világtól, amennyiben korlát, látóhatár, vég akar lenni. Mi ezeket törjük s tördeljük. Mi tagadjuk a korlátot, a látóhatárt, a véget. Túlsúlyban van bennünk az örökkévaló, de le van kötve, paralizálva a természeti lét által, a természeti feladatok által; de a hívőben, bárki legyen az, e túlsúly jelentkezik. Valahogy ki kell nőni a szomatikus világból a pneumába. Az édesanyának is! Ki van jobban belenőve, beleidegződve a testbe-vérbe, az édes tejbe, a születő s szülő, magát perpetuáló életbe, mint az édesanya, kinek kebléhez tapad az új élet, s kettős étellel, a magáéval s a máséval van lekötve a világhoz. S íme, vegyünk egy anyát. Négy fia volt s mind a négy elesett, s most egymaga van s azt mondja: egyedül maradtam Istenemmel, bánatommal s örök reményemmel. Egyedül? Úgyis mikor a halál leszakítja az élet egyik keretét, ott a letört keret alatt mint a rügy a hervadó levél hónalja alatt, új keret lép elő. Nem az anya, hanem a lélek, az új, halhatatlan ...

Ez a túlsúly természetes, csak olyan, mint a föld gravitál a napba s nem a holdba, mikor nap s hold szemben áll egymással s közbe esik a föld.

Valahogy oltogatjuk fiatal korban <hittel a lelket>, – aztán a vad alany alul hajt s elburjánozik. Ha a felnőtt embereket nézem: nem tagadják, de nem állítják. A pogány lélek kiüt rajtuk. Vannak szféráik életüknek, főleg nyilvános szereplésüknek, melyeken nem érzik meg Krisztus kegyelme. Ugyanakkor azonban leng fölül a zászló, hogy ilyen-olyan keresztények ...

18. A titokzatos csipkebokor

A misztérium az, ami a látható mögött van. Így az, ami látható, valóságos *jel*: szimbólum, mely mögött rejlik az ismeretlen.

Ebből a szempontból nézve a világot, voltaképp minden, amit látunk, csak szimbóluma, jelzése a meg nem ismertnek, s csupa szent hieroglif a lét. A mi lelkünk, mely öt érzékre s belső érzéseire van bízva a valóságokkal való kapcsolódásában s az absztrakt fogalmi ismeretre, voltaképpen keveset érthet igazán; gyér világítás mellett erdőket jár, fák, bokrok, sziklák, hegyek közt botorkál... mondhatom, mindez inkább csak jelzés és szimbólum.

Hieroglifek közt járunk ... minden élénk lép s kiált s mond nekünk valamit. Pl. a növényvilág: a kemény törzsből kitolakodó rügyek, a zöld szárból élénk bontakozó s bűbajos színpompával figyelmünket föl hívó virágdísz, mely illatot lehel felénk, s ezzel az olajjal szinte fölken és megpuhít ... Fölken, hogy tisztelettel nézzünk s hogy a titkot észrevegyük, mely szépségben, kellemben int felénk ...

Jól esik letérdelnem virágos bokrok közt, néznem titkukat ... Már úgy értem azt a szimbolizált, letakart erőt, valót és életet. S ilyenkor úgy érzem, mintha a finom leplek mögül nézne reám valaki – valaki nagy-nagy szeretettel s jólélekkel... Látja naiv erőlködésemet – nem is kíváncsiságomat, hanem megilletődésemet s megadásomat s a nagy tisztelet felé irányít, eligazít. Mózes felé hangzott az égő csipkebokorból: A hely, hol állsz, szent föld. De ha a csipkebokor nem égne, akkor is szent... Istennel telve ... művészetével, ihletével... az isteni valóság kiadásával...

S így megyek végig az erdőszélen s az útszélien, a poros utak s dűlők szélén; szent szálak ... szerénységre intenek ... az árokból s az árokoldalról a fehér lóhere, a zsálya, a szironták, a pásztortáska ... s ami van, a többi szent hieroglif.

Kísérnek ... egyik a másiknak adja a jelszót: misztérium, szent, szép fátyol...

Ah, Uram, hogy örülök, hogy ez így van ... így, így ... A virágzó akácról, a fehér virágfürtök tobzódásáról, mézes illatálmairól, a vidéknek mámorosításáról, a bódulatról, a tavasz szerelméről s menyasszonyi szépségéről nem is szólok ... S aztán jön a tavaszutó s szőke aranyfürtjeibe a kalászos szántóföldnek a pipacs koralljai s a búzavirágos ékkövek tűzvék ... s mikor szalmává lesz s elaszik a szár, fönt, a kalászbán hordja a föld, a napsugár, a felhő s a homlok verejtékének gyümölcsét s összefogásuk érdemét, s bújik a tisztességre – hogy mézet adjon télre az Istenség legcsodálatosabb kis bogarainak, a méheknek. Azalatt a gyümölcsfákon új fény- s színfoltok gyúlnak ki... emlékei a virágszíneknek... ágak, gyümölcsáldással terheltek ... almák, barackok ...

S úgy érzem, én is valami oly adottság vagyok, melyből ki-kibontakozik az élet... a gondolat, az érzés, az érzelem, az indulat, az akarat... Vagyok én is valami adottság, valami komplikált szisztéma, öntudatalattiság, psziché és öntudat. S ebbe az öntudatba lép az a külső világ s lép az az adottság, mi a természetet alkotja bennem. S mi is, ez a kettő találkozunk s én is küszködöm magammal, a természettel, a termés-magammal s végre is csak azt konstatalom, hogy ez is szimbólum, amit észre tudok venni, szimbóluma annak az engem alkotó s bennem öntudatra ébredő valóságnak.

S így azt mondanám, hogy idegen vagyok önmagamban is s szinte megfagynék e nagy idegenségtől, ha nem érezném megint az engem körülvevő nagyság, mélység, fölség és szépség inspirációját. Ezek a lehetétek szelídítenek, simogatnak, édesgetnek, megnyugtannak... Valami alkotó, teremtő szeretet lehetétét érzem, mely nem fagy meg az idegenségben. Az az idegenség nem is csupa titokzatosság, mely végességemből s korlátoltságomból való, de amely a titokzatosságban rejülő hatalmat nem idegennek, hanem rokonnak mutatja s érezteti meg. Ez a titokzatosság vonz s nem taszít... ez a titokzatosság elbűvöl, de nem fagyaszt. Ez a titokzatosság gazdagít s lelkesít...

Igen, a nagy tisztelet mellett ráébrednek arra, hogy vonz ... hogy egymáshoz tartozunk; tehát, hogy rokonok vagyunk. És pedig nemcsak úgy, hogy titok nekem a világ s titok vagyok magam, tehát nem ily fogalmi egybetartozás miatt, hanem vonzalmak miatt.

Mi vonzódnak egymáshoz... Berket, forrást, magasságokat tisztelt a régi ember ... a csendet... a titokzatos áldást... a fölemelő, szárnyat adó végtelen távlatot... Ez mind a miénk is, ezt magunkban hordjuk ... ez a mi levegőnk. Én elmerülök a virágba ... vonz engem ... elragad ... szépségével betölt... én szeretem, nagyon szeretem. Már most a titokzatosság ezt az érzelmemet el nem rontja, sőt erősebbé teszi, mert ingerel. Ingerel... tudom hogy jó s az enyém, s az, hogy elviszik előlem, az még bővösebbé s kedvesebbé teszi.

S ezen a ponton megint új felfedezést teszek: A szimbólum világ, mely a tisztelet s rokonság s szeretet benyomásait s ingereit kelti bennem, arra ösztönöz, hogy észrevegyem, hogy az érzetek s érzések s öntudatok magukban nem célok, nem magukért vannak, hiszen szimbólumok által keltett lelkeség, tehát beleakasztanak a mögöttük álló valóságba.

Ez a szimbolizmus folytatódik a hitben, ahol a csipkebokrok nemcsak virágoznak, – ó, fölséges szimbólum, erdőszélen virágzó csipkebokor, – hanem ahol a csipkebokrok égnek s égnek úgy, hogy el nem égnek ... lelki tűzben, ahol egy szirmuk sem fonnyad el s egy levélkéjük sem görbül meg; ahol túlvilágilag szép napok sugárzatában aranyzöldd s fényessé változik szár, tövis, lomb, virág ... ahol a gyöngyvirágok s a zsályák... a kereszt s a sír... az emmauszi útszél égnek ... ahol az emberek égnek, s lángol a szívük, ahol az öröm tűzében égnek apostolok, a föltámadt Krisztus sebeinek érintésétől ... ahol felsőbb fényben ég a coenaculum s az a sugárzó kenyér s a tüzes bor ... s ahol pünkösdi tüzek járnak s ahol tüzes felhők járnak, melyek az Urat elviszik.

De gondolom, hogy ha szimbólumról van szó, hát a legbeszédesebb az eucharisztia, először mint áldozat s azután mint szentség.

A kenyér s bor színe alatt, a krisztusi jelentés, a testét s vérét külön lehozó konszekráció erejében (mintha a szó misztikus kard volna), a vérontás szimbólumában való jelenlét... Istenem, mily páratlan, s végtelen isteni erőket, az egész megváltást jelző szimbólum! A kenyeret s a bort s a konszekrációt megtapasztaljuk s a végtelen valóságot mögötte, a magát bemutató, Istent engesztelő s hívó Krisztust, azt jelezve tudjuk.

Ez aztán az égő csipkebokor ... az égő kenyér s az égő kehely, a bennük égő s sugárzó, világot legyőző, eget nyitó üdvözítő valóságtól. Itt folyik az áldozat. Az örök főpap az ő egyetlen s páratlan előjogát, a nagy Isten-szolgálatot, az egyetlen Isten-engesztelést itt végzi... Itt járnak láthatatlanul angyalok ... az isteni udvar páratlan rituáléjának előírása szerint az imádás s hódolat egyetlen s egyedül elfogadott módjának kivételében. A mi istentiszteletünk is sok alakban s alakításban, a zene, ének figuráiban folyik; mi is jelzünk s kifejezésre, formákba hozzuk, hogy Krisztussal együtt, az ő nagy szimbólumát a szolgálatunk szimbólumainak keretébe foglaljuk. A szent Grált így kell környékezni... minden művészet őrt áll itt... segít, s parafrázeál, kommentál. Az oltár az alta-ara, a magas hely ... s rajta a kehely, a kráter, melyből tüzek villannak föl, a tüzes vér lobbanásai... s mi a szent tisztelet misztériumában ...

Angyalok vannak jelen ... Ezáltal új s magasabb értékek s érzések fonódnak a szolgálatba ... Elnézem a pécsi dóm fölséges angyalait, a résztvevő szeretet és szépség megdicsőült fájdalmával arcukon. Az a fájdalom, mely nem rútit, hanem mélyít lelket... Leírhatatlanul kedves, gyengéd s finomabb rezgések töltik ki a szentélyt. – A megszentelés, a megáldás erői áradnak; főleg mikor a szent perc beáll; mikor a transzsubstanciáció nagy, láthatatlan csodája, mint mély megrendítő hit ül a lelkekre; akkor igen, minden csendbe merül, a hangosabb léptek is eltapogtak a szőnyegeken. Az isteni élet villan meg s a szent ostya matériáját fölváltja a krisztusi jelenlét; az ő teste, az ő vére van itt. Ismét egy nagy hatalmi szó a kehely fölött, s bor és víz Krisztus vérévé változnak, vagyis isteni erő szétfreccsenti s helyébe kigyullad a szent vér tüze s ami e vérrel az élet egységében áll, angyali szemeknek az

ostya földöntúli fényben ég, úgy mint Mózes csipkebokra, s megérezzük, hogy a hely, ahol állunk, szent föld.

E szent földön a kegyelem áramai járnak, benne fürödnek az angyali seregek, a kontempláció, az imádás angyalai, s benne fürdünk mi is, kik a nagy áldozatot hozzuk s hisszük, hogy ez az Isten-tisztelet.

Mily nagy öntudattal mondhatja el, aki ezt ilyen szemmel nézi, a kánon szavait: *Te igitur clementissime Deus!* ... s mikor az *Ite missa est* hangzik, ez engedélyre megmozdulnak, kik imádkoztak, áldottak s áldoztak, de nemcsak ők, hanem a *curia coelestis*, az angyali karok, a nagy misztérium tulajdonképpeni beavatottjai, kik velünk imádkoztak, mert ugyancsak páratlant láttak ...

19. Átlényegülés

Az a kérdés, vajon <az eucharisztia> csak típus, mint Kálvinnál és Zwinglinél és egyáltalában a racionalistáknál, vajon csak típus, melyhez kötve van a δύναμις, az Isten kegyelme, tehát végre is szakramentum természetfölötti kihatással, de krisztusi jelenlét nélkül? Vajon egy szent jelnek rendelése, melyről hisszük ugyan, hogy kegyelmet ad, de ahol a hit különösen angazsálva nincs. Mert végre is könnyű hinni, hogy Krisztus Urunk a maga emlékezetére s híveinek [való] összetartására a hozzá való szeretetben, az életközösség jelzésére ily szent lakomát rendelt. A nagy hit nem erre vonatkozik, hanem arra, hogy e kenyér nemcsak jele a Krisztusnak, hanem hogy a kenyér színei alatt tényleg jelen van az Úr, szóval az aequatio: a kenyér = test, a bor = vér; s következőleg, hogy itt titokban, észrevétlenül történik valami, még pedig az, hogy a kenyér elváltozik Krisztus testévé, a bor Krisztus vérévé.

Az elváltozásból pedig semmit sem látni, semmit sem lehet észrevenni; a kenyeret a megáldás után is kenyérnek, a bort bornak ízleljük. S így közel áll a gondolat, hogy az, ami a megáldás után kenyérnek s bornak ízlik, az az Úr Jézustól nem változtatik el, hanem csak jelül adatik. Az elváltozás akciója elmaradna. Azonban az apostoli egyház s a későbbi egyházatyáknak realizmusa nem végzett így a problémával, mert a hit csodáit a priori ki nem zárta, a dialektikát pedig jól használta. Itt van a Krisztus teste, mondotta, mert ezt az Úr mondja, s itt látunk s ízlelünk kenyeret és bort is, tehát itt valami ütközés van a hit s az érzék közt. Talán, hogy az, amit Krisztus Urunk a maga testének nevez, az csak a szent testnek a hatását eszközi s így típusa volna? Vagy talán úgy, hogy Krisztus is jelen van, s a kenyér is megmarad, — ez volna az inpanáció, — Krisztus testének jelenléte a kenyérben? Vagy végre úgy, hogy a lényeg elváltozik s a színek megmaradnak, vagyis, hogy Krisztus teste a lényeg szerint (κατ' οὐσίαν) s a kenyér pedig színei szerint (ἐν δοκίσει) van jelen.

Már most, hogy e kérdéssel hogyan készültek el, arra halljunk egy klasszikus tanút s hagyjuk szavait kommentárok nélkül reánk hatni. Alexandriai szent Cirill így ír: „Mi az említett áldozati elemeket (a kenyeret és bort) Isten elé állítva, kérjük őt hévvel, hogy változtassanak át számunkra lelki táplálékká azért, hogy azokat magunkhoz véve megszenteltesünk testben és lélekben. Azután az áldozár felmutatván az áldozati elemeket, azt mondja: „Ez az én testem” és „ez az én vérem”, hogy ne gondold, hogy amit láatsz, az csak jelkép (τύπος), hanem hogy tudjad, hogy a mindenható Isten kimondhatatlan (titkos) tette által az áldozati elemek tényleg Krisztus testévé s vérévé változtattak át, és mi azokat vevén, magának Krisztusnak elevenítő s megszentelő erejét vesszük. Mert kell, hogy Krisztus bennünk legyen Szentlelke által Istenhez méltó módon és hogy egyesüljön, mint ahogy egyesül testünkkel szent teste és vére által, melyet bírunk az elevenítő eulogiában (eucharistiában) kenyér és bor módjára”. (Εἰς εὐλογίαν ζωόποιον ὡς ἐν ἄρτω τε καὶ οἴνῳ). A tudós Batiffol e görög kifejezésre megjegyzi: „le semblant de pain et de vin, l'apparence” (i. m. 471). Nem mondja Szent Cirill, hogy Krisztus teste és vére a kenyérben s a borban «ἐν ἄρτῳ καὶ ἐν οἴνῳ» van, hanem «ὡς ἐν ἄρτῳ», mintha kenyérben, vagyis látszat szerint kenyérben volna.

A nyugat a maga realista érzékével okvetlenül az átváltozás momentumára is fektetett nagy súlyt, — míg a kelet a maga filozófáló s allegorizáló felsőbbiségével ezt a kérdést nem nagyon feszegette; jóllehet az elváltozásra, ha azt külön nem is feszegette, értékes dialektikai készletet hagyott reánk kifejezéseiben, melyeket lejjebb még említeni fogok. Azt mondanám tehát, hogy mialatt a liturgiák úgy keleten, mint nyugaton egyformán képviselték a nagy hitet, a misztériumot, addig a gondolkozás s a kérdezés a temperamentum szerint más-más problémákra irányult. Pedig a nyugat is a keletnek, nevezetesen Origenesnek befolyása alatt állt, mely érvényesült Galliában Szent Hilár személyében, azután vercelli Szent Özsébben,

kik jól tudtak görögül s számkivetésükben a keletet bejárták. Így megkapta a görög teológiának, nevezetesen Origenesnek, azt mondanám, értelmi injekcióit Szent Ambrus is, s ha ő mégis feltűnően képviseli az átváltoztatás kérdésében a nyugatot, az onnan van, mert ő előbb volt milánói hívő, mint Origenes tanítványa.

Szent Ambrus a maga teológiáját, azt is, mely az Oltáriszentségről szól, a milánói egyház hitéből s liturgiájából vette. Ő azt ott kapta, mikor nem püspöknek, hanem prétornak indult s azután mégis milánói püspök lett. Nem is volt megkeresztelve, mikor püspöknek megválasztották, hanem csak katechumenos, vagyis ki a keresztségre készült s a kereszténység hitvallását tanulta. Ezt Milánóban tanulta, ott lett bevezetve a misztériumokba. Ebben a milánói teológiában pedig a maga teljes meztelenségében fölvetődött a kérdés, hogy mivel a kenyér = Krisztus teste s a bor = Krisztus vére, hogyan is lesz egyik a másikból? Ők ezt nem magyarázták nesztoriusi kettősséggel, hogy ti. a kenyér és bor is megmarad, Krisztus teste s vére a kenyérben s borban van, azzal együtt van; nem magyarázták monofizita értelmezéssel, hogy a kenyér és bor fölszívódik a fölényes krisztusi valóságba, hanem úgy, hogy a kenyérből s borból Krisztus teste s vére lesz a konszekráció, a csodatevő szó erejében. Sokszor mondott az Úr ilyen szót, pl. Kánában, hol a vizet borrá változtatta, vagy Lázár sírjánál, majd a galileai tengeren, vagy Kafarnaumban s a Jerikói úton: itt is mond hát, illetőleg mondat ily parancsoló, a természet rendjét áttörő s új tényeket világba állító szót, azt, hogy „Hoc est corpus meum”, „hic est calix sanguinis mei”. „Ami szentséget veszsz magadhoz, az Krisztus által lesz (conficitur, eszközöltetik). Ha ugyanis Illés szózata oly hatalmas volt, hogy tudott tüzet hozni az égből, nem lesz-e elég erős Krisztus szava, hogy megváltoztassa az áldozati dolgok természetét (ut species mutet elementorum). Olvastad a világ teremtéséről: ő mondotta, s lett a világ, ő rendelte, s megteremtett: hát akkor Krisztus szava, ki semmiből teremtett, nem tudna-e valamit elváltoztatni azzá, ami előbb nem volt? Mert nem kisebb hatalom teremteni valamit, mint megváltoztatni természetüket.” „Maga az Úr Jézus, mondja: „ez az én testem”. Az isteni szavakkal való megszentelés előtt más a neve a dolognak (kenyér, bor), míg a konszekráció után Krisztus teste annak a neve. Ugyanígy mondja: „ez az én vérem”. A konszekráció előtt másnak mondták (bornak), a konszekráció után pedig vérnek mondjuk. S te azt feleled rá ezekre, hogy „amen”, vagyis hogy így van. Amit tehát szád mond, azt valljad lélekkel, s amit hangoztatsz, azt érezze át a lelked”.

Nem lehet meg nem értenünk ezeket a markáns, azt mondanám, szinte darabos eszközlési, okozási, megcsinálási kifejezéseket. Itt van a Krisztus teste, a látszat ugyanis az, hogy nincs itt; de igen, mondja Szent Ambrus, itt van, de nem látni. „Talán azt mondod: más látok, hát hogy mondhatod akkor, hogy mégis csak veszem Krisztus testét? De fogadjuk csak el, hogy nem az van itt, amit a természet formált, hanem amit az áldás szava konszekrált, s hogy nagyobb az ereje ez áldásnak, mint a természetnek, mert azáltal a természet is elváltozik” (De mysteriis).

A római egyház latin liturgiájának kifejezései egyívásúak a milánóiival; mutatják az egyszerű, kemény realizmust, mely szerint a kenyér = Krisztus teste, s ugyanakkor a kenyér elváltozott Krisztus testévé; de semmi hajlandóságot nem mutatnak az allegorizáló magyarázatokra vagy a módnak fejtegetésére, mely szerint ez elváltozást elgondolni lehetne.

A transzszubstanciáció a kenyeret s a bort mint állagot megszünteti, s helyébe lép az Úr Jézus Krisztus átváltozása: mint mikor a fa tüzessé lesz, – ha úgy képzelem, hogy a fa helyébe a tűz lép. Ez a tűz a Krisztus, kiből a hatalom, szeretet fehér sugárzása s a bor színét véve, aransárga vagy piros sugarak törnek ki, mintha lángkardok volnának.

Igen, a kenyér és bor színei nekünk a szent Grál edénye, melyben Krisztus van; ez a mi kincstárunk, legnagyobb kincsünk rejlik bennük. – „Dona, munera ... sancta sacrificia” – örülünk s hálát adunk, hogy e kincseink vannak, s elragadtatva nézünk föl; hisszük, hogy az eucharisztia angyala fölviszi áldozatunkat Isten színe elé. Valahogy úgy képzelem, hogy mint a méhecske teleszívja magát virágnedvvel és telerakja magát hímporral s úgy repül el, telítve

a virágjárás s az illatáramok bódulatával: úgy megy az Isten angyala az eucharisztikus akció, a szent Grál, a Krisztus misztikus jelenléte benyomásaival Isten színe elé. Öntudata tele van a szeretet mézével, homlokán a legfölségesebb hódolat s tisztelet fénye ... szárnyain a jelenlét fénye...

A nagy akció hulláma így fölcsap a szellemi világba, s eget-földet átfogó nagy megszentelő, megnemesítő erőfolyam. Ebben állnak az angyalok, akik az eucharisztia-áldozatnál a krisztusi jelenlétet környékezik ... A magasból jönnek s a magasba mennek, s az áhítat és hit és bensőség szellem erőivel telítik az oltár környékét, s az áldozat után elvonulnak; az *ite, missa est*: elbocsátó isteni udvari szolgálatukból.

20. A „színek”

A transzszubstanciáció precíz kiemelésével együtt jár a kenyér és bor színeinek megmaradása a nekik megfelelő állag nélkül. Ezek a színek a maguk nemében valóságok, hiszen érintjük s ellentállnak, esszük is, szétszedjük, ízleljük s isszuk. Természetes dolog, hogy ezek valami különálló dolog, mely a másik valamivel, Krisztus testével, az ő dicsőséges valóságával kapcsolatos. Azt a finom megkülönböztetést, hogy ezek nem lényeg, hanem színek, tehát akcidensek, nem kell és nem szabad keresnünk a szentatyák periódusában; ők nem voltak peripatetikusok, mint a teológusok a XIII. század óta, de még kevésbé voltak kartéziánusok vagy dinamisták, akik az esetéket csak érzékekben kiváltott benyomásoknak tartották volna; hanem igen úgy írtak, hogy a színek is valóságok, s amellet s mindenekelőtt ott jelen van az Úr Krisztus.

Továbbra nem ereszkedtek s nem feszegették, hogy a reális Krisztussal nem maradván meg együtt a kenyér és bor állaga, a színeknek különálló valóságuk kell, hogy legyen. Ők tehát realisták voltak, nekik a krisztusi jelenlét valóság, de ugyancsak az, amiben rejlik, az is objektív valami. Már csak nem gondoljuk, hogy ők a színeket illúzióknak tartották, vagy mondjuk filozófiai nyelven: nem gondolták, hogy intencionálisak.

A színek különállásáról való tan élesebb meghatározást abban az arányban nyer, melyben a transzszubstanciáció tana foglal tért a teológiai öntudatban, s természetesen előbb vívódik, hogy helyét s helyes meghatározását megtalálja.

Nehéz dolguk volt a színekkel, hogy azok mihez tapadnak, ha a kenyér és bor állaga elváltozott Krisztus testévé. Abaelard pl. azt mondta, hogy a levegőben lógnak; <s Szent Bernát disputál vele>. Ezt a tant elvetik s abban állapodnak meg, hogy a színek valóságok, melyek e misztériumban fönntartó állag nélkül maradnak, s így amennyiben azokat fogjuk, megnyomjuk vagy széttörjük, vagyis fizikai benyomások alá helyezük, ezek a fizikai hatások csak a színekre irányulnak s a kiterjedés nélkül ott jelenlevő Krisztust nem érik.

Ezek az akcidensek foglalják magukban a jelenlevő Krisztust, s így mondhatjuk, hogy jelzik jelenlétét; míg megvannak, megvan ő, – ha elromlanak, megszűnik ott lenni ő. Mert a szakramentum az Úr titokzatos jelenléte a kenyér és bor színe alatt, vagyis ez a kettő együtt: a dicsőséges Krisztus és a kenyér és bor színe alkotják a szakramentumot. Ebben az értelemben mondom, hogy a kenyér és bor jelzi az Urat; ha a jel megszűnik, ha a kenyér és bor elromlik, a jel megszűnt s nem jelezhet, s így nincs jelen az Úr.

Ha a szent ostyát tűzbe dobják, a tűz megsemmisíti a színeket, tehát Krisztus megszűnik lenni. Nem ég el, mert a tűz fizikája a jelet töri meg. Ha a borba vizet öntünk, úgy hogy a bor megszűnik, ha a bort a földre öntjük s az ott elszivárog, <Krisztus megszűnik ott lenni>.

A skolasztika megegyezett az akcidensek realitásában, precíz, határozott fogalmazást adott: minden, ami érzék alá esik, az természet s a szentségi Krisztus fátyola. A természetes színek úgy hatnak s úgy viselkednek az eucharishtiában, mint másutt, ahol ez a csoda nincs. Őket nem zavarta meg Occam s a nominalisták kritikája, kik főleg a kvantitásnak, az anyag mennyiségyszerűségének (minden ami anyag, annak részei vannak, azok mindig más és más, tehát mennyi) reális *különbözőségét* a milyenségektől (milyen a szín, a forma, az érz, a szag) tagadták.

Szent Tamás fölvette, hogy a mennyiségyszerűség külön realitás, különböző a milyenségektől, s ezt ő, az aristotelesi intellektualista erősen nyomósította. Érdekes azonban, hogy ugyanez az absztrakt kérdés fölvetődik később.

Occam és társai előhírnökei voltak Descartes-nak s a cartesiusi teológusoknak. Már ott is fel-felvetődött a gondolat, hogy az akcidensek nem reálisak; ez a kérdés az érdeklődés homlokterébe lép a Descartes filozófiájában. Ő az anyagot atomokból összetettnek gondolta, ami azután az akcidensek realitásának tagadására vezet. Szerinte a kenyér és bor helyébe lép

a Krisztus teste és vére, s ez a test és vér ugyanazokat a hatásokat váltja ki a mi érzékeinkben, mint amilyeneket <a kenyér és bor>, vagyis az Isten ezt a csodát teszi.

Bossuet szimpátiával viseltetett a cartesiusi filozófia iránt s mégis óvja tanítványait, hogy ne adják ki Cartesius leveleit. Descartes filozófiáját, amely szerint a test lényege a kiterjedés, hívei s Bossuet is úgy akarják magyarázni, hogy a lényeket tulajdonképp mint erőt s tehetséget veszi, mely erőnek nem kell mindig aktusban, azaz érvényesülésben lenni. A lélek az, mely gondolkodik, de a gondolat nincs benne mindig; az anyag az, mely kiterjed, de kiterjedésnek nem kell benne mindig lenni.

Ez már teljesen a Leibniz-tan, aki szerint az anyag végső elemei a monadok, vagyis egyszerű lények, melyeknek kétféle erejük van, – mondjuk akcidensük: az ellentállás, melynél fogva mást nem enged, illetőleg kiszorít helyéből, és a potentia, hogy kihatni, valamit tenni tud. Ezt a kettőt az Isten elválaszthatja a monadoktól, s akkor léteznék a test, de kiterjedés nélkül, így lehetne az is, hogy a monadok helyébe, melyek a kenyeret s bort alkotják, Krisztus teste és vére lép, de az isteni mindenhatóság megtartja azokat a passzív s aktív erőket, melyek a kenyér és bor tömege, ellentállása, sűrűsége, restsége s kvalitásai.

Ez mindenestre szubtilisabb magyarázata az anyagnak s erőinek, mint melyet a kartézianusok adnak, kik egyáltalában nem ismernek el semmiféle testet, mely kiterjedés nélkül legyen, s akiknél a kvalitások csak annak a rezgő anyagnak érzékeinkre való behatásai volnának, vagyis önmagukban nem különálló realitások. Ha ebből a szempontból hasonlítjuk össze a kartézusi filozófiát a dinamizmussal, ez utóbbi mindenestre könnyebben magyarázza az eucharisziát, s szinte elfogadhatóvá teszi azt a nézetet, hogy Leibniz a dinamizmust már azért is vallotta, mert ezzel a katolikus s a protestáns ellentéteket kiegyenlíteni akarta.

Nekünk elég, ha e lehetőségekbe beletekintünk. Manapság, mikor a villamosság csodái közt az anyag nem hat ránk a maga súlyával s darabosságával, nem idegenkedünk ezektől a dinamista nézetektől s annyiban mindenestre hasznunkra vannak, hogy sejtelmekkel s alázatos tisztelettel töltik el lelkünket az eucharisztia misztériuma iránt s ösztönöznek, hogy tartsuk magunkat a filozófiai divatok közt is az egyházi tanhoz s tartsuk meg azt a szintézist, mely a trienti zsinatnak az eucharisziáról szóló 2. c.-ban <van>: „Ha valaki állítja, hogy a legméltóságosabb Oltáriszentségben együtt marad a kenyér és bor állaga a mi Urunk Jézus Krisztus testével és vérével s tagadja azt a csodálatos átváltozását a kenyér egész lényegének Krisztus testébe s a bor egész lényegének az ő vérébe, mikor csak a kenyér és bor esetékei maradnak meg, mely átváltoztatást a katolikus egyház igen találóan transzszubstanciációnak nevez, átok alatt legyen”. „Ennek a szentségnek valósága rögtön létbe lép, mihelyt a konsekráció szavait elmondták a kenyér és bor fölött s ugyancsak megmarad, míg a színek tartanak.”

„Ha valaki állítja, hogy a konsekráció megtörténte után a csodálatos Oltáriszentségben nincs meg a mi Urunk Jézus Krisztus teste és vére, hanem csak akkor van ott, amikor az áldozásban vesszük, nem pedig azelőtt is s azután is, s hogy azokban a partikulákban, melyek az áldozás után megmaradnak, nem marad meg az Úr teste, átok alatt legyen.” „Ha valaki állítja, hogy az Oltáriszentséget nem szabad az oltárszekerényben eltenni, hanem azt a konsekráció után mindjárt ki kell szolgáltatni a résztvevőknek, vagy hogy azt nem szabad a betegekhez kellő tiszteletadással vinni, átok alatt legyen.

Ha valaki állítja, hogy az Oltáriszentségben nem szabad az Isten egyszülött Fiát Krisztust külsőleg is nyilvánított Isten-imádással imádni, s éppen azért nem szabad őt külön erre rendelt ünneppel tisztelni, sem pedig az egyháznak dicséretes és általános rítusa és szokása szerint körmenetekben ünnepélyesen körülhordozni, nem különben a nép imádására nyilvánosan kitenni, aki pedig imádja azt, az bálvány-imádó: átok alatt legyen.”

21. Színek – valóságok

Csillagfényes szemmel, mely áthat a hüvelyeken ... Hát igaz, minek az a sok hüvely? Valahogy azért, hogy nekünk-valóan borítsa s így juttassa el hozzánk az örök valóságot. Beleáll a világba: szellem a materiába s ami azzal összefügg, s burokból, hüvelyben, magban van: az abszolút a relatívban alakjai, szimbólumai, en face és profil képei, sajátos kifejezései vannak. S adott aktív tehetséget, mely felsőbb fényű, átható szemű, mely szúr s átvág, mely kiszedi a burokból, a materia selyem- vagy pakkpapirosából az abba csavart új valóságot...

Valami világ- s létfölényes erő, mely nem hallgat a felületek csacsokaságára, hanem a mélységbe fúr bele. A szemek, színek, az érzékek nyelve, hangja, zsvijaja neki vásár; ő a mélységek nyelvét, a szilenciumot érti, az mond neki sokat, újat... ő más világok vonzásaiban áll s azoknak fényét hordozza lelkében. S azért meg nem ütközik, hogy ebben a materiális világban, e burokból, e hüvelyekben sok mindenféle el van rejtve – nem látni... Amit pedig lát, azon nem botránkozik.

Vegyük a három királyt. Óriási hegyei a meggyőződésnek s Messiás-keresésnek emelkednek lelkükben ... az ezeket fénnel besugárzó csillag az éjszakát nappallá, a sivatagot kertektől szegélyezett úttá varázsolja ... Mennek vakondtúrások közt... oda se néznek a jeruzsálemi közönynek, a heródesi huncutságnak és alamusziségnak... a papok papiroson- és betűn-rágódásának s annak hogy azok, zsidók és papok és ott gubbasztanak és magyaráznak. De hát lehet-e másképp annak tenni, kinek a csillag világít... égi jelekben beszél... fölszántja fénysugár-ekével a hosszú várakozás és epedés porondját. Tehet-e az másképp, ki más világok fénypostáját, híradását veszi, s ki látja, hogy igen, a végtelen, ki e földet, e világot igazítja, az még más hatókkal is dolgozik. Van neki még mondanivalója, van neki más világa, s azt a világtörténelembe beleállítja s tud szántani, ébreszteni, megjelkesíteni ...

Azért a hegyek, a belső nagy világ adottsága mozognak tovább ... A csillag főlragyog s fölkapja s kiemeli a közöny, az intrika, a politika, a gög, a fásultság világából s viszi nagy örömben.

S ők megint meg nem ütköznek Betlehemből istállón, jászolon – ezek hüvelyek és szimbólumok; s meg nem botránkoznak, hogy <a Messiás> síró gyermek, és szopik és tehetetlen s az édesanya szeretetére van bízva. A gyermek is adottság, relatív valami, az ember, a rabbi is az; szentség sugárzik, szépség, bensőség, de ilyen s nem olyan, s csupa sajátosságából tevődik össze. Meglehet, hogy egyiknek kedves, másnak ellenszenves az orra, a szája, a homloka, a szemnek metszete, a hangja ... ez mind hüvely, ez mind fátyol...

S át kell szűrnie a hit villámló szemének a szenvedésen ... ezt a jeget, ezt a sziklakérget is át kell törnie. Hiszen e törpítő színek a szellemi valóságot mindenek fölé emelik: a gyermekben Istent, a szenvedésben a megváltót, az áldozatban a váltáságot. Ez az ártékelése az értékeknek: a világi lét s erő lehanyatlásában az isteni akarat s szeretet útirányát látni. – A lélek diadala ... Aranyos rózsás lába csak annyit kér a földből, a testből, az érzékből, hogy elmeheessen rajta ... hangból, levegőből, hogy mondhasson valamit... valóságból, hogy jelezhessen ... Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis.

Gondoltunk-e a legbűbajosabb májusnak arra a napsugarára ... arra az éterre, melynek hulláma azt a fénytengert s életözönt hozta. Gondolunk-e arra a levegőre, melynek hullámai legédesebb énekünket megindították ... Eszközök... az a sugár összetört, s az a levegő, ki tudja merre van s hol szolgál sírást és nyögést?

Mi e hüvelyeken átverődő életet éljük s élvezük... Az jó nekünk.

S mily jól illik ide, és semmivel sem kevésbé beállhat a sorba, a jelzések, a hüvelyek, a formák sorába az eucharisztia! A hit úgy tudja, hogy itt a Krisztus valósága. A stílus ugyanaz: istálló, jászol, pólya, gyermek és – Megváltó ... a rex Israel... később csodatevő, és szenvedő

s tönkremenő; pergamentszerű bőrén a nagy törlesztés véres vonása, s azt hisszük, hogy Megváltónk.

S itt a kenyér és bor: a szín, a hüvely ... Hogy a hüvely micsoda, az nem esik latba – a mögötte rejtőző valóság a fontos nekünk ...

22. Az eucharisztias valóság diadalútja

Ma van február 5-e, Szent Agatha napja, mikor e dicsőséges nővérünket, a soror gloriosát szemléljük elragadtatva, aki alázatos félnkségében s minden hóhért s prétort legyőző hősiességében valamit kérni merészel az Úrtól, – azt, hogy sikerüljön neki az ő szenvedésének páratlan viadalát győzelmesen megvívnia, mint vértanúságának aktái mondják: „agonem suum Domino commendavit”. Egy fölséges görög leány áll előttünk, kinek emlőit a barbárság kése lekanyarította kebléről s akinek az ő megszesztelenített szépségében s gyötrelmében csak egy gondja van, hogy adjon Isten neki kegyelmet s erőt – mert csak ő teheti, – hogy harcát a hitért s a szüzességért végleg megvívhasssa.

Hány van ilyen, kik a nagy valóságot, Istent s szent akaratát s az élet s a lélek szent misztériumait alázatos s hősiés odaadásukban ily elragadó s térdre készető fölénnyel állították a világba, s akik minket eszmélni készítenek arra, hogy ez lenne a mi kötelességünk is; s hogy Isten felé így eligazodni s hozzá így, véres kebellet is, odasimulni: ez lenne a mi dolgunk s a mi föladatunk, a mi célunk s a mi kötelességünk is! A mienk is!

Gondoljunk csodálattal arra a világra, melyben élünk, mozgunk s vagyunk s eszméljünk arra a láthatatlan valóságra is, mely környékez s melyet öntudatunkba hívnunk folyton-folyvást a mi törekvésünk. Gondoljunk a láthatatlan valóságra, melyben hiszünk s mely oly biztos, mint a halál s oly elkerülhetlen és szükségszerű, amilyen szükséges, hogy ne csak meghaljunk, de üdvözüljünk is. Gondoljunk ezek kapcsán a legközvetlenebb természetszerűséggel a kereszténységre, arra, hogy az mit mond s mibe állít bele minket. Gondoljunk mindarra, amit ily leány- s gyermekarcú vértanúk naivsága s másrészt a pokoli kínjaik komolysága mond s állít, s amit ez a kereszténység lelkünkre köt Isten- s Krisztus-szeretetről s Krisztusnak köztünk létesített misztériumairól. Szimbólumaik közt, per umbras et figuras ... vezet el utunk. Mintha csak analógiákkal s hasonlatokkal dolgozhatnánk, mihelyt a $2 \times 2 = 4$ szférájából kikerülünk. Ezt hirdeti nekem az ázsiai s a kínai s a hellén s minden népek ősi kultúrája. Ezt a filozófia kontemplációja, ezt a szép álmok, ezt Apolló napsugárzása. Hát nem mond-e többet s szebbet s megigézőbbet <a kereszténység>, mint az ázsiai s a hellén szép álmodozások s félrebeszélések mesélnek nimfákról, driadokról, a kékszemű Athenéről s Apollóról? Nem mond-e többet s különbet is, mint amit a mesék mondanak virágokról s csillagokról? Nem-e többet s szebbet is, mint amit a görög filozófia kontemplációja szőtt ki szisztémákba, aranyos végekbe, Plátón és Anaxagoras s amit az ősi Pythagoras beszél muzsikáló számokról s titokzatosan megcsendülő mértékekről s azoknak megszemélyesítőiről s megzenésítőiről, a múzsákról s a delfi templom íveslapos tetején álló keledónokról, azokról a szárnyas, leányarcú madarokról, melyek meg nem öregszenek s mindig repülni s szárnyalni tudnak? Ah, hogyne! Bizony a szent kereszténység többet mond, mert szebbet is, csodálatosabbat is mond, s ami a fő, valóbbat mond, azaz hogy valót mond. Nagy valóságot s nagy misztériumot. S most talán már túl van-e pszichénk a szimbólumokban tapogatózó mentalitásán? Nem misztérium-e nekünk a végtelen, akár a végtelen nagy, akár a végtelen kicsiny? Ne ütközzünk meg ezen, mert a végtelen mindig misztérium nekünk; az úgynevezett végtelen kicsiny, mely tulajdonképpen nem végtelen, éppenúgy mint mindenekfölött a végtelen nagy, az Úr, aki igazán végtelen.

Ezt az igazán végtelent nem lehet megfogni, de lehet élvezni, mint ahogy már a „végtelen” kicsinyt, mely, ismétlem, sohasem végtelen, szintén nem lehet megfogni, de élvezni igen; mert a kristályokban s a virágokban, az ő megnyilatkozásaiban, élvezhetjük igazán. A „végtelen” kicsiny úgy mutatkozik be; így mutatja be láthatatlan önmagát s erőt s törvényeit. A kristályok fényei s a virágok színei alatt a „végtelen” kicsinynek örvényei nyílnak. S ez nem is költészet, hanem szószerint valóság.

S így van ez azzal a másikkal, azzal az igazi, minket környékező végtelenséggel. Az is kinyilatkoztatja magát misztériumaiban. Azt mondanám, kivirágzik s formát ölt. Mik a formái s a kivirágzásai? Ilyet sokfélével emlegethetnénk; de az igazi végtelenség, az Istennek a legtulajdonképpenibb kinyilatkoztatásai ezek, hogy ő maga az isteni életnek áramlataiban három személyű, s hogy a második isteni személy ember s csecsemő lett s Szűztől született, s hogy angyalének hirdette, mikor megjött s csillag gyúlt ki éjszakájában s az vezette bölcsőjéhez a napkeleti bölcseket. Azután hogy évek múlva, kitárult a lelke, s lett a világon a legszentebb lélek-tárulás, mikor a Logos kiáradt emberi életben, gondolkozásban s erényben, irgalomban s szeretetben. A Logosból lett a nagy Ethos, mikor egy áprilisi reggelen fölment a nyolc boldogság hegyére s ott leült, hogy nyilatkozzék, s ettől lett ez a hegy a legmagasabb hegye a földnek s nemcsak maga a hegy lett az erkölcsi világnak legmagasabb hegye, hanem magasztosító hegy lett belőle, mert aki fölmászott rá, az maga is az égbe nőtt bele. Körülötte azután kialakult az Isten országa, melyet az evangélium fényei s a csodák kerubinjai jártak. Azután jött a nagy ellentét s a sötét ellentmondás s a kínos lefojtás s letörés, a kegyetlen vég; az a vég, mely nem lehet vég, hanem csak átmenet s metamorfózis, s mely után jön megint a fölbukás s a kitörés s a kigyúlás. A halál s a sír sötétségéből, ebből az éjszakából lett egy második szent éj, a második születése az új embernek dicsőségre, erőre s halhatatlan boldogságra. S természetesen ezzel sem lehet vége a misztériumok kitárulásának; mert mielőtt fölment az égbe, a messzefekvő országba, nemcsak helytartóját hagyta itt, hanem maga maradt itt, de úgy, ahogy illett hozzá s a végtelenség stílusához, misztikus jelenléttel maradt itt köztünk s akart keresztelni s bérálni, áldozni s áldoztatni, bűnt bocsátani, híveit a végső „agon”-ra, a végső bajvívásra fölkenni, házasságaikat megáldani s papjait fölavatni, – ezt akarta; akart itt maradni s akarta akcióját köztünk folytatni!

Hát nem-e mesés s nimfás, s – mit is beszélek – nem-e Logos-i, isteni s igazán emberi ez mind?! Ha a tavaszi primulákkal vagy őszi fátyol-virággal ékesített oltárra s a kitett eucharisziára nézek, a két végtelenségnek, a kicsinynek s a nagynak szent szimbólumain mélyülök tekintetem. Azt természetnek – az is misztérium –, ezt kegyelemnek, vagyis természetfölötti misztériumnak hívom. Megszűnt-e akár az egyik, akár a másik? Nem énekelnek-e még nimfák és múzsák a berkekben s nem kandikálnak-e ránk forrásaikból s nem szólnak-e hozzánk a patakok locsogásában? Megszűnt-e már a szférák zenéje vagy nem mélyült-e ki s nem lett-e tán zengőbb azóta? Nem nőtt-e meg a csoda, – az a végtelenség fönt s az a mélység ott lent, az ionok s az irradációk anyagörvényeiben?

Mélységesen átérzem a lét s a kegyelem misztériumait s látom azt is, hogy mily szerény, lobogó kis lámpafény az ész, melyet a fogalmak olaja táplál s éppen azért, mert ezt belátom és érzem, azért keresek a változó s játszi szimbólumokon túl nekem való segítőt, valami objektív orientációt, mely a misztériumok homályában eligazítana. A természettel szemben a múzsákon, driadokon túl meg is találok azt a tudományban, – bár az én tudományom körül zavartalanul folytatják táncukat a nimfák és múzsák, s képletek s törvények szöttesei mögül rám tekint a kékszemű Athéné, – de a lélek világában, amelytől üdvöm s boldogságom függ, nagyobb biztonságra van szükségem, mint fizikám s kémiám körül, s úgy érzem, hogy azt csak valami nagy történeti tény, valami félreismerhetlen s eltagadhatlan történés adhatná meg. Tényre, történésre, világraszóló faktumra lenne szükségem, nem pedig teóriákra, fogalmakra s dialektikai konstrukciókra. Az én metafizikai tapogatózásomban szükségem van valamiféle konkrét történésre, valami felém nyúló, erős kézre, mely megfogjon és vezessen, és ez a Krisztus, a nagy tény s a nagy történés, – az az „Istentől igazolt férfiú” (ApCsel 2,22), az a férfiú, „kit arra rendelt és igazolt Isten mindenekelőtt föltámasztván őt halottaiból” (uo. 17,31).

S ez az „igazolt” férfiú adta evangéliumát s kinyújtotta utánam a kezét s adja magát nekem mint kenyeret, mint éhséget oltó s édes életet tápláló elemet, s az ő szimbóluma az a fehér búzaliszt-ostya, mely végre a vele s a belőle s az érte való életáramot szimbolizálja, –

azt az életet, melyet ő ad s kiáraszt, s azt, melybe belesodorni s minket abban boldogítani akar.

Nekünk át kell törnünk a szimbólumokat, – hiszen azok csak jelzik a valóságot, – át kell törnünk a jelzéseket s öntudatára kell jutnunk a realitásnak s kapcsolódnunk kell vele. Mit akar az Úr a kenyér s a bor színeivel, mit jelez velük, ha nem az életet a maga egész valóságában, a gyökeres feltörekvésében, a világba való szétterpeszkedő s kivirágozni akaró indulatában?! Mit jelezzen kenyér és bor mást, mint életet, életöszönt, életindulatot, életerőt, életörömet s életdiadalt? Jelzi azt az „affectus universitatis”-t, melyről az Úr szerelmese, szent Gertrúd ír; a lét indulatát, a szeretetet!

Mint ahogy a kiégett gyepnek tengődő gyökere vizet keres, vizet vár, s ha megkapja azt, úgy issza, mint ahogy azt a lét s az élet indulata bírja; mint ahogy a napsugárban sütkérező hektikus az élet jóérzését veszi s lecsukja szemét, hogy az irradiáció ingereit zavartalanul s az élet kéjével érezze; mint ahogy az üdülőfélben levő betegnek beszélnek kirándulásokról a csúcsos hegyre s arról, hogy mit visznek magukkal elemózsiát s hogy hol költik el, mely tisztáson, a szép kőrisfa alatt, s attól a mesétől az öröm s a vágy csilláma gyúl ki szemében s a vér gyöngye hullámocskája szökik arcába; mint ahogy a hegymászó, mikor az örvény szélén csúszik, az élet lázadó indulatával ragadja meg a bokrot s a fuldokló a deszkát: – ez mind indulat, életöszönt és életszenvedély és élni-akarás és életláng-kigyulás, ez mind az az „affectus universitatis” – úgy gondolom, hogy a Krisztus eucharisztikus szimbólumából ezt mind ki kell éreznem. Az ő kezében az a tündöklő ostya, meg mindaz, amit az jelent, az élete, a szenvedélye, az irama, a mohósága, a minden bajon s akadályon áttörni-akarása – ez mind csak szimbólum. „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis”, ezt itt is alkalmazhatjuk. A kenyér s amit az táplál, a vér, az ösztön, az élet s annak minden kiágazása, az önfenntartás s annak minden vágya s terpeszkedése s megújulni-akarása, – az csak szimbólum. Jelzi azt, hogy mi van ott, mi akar az lenni s mi akar ő nekünk lenni.

Ezeknek a szimbólumoknak elgondolása fölkelte bennünk azután a vágyat, hogy amit jeleznek, azt meg is fogjuk s hogy segítségükkel megközelítsük azt a realitást, mely alattuk lappang, s azt megéljük s megtapasztaljuk. Mert csak a megélt s a megtapasztalt valóság hatalom s tartalom s édes kincs.

A szimbólum is csak kép és fogalom s mint ilyen elindítás a valóság felé. A valóság itt a Krisztus, ő maga s a szeretete s a velünk megosztott s bennünk a világ áramában vágató élete. Ő, az élet s életének folytatása és folyása bennünk folytatódik. Őt mint jelenvalót kell bírunk, őt megfognunk s megragadnunk, vele kell eltelnünk s őt élveznünk. Mert csak ez s ilyen akció az élet. Ő nem képeket s emlékeket akar s nem a fogalmak s a megértés végett van köztünk, hanem az ilyen, bennünk való, valóságos élet végett!

Mikor életről, szeretetről, lelkesületről, odaadásról s egymásba olvadásról csak beszélnek, ott megvannak ezeknek a valóságoknak a fogalmaik, a neveik, mondjuk, a szimbólumaik, de ők maguk nincsenek. Éppenúgy míg én csak hiszek és térdet hajtok s a fénylő ostyát csak nézem, s áldozom is s recitálom imáimat, de a realitásig, az élő Krisztusig s annak főlészívásáig s ennek a nagy realitásnak a két karommal s forró ajkammal való lefoglalásáig nem jutok: addig többé-kevésbé a szimbólumnál tartok, a históriánál s az emlékezetnél; tudom, hogy ő ki volt s hol s hogyan járt; ismerem tanait, megvannak fogalmaim róla, ezek a képek s képletek, de őt még nem bírom igazán.

Úgy vagyok vele, mint az, kinek aranyat ígértek, s a csengő arany helyett papírszeletre írva az arany képletét adják neki; vagy az, akinek ígérték, hogy koncertbe vezetik s ahelyett zeneműkereskedésbe ültetik. Ah, a valóság nem fogalom, nem kép, nem képlet, nem szimbólum, hanem konkrét lét és konkrét akció. Az eucharisztia a krisztusi életközösségnek, az egységes életnek, az életnek róla reám-való s tőle belém-való ömlésének szimbóluma. Ezen szimbólum alatt a krisztusi élet folyama lüktet és vágat, mint a lánchíd alatt az eleven Duna. Nekünk nem a hidat, a szimbólumot kell néznünk, hanem le kell ereszkednünk az élő,

a lejtő áramhoz. Minden szimbólum valami forma, valami, amit megcsináltak, megkonstruáltak, valami, ami szilárd keret s állandó jel; ilyenek az eucharisziában is a kenyér és bor színei, melyek előttünk állnak s melyeket látunk; de a krisztusi élet, a belénk ömlő s minket ragadó élet – az más; az nem álló, merev forma, hanem akció. Az olyan, mint a vér. A vér addig vér, míg folyik és lüktet és kering; de mihelyt megállt, nem vér többé. Aludt vér nem vér. Az aludt vér megkérgesül s merev formát ölt, s már nem vér többé.

Így vagyunk minden étellel, a szellemivel is. Élet csak élő élet lehet; élő élet pedig érzés, akció, élettudat és életirányulás, vágyak, akarások, lélekreakciók mindenre, ami környékez! fogalmak, képek, keretek fölött él a megézés. Ezt érti az apostol az élet alatt s erre hív föl, hogy érezzük azt meg s érezzük át s éljük meg, amit a Krisztus átértett és átélt. S erre az átélésre s megézésre akarunk iparkodni az eucharisziával szemben is. Mi a fogalmakat szívesen vesszük róla, de nekünk e fogalmak csak szimbólumok s csak stimulánsok, mert azokon túl magát az életet s az érzést keressük, – azt a meleg, bensőséges s áramló valóságot, mely a lelket kitölti s kiárad belőle.

Enélkül fogalmaink lehetnek az eucharisztikus életről; de ezek a fogalmak száraz formák. A különbség köztük óriási, olyan mint a múmia s a virágzó leány közt. A veszedelem, hogy múmiákká válunk vallásos életünkben, mindig kíséri pszichénket; megalégszünk az eucharisztikus életről való fogalmakkal s elfelejtjük átélni s megtapasztalni a fogalmak által jelzett realitást. Ilyen az intellektualizmus neveltlensége, mikor a tudás mint önálló szuverén világ, nem akarja segíteni az életet. Megmarad magának, az élet folyama által sziklára kidobva s az elszáradás s kielégületlenség kínját szenvedve. Ül a sziklán s alatta elvágat az élet, melynek az ő életének kellene lennie, elvágatnak a mozgalmak, a vonzások s lendülések, a véráramok s hevülések élethullámai.

Ezek az intellektuális merevségek azonban néha ellágyulnak, s a jeges, rideg formák néha olvadoznak, s ilyenkor úgy tetszik, mintha az élet s az akció képlete mozgássá, akcióvá, életté váltódnék ki. Hogy ez hogyan történik, erre csak azt mondhatom: a megézés által. Ez a megézés kifakad a fogalmak mellett és alatt s belecsap a fogalmi mechanizmusba, s ezek a logikai képletek kigyúlnak s a merev fonalak érző idegekké válnak, s mi megint érzünk s égünk s élünk.

Megtapasztalhatja ezt mindenki önmagán is, s helyes pszichológiai neveléssel mindig ez irányba terelheti törekvését. De főleg akkor feltűnőek a fogalmi struktúrák mellett fakadó e megérezések, mikor egész történelmeknek s korszakok érdeklődésének nyitnak új utat. Mikor új meglátások kezdik fölfedezni s komolyba venni azt, amit eddig is tudtunk, de valahogy elhanyagoltunk; mikor észre kezdjük venni a nagy erőknek raktáron-tartását, melyeket föl nem használtunk s mikor kínos észrevevéssé válik oktalan s ügyetlen magatartásunk, mely által annyi kincset, erőt s boldogságot elhanyagolunk, ami pedig mind rendelkezésünkre áll s szinte ingerkedik velünk, hogy mikor látjuk meg s nyúlunk mohón utána. Ez a meglátás s ez a megézés és megdöbbenés már nem hideg fogalom, hanem meleg intuíció, már maga az élet.

Ilyesmi történt a XIII. században. Addig a nyugati egyház is úgy hitt s úgy tett, mint a keleti s az eucharisziában a lelkek kenyérét, a nagy áldozatot s az egy kenyéren táplálkozó testvérület Úrvacsoráját látta. Hitte, hogy a Krisztus ott valósággal jelen van mint a lelkek kenyere, melyet valósággal enni, s mint bor, melyet inni kell. Hitte, hogy e kenyérből mindenkinek enni kell, s hogy ez a kenyérevés oly természetes és oly szent, mint a miatyánk. Hitte, hogy ezt a kenyeret el is lehet tenni, ha marad belőle az asztalbontás után, s azt haza is lehet vinni s adott alkalommal abból otthon is enni. Íme, az egyház hite, s e hitben a legjózanabb realizmus: Krisztus valósággal mint áldozat s mint étel, mint kenyérünk s kenyeres pajtásunk! Az egyház ezt hitte, ezt tudta; különben pedig templomaiban, fali fülkékben, szakramentáriumaiiban vagy az oltár baldachinjáról lefüggő edényekben tartogatta, s ez így volt ezerkétszáz éven át.

Azután történt valami változás; mintha valamiféle szerető megézés s észreévés ingerkedett volna az egyház hagyományos áhítatával, megézése valami mulasztásfélének. Akik nagyon szerettek, s itt természetesen megint az Isten-szeretnek médiumai, az Úr Jézus jegyesi az elsők, azok látni kezdenek az áhítat holdvilágos és csillagos egén foltokat, az éjszaka gyönyörűséges égitestén, a teli holdon nagy kivágásokat, nagy hiányokat, s azokat úgy magyarázták, hogy a fényes hold fekete csorbája az Oltáriszentség különös tiszteletének s adorációjának hiányát jelenti, amit ki kell pótolni. Megéreztek, hogy a „Sacramentum mirabile” nem való a sekrestyékbe s a szakramentárius falfülkébe, hanem annak helye az oltár, s ott is az oltár díszhelye. Valahogy öntudatára ébredtek a hódolat s imádás meg nem szakítandó kötelességteljesítésének; valahogy nagy vízióvá nőtt meg az alázatos hit, s himnusszá csendült meg az eddig néma öröm, hogy „Istenem, hisz itt az Úr”. Az isteni valóságos jelenlétnek új megézése vett erőt az anyaszentegyházon, a vele való kapcsolódás diadalmas érzete mint új, felcsapó életáram, mint öröm, boldogság és diadal hullámmozgás s omlott végig az egyházon. Lelke elé dobbant a nagy realitás, a jelenvaló, köztünk sátorozó, velünk élő s érző Krisztus; s mintha hegyláncok nőttek volna ki a földből, úgy nézték a megéző lelkek azt a titkot, melyről tudtak, de melyet addig így meg nem láttak.

Most látták! Látták azt az egész nagy valóságot, melyet az égben fátyol nélkül, itt pedig a szakramentum fátyolai alatt kell nézni és látni. Nem a fátyol teszi; ez akár van, akár nincs, nem változtat a valóságon. A kenyér színe csak takaró. A takaró mutatja ugyan a nagy király intencióját, azt, hogy álruhában s inkognitóban akar köztünk lenni, de nem gátolhatja az őt a takaró alatt is felismerő hívek térdrehullását, örvendező diadalát s föltétlen s hűséges ragaszkodásuk kitöréseit. Nekünk észre kellett vennünk a nagy, szent, fölséges jelenlétnek járó liturgiát s a folytonos köztünk-létnek járó örök imádást. Meg kellett ijednünk a Krisztus-feledéstől, attól a magánytól, melyben az Urat egymagára hagyjuk s vele nem törődünk, mert úgy teszünk, mintha egyáltalában nem volna itt. Megéreztek, hogy a bár titkosan, de valósággal köztünk jelenlevő Krisztusnak isteni udvartartás jár, jár a szeretetnek s a viszonzásnak szolgálata. S azért megcsendült először flamand földön az ujjongó s imádó szent öröm; kitört a szívekből, s ünnepelni akart, ünnepelni az eucharisztia imádásában egy folytonos, nagy s boldogító ünnepet. Ő van itt, ő van itt, ez volt a hitvallás, a vallomás, az ének s a refrén! Ő van itt, akkor hát trónra kell emelni, az oltárra, a román s gót művészet centrumába állítani, arany, ezüst, gyöngyös, drágaköves, gyertyafényes, virágos sugárzatba.

Ő van itt ... beszélték s énekelték s attól félrebeszéltek a szeretet szent ittasságában s officiumokat s himnuszokat s miseformulárákat írtak s ünnepeket kértek s kaptak s körmeneteket rendeztek s megérték azt, hogy az eucharisztia szent s addig külső s folytonos adorációban nem részesülő titka az Isten-tisztelet gyújtópontjába került, s ahogy a szentmiseáldozat volt mindig a tulajdonképpeni istentiszteleti akció, úgy állt ezentúl az áhítat első vonalában a szentmiséből eredő Sacramentum. Ott a Krisztus egy szent s misztikus akcióban föláldozza magát, itt egy titokzatos jelenlétben az akció után is köztünk marad.

Így állt elő az egyház praxisában s áhítatában az a nagy változás, hogy az a kenyeres Sacramentum s az a szakramentális kenyér, melyet hajdan vászonba takarva haza vihettek s otthonaikban szekrényeik s asztalaik fiókjaiban eltehettek, most oltárookra, fénybe s pompába emelkedett, s a minden akadályt legyőző s a szerelmesnek mindent meghódoltató szeretetnek s diadalnak lett titkává. S ez a kettő: hogy előbb vászonba csavarva éléskamrában rejtőzött, most pedig fénybe s pompába öltözve térden álló hódolatunk tárgya – az nincs ellentmondásban; hiszen most is oly természetes s édes, mint a kenyér s mint lelkünknek legintimebb kapcsolata; másrészt pedig a nagy csoda, az ész s természetet meghaladó valóság, s szimbóluma annak a kapcsolatnak, mellyel az egyház mint misztikus testület Krisztussal, a fejjel s viszont a fej a testtel kapcsolódik. Így indult el az egyházban a XIII. században az Oltáriszentségnek az az alázatos és mégis tüntető imádása. Így jutott a kenyeres Sacramentum az éléskamrák vászonos szerénységéből a templomok központjába, az oltári

szekrények ünnepi sátraiba. Így emelték föl Isten-tiszteletben, osztenzóriumok koszorújában trónra; így vitték diadalmos felvonulásokban utcákon, tereken végig a szakramentális Krisztusnak járó hódolattal. Mily különbség a két menetelés közt: a közt, melyben az ifjú Tharsicius viszi keblére rejtve a pogány Via Sacrán a keresztény Sacramentumot, s a közt, mely Chicagóban ülte 1926 júniusában a legszédítőbb s legpompásabb ünnepet, melyet ülni világon lehet, mikor hatvanezer gyermek hozsannája üdvözölte az eucharisztikus Krisztust, s millióknak az napi áldozásában a világ köré fonódott a szeretetnek s hódolatnak júniusi rózsákból s rezedaszálakból kötött koszorúja.

Az Oltáriszentségnek e liturgiája új epifania lett, amennyiben az egyháznak, de meg az Istent feledő világnak is öntudatába lépett a Krisztus, mint „Deus appropinquans”, a hihetetlenül közel hozzánk álló s köztünk élő, fölséges és édes valaki.

Áldozat és áldozás

23. A caenaculum áldozata

Az utolsó vacsorán, a nagy búcsúlakomán az Úr Jézus a búcsúzónak, a mélyen megilletődöttnek meleg sugárzatával égette bele a tanítványok lelkébe az evangélium szellemét, a testvéri szeretetet, az alázatot, az összetartást, a hűséget; nagy élményüké tette szavait Istennel és vele való kapcsolatukról, a lelkek egységéről, arról a földön is kivirágozandó rózsakoszorúról, mely a szép s egymásba fonódó lelkek színpompás perifériáit a központ vonzásába, az ő szent szívébe állítja bele. Ilyen rózsá-, aranyrózsá-koszorúnak képében szemléli Dante a Paradisóban a lelkek egységét s a szentek közösségét, s hasonló rózsakoszorúba akarta az Úr Jézus kötni híveit s önmagát állítja közéjük, önmaga áll a sugárzó s a lelkeket vonzó központba, de nem mint térben s időben köztünk élő egyéniség, hanem mint tér s idő fölött álló s misztikusan jelen való valaki.

Hogy mint akarta ezt, azt megmutatta, mikor fogta a kenyeret s a kelyhet s a kenyér fölött elmondta, hogy „ez az én testem”, s a kehely fölött azt, hogy „ez az én vérem”, „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Ez azt jelenti, hogy a pap kezei közt mindannyiszor újra közénk lép az Úr, a kenyér s bor színe alatt megdobban szíve, az a „punctum saliens”, melynek lüktetését megérzi mindenki, ki e kenyérből eszik s e kehelyből iszik; az a „punctum saliens”, melynek lendülete felszökik az égig s a nagy misztikus krisztusi testnek, a hívek s testvérek testületének vérét megkeringetteti s fölforralja.

Krisztus mikor így a kenyér és bor megáldása által a kenyér s bor színeit titokzatos jelenlétének fátylálul rendelte, mely fátyol mögött ő megjelenik, valahányszor mi is úgy teszünk, mint ahogy ő rendelte az ő emlékezetére, voltaképp az ő megtestesülésének s köztünk való jelenvalóságának új módját állította a világba. „Az eucharisztia – mondja Szent Ágoston – az inkarnáció misztériumának kiterjesztése, amennyiben az eucharisztia révén Krisztus megjelenik a pap kezei közt, mint ahogy megjelent először a boldogságos Szűz méhében ... oltárainkon megújítja inkarnációját.”

De e rendelésben bennfoglaltatik még valami más is, ami elválaszthatatlan tőle, sőt ami elsőnek jelentkezik, ami abban az akcióban első helyen jut kifejezésre; a krisztusi közénk-lépés az áldozat alakjában megy végbe. A szavak azt mondják: ez az én testem, mely tiértetek adatik, vagyis ez az én megtört testem; ez az én vérem, mely tiértetek ontatik. Az én megjelenésem köztetek a szavak erejében a kenyér színe alatt mint megtört test s a bor színe alatt mint kiontott vér karakterizálódik. Én az áldozat formájában jelenek meg oltáraitokon; s így igaz s valóságos az én jelenlétem, de épp oly igaz s valóságos a megjelenésnek s a titokzatos akciónak, mely engem közétek állít, áldozatos jellege. Én mint áldozat jövök el; az ószövetségi bárány s áldozati vére helyett itt az újszövetség fölláldozott báránya, a régi áldozat helyébe az új áldozat.

Rendkívüli világosságot önt erre az egyetlen helyes fölfogásra az a körülmény, hogy a húsvéti vacsora tulajdonképpen a zsidók áldozati ténykedése volt; a húsvéti bárány elköltése zsidó rituális áldozati funkció. Ennek az áldozati rítusnak az atmoszférájába állította az Úr a maga vacsoráját. Adja magát mint húsvéti bárányt étkül s italul; de a rítus itt is áldozati a halál karakterében, a test s a különálló, vagyis kiontott vér képében adja magát s akarja, hogy együk s igyuk s ezáltal a zsidó szokás szerint az áldozatban résztvegyünk. Valamint a zsidók a húsvéti bárány vacsoráján nemcsak ittak és ettek, hanem rituális, istentiszteleti cselekvést, a húsvéti áldozati bárány áldozatában való résztvevésüket hozták kifejezésre: úgy áll az eucharisztia az áldozat, az istentiszteleti evés és ivás jellegében; Krisztus közénk lép, mint új

húsvéti bárány, áldozati halála jelképezve van a testnek a vértől való külön megjelenésében, s mikor mi esszük testét s isszuk véréét, valóságos áldozati akcióban veszünk részt.

Az eucharisztia tehát a világba lép mint áldozat; első, őt megszemléltető jellege az áldozati jelleg: a megtört test s a kiontott vér párázatán át jön az Úr. Örülünk azon, álmélkodunk s alázatos tripudiummal vesszük, hogy a kenyér s bor színe alatt ő van jelen, ő maga, a régi s most dicső s megtestesített Krisztus; örülünk, hogy itt van mint szent titok, mint szakramentum; de az út, melyen jött s a jelleg, mellyel felöltve jött, az áldozat útja s jellege, mert mint test, mely adatik értünk, s mint vér, mely kiontatik értünk, lép szemünk elé.

A szentmiseáldozat a mi áldozati bárányunknak, Jézus Krisztus testének s vérének a kenyér és bor színei alatt való felajánlása Istennek. Ezt tanítja a trienti zsinat (sess. 22. c. 2.).

Istenem, – kiált föl Bossuet – az oltáron van a Krisztus teste, az az ő valóságos teste s az ő vére, az az ő valóságos vére; az ő teste, mely érettünk adatott, az ő vére, mely érettünk ontatott. Mily megrendítő csoda! Nekünk ugyancsak nagy csoda; de neki, az Isten Fiának nem valami rendkívüli, mint aki mindent szava erejében szokott tenni. Ha azt mondja: meggyógyultál, akkor az a valaki meggyógyult; ha azt mondja: támadj föl, akkor az a valaki él, s az élet, mely elment, megint visszatér. Éppenúgy ha mondja: ez az én testem, akkor az nem kenyér többé, hanem az, aminek mondja: az ő teste. S ha azt mondja: ez az én vérem, akkor az nem bor többé, hanem az, aminek mondja, az ő vére. Külön tehát a teste s külön a vére, s a szó, a mondás volt az a kard, az az éles kés, mely ezt a titokzatos szétválást eszközölte. Ha szavait veszem, akkor azok értelme szerint itt a kenyér színe alatt csak a teste s a bor színe alatt csak a vére volna jelen; hogy azonban tényleg nem így van, hanem úgy, hogy ahol az egyik, ott a másik is jelenvaló, az onnan van, mert a föltámadt dicsőséges Krisztusban ez a kettő elválaszthatlanul van együtt. A szavak erejében tehát az a halhatatlan föltámadt Krisztus mint halott jelképeztetik, mert a szavak Krisztus testét különállóan helyezik az oltárra Krisztus véréétől s külön színek alatt is. Így az oltáron a halál képében jelenik meg az a Jézus, ki a kereszten áldozatunk lett vérének kiontásával, oltárainkon pedig áldozatunkká lesz új módon a vérnek misztikus kiontása s a vérnek a „testtől való misztikus elválasztása által”. (La cène, première partié, 57-me jour.)

24. Krisztus eucharisztias áldozati lelkülete

Az Úr Jézus mint áldozat van jelen az oltáron, sőt éppen az áldozati, a föláldozási akció helyezi őt közénk, ti. a két szín alatt való konszekráció. Külön konszekrálódik a test s külön a vér, ez az áldozati Krisztus képe s az áldozat akciójának a kifejezése.

Sokat tanakodnak a teológusok arról, hogy miben kell az eucharisztikus áldozatnál az áldozat valóságát keresnünk; ezekbe a fejtegetésekbe nem megyek bele; hanem csak azt akarom kiemelni s magam elé mint fénylő igazságot tűzni, hogy az eucharisztia az utolsó vacsorán az isteni Megváltó által mint áldozat, a húsvéti bárány áldozati asztalán, az ószövetség áldozati atmoszférájában mint újszövetségi áldozat lett nekünk bemutatva. Ezt nemcsak értjük, de izleljük s élvezzük, mikor olvassuk: „Mikor pedig vacsoráltak, vevé Jézus a kenyeret, megáldá és megszegé és adá tanítványainak és mondá: vegyétek és egyétek: ez az én testem. És vevén a kelyhet, hálát adá és nekik adá mondván: Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.” (Mt 26,26) Vagy Lukácsnál: „Ez a kehely az újszövetség az én véremben, mely érettetek ontatik”. (22,20) Itt a test s külön a vér, mely ontatik, mellyel mint hajdan az ószövetség szintén vérben köttetett, az újszövetség is köttetik s megszenteltetik. Az utolsó vacsora termében az áldozati vér párázata terjed szét, s e párázatot szívta magába a kereszténység, mely azóta az eucharisztia mint a maga áldozati Isten-tiszteletét gyakorolta.

Már most ne felejtjük el, hogy az a Krisztus, aki az oltáron jelen van mint áldozat, hogy az érez is mint áldozat, sőt hogy itt a tulajdonképpeni áldozati akció, melyet a külön két színben való konszekráció csak jelez, éppen Krisztus láthatatlan magatartásából folyik.

Ezt a magatartást három vonással jellemezném, először egy negatív, azután két pozitív jelleg kidomborításával.

A negatív jelleg az, hogy ne gondoljuk, mintha a kenyér s bor színe alatt jelenlevő Krisztus szenvedne; mintha teste külön volna szent véréből; mintha az áldozat a Krisztus dicsőségének pillanatnyi kioltását s dicsőségéből való kivetkőződését jelentené. Ez úgy-e mind lehetetlen. A megdicsőült Krisztus többé nem szenvedhet, többé meg nem halhat. Átszellemülten él, mint ahogy föltámadása után bemutatkozott nekünk, így él az égben, a dicsőség, hatalom s öröm, az élet s a boldogság fényes világában. S ez a dicsőséges Krisztus lesz jelen a konszekráció által a szent ostya s a bor színe alatt. Az a Krisztus, ki ma, most él, az jön ide, úgy, ahogy van. Tehát nem szenved az ő lényében, az ő valóságában, de mikor a kenyér s bor színe alatt megjelenik, mikor az élelem s az ital színeibe burkolózik, mikor a kiontott vérnek képét dobbantja lelkünk elé, akkor – s ez a második jellege az eucharisztikus áldozatnak – jelzi az Istennel szemben való mélységes megalázódását s azt az egész pszichológiai, érzelmi s kedélyi lelki világát, mely őt ez áldozati, Istent imádó s engesztelő eljárásában eltölti. Ő átéli a keresztáldozat temperamentumát, mely akkor fájdalom-telített volt, most azonban mint a dicsőséges Krisztusnak itt és most földézett emlékezése mindarról, amit ott tett, szenvedett, amivel győzött, mindarról az érdemről, melyet szerzett s arról a glóriáról, melybe az Istent beleállította. Átéli ezt mind, s ezt a lelkületét bemutatja itt és most az Úrnak. Szemeink előtt ugyancsak megalázódottan s újra „kiüresítve” magát jelenik meg. Dicsőségéből kivetkőzik, a szentségi színek porába rejtőzik, s ahogyan a régi oltárokon eléggő áldozatok hamuvá lettek s eltűntek: úgy a dicsőséges Krisztus mélységes alázatnak igénytelenségében valahogyan leáldozik, néhány morzsányi kenyér s néhány cseppnyi bor jelzi, hogy itt van s hogy így megalázódva imádkozik s kér s engesztel. Jól mondja P. Ternière: „Cet anéantissement ne vaut-il pas une mort? La victime égorgée dans les sacrifices anciens disparaissait-elle plus entièrement dans les cendres du bucher que le Christ sous la poussière des accidents?”

A három jelleget összefoglalva mondanók: Krisztus az eucharisztikus áldozatban nem szenved, mert mint dicsőséges s dicsőült Úr van itt jelen, s ugyanaz, ki az Atya jobbán ül; de, — s ez a másik: mély alázatban jelenik meg a kenyér s bor színe alatt dicsőségéből kivetkőzve s bemutatja – s ez a harmadik jelleg – azt az imádást, hódolatot s engesztelést, mely a keresztfán szívét betöltötte, s melyet most is érez, s újra meg újra bemutat. A dicsőség királya a föld poráig alázva, a színek alá rejtőzve, az élettelen mezébe öltözve kigyújtva magában minden misében a nagy áldozati akció tüzet. Igaz, több életet mutat a földön mászó kis bogár, s jobban tüntet lét és élet mellett s hirdeti, hogy van és él, a leggyengédebb, reszkető fű-szik, mint az élettelen akcidensek leplével letakart Krisztus; de ebben a kiüresedésben az isteni erős élet óceánjának hullámai járnak s világot kiemelő s megváltó erők feszülnek.

Így jön le közénk s így jár köztünk a mi Urunk Jézus Krisztus, így gyújtja ki oltárainkon végig a földtekén az ő áldozatos szívének tüzet. Ha kicsit lehunyom szememet, s úgy félig nyitott szemmel nézem képzeletemben a világot, ki-kigyulladó tüzeket látok, miseáldozatokat; amerre a nap megy, a hajnalpirkadásokkal pirkadnak az imádás s engesztelés hajnalfényei is, de azokat a lelki világ napja, az Úr Jézus gyújtogatja; körülöttük térdel az anyaszentegyház s issza a tüzet s a világosságot. Ez az Úr Jézus misztikus bolyongása a földön. Ez az ő nagy küldetése mint megdicsőültnek, hogy imádjon s áldjon s engeszteljen s az inkarnációt s az ő földi életének Istent imádó s engesztelő aktusait folytassa az eucharisztia misztériumában, még pedig elsősorban mint áldozatban.

Ki alkothatna magának az eucharisztikus Krisztus ez áldozati eljárásáról méltó képet? Ki bírná kifejezésre hozni, hogy a szentmisékben az imádó s engesztelő krisztusi akciónak mily hullámai hömpölyögnek, s mily áramai az engesztelésnek s tisztulásnak folyjak körül a világot?

Iparkodom magam elé képzelni azt az Isten-imádást s engesztelést, mely a szentmiseáldozatban Jézus megdicsőült szívéből fakad s indul s dagad föl az Isten trónjáig.

25. Az eucharisztias Krisztus Isten-imádása

Mindenekelőtt ne tévesszük soha szem elől, hogy az Úr Jézus az Oltáriszentségben él s következőleg, hogy lelkét s szívét egy megfelelő szellemi élet telíti; nevezetesen pedig azt kell szem előtt tartanunk, hogy mikor mint áldozat jelenik meg a szentmisében az Úr, akkor amint megtört test, mint kiömlő vér, tehát az áldozat érzelmeivel, a megtört test lázának s a kiömlő vér hevének megfelelő érzelmek töltik el lelkét. Ő mint áldozat imádni, hódolni, engesztelni s közbenjárni jön. Ő ebben a nagy küldetésben jár, amilyen nincs több; ő azokat a nagy igényeket, melyeket az Istenség a teremtéssel szemben támaszt, kielégíteni jön; ő az Istennek járó s az egész teremtéstől lerovandó imádás lerovására jön. Istenem, mily föladat, mily hivatás; de egyszersmind mily nehéz, mondhatom, izgató föladat, mely lelkét feszíti s összes erőit akcióba viszi.

A kenyér és bor színe alatt Krisztus lelke a legnagyobb akcióban van, melyet emberi lélekről csak elképzelni is lehet. Ami embereket, hadvezéreket, államférfiakat, szenvedőket és vértanúkat valamikor izgathatott, s a nagy elhatározások s népek sorsát döntő akarások nehéz pillanataiban szívükön keresztül villant, mindennél nagyobb s fontosabb lelki s kedélyi koncentrációt kell Jézus lelkéről föltételeznem, mikor az egész világ helyett Istent imád, a világ terhét viszi s poklok s boldogságok örök súlyát viszi s minden kín és gyötrelmet ügyét és öröm és vigasz igényét Isten elé tárja.

Gondoljuk el azt az imádást, melyet Jézus az utolsó vacsora asztalánál s azóta minden szentmiseáldozatban <végez>. Ő imádkozik mindenért s mindenkiért s áll az egész világ helyett.

Elgondolom magamnak a világokat, amint az Istenségből áradnak. Isten teremti azokat, s bennük – mert nem lehet másképp – lényének képét s tükrözését adja, remekbe készült hasonlóságokat, a legbeszédesebb allegóriákat, önmagát adja „in umbris et imaginibus” kifogyni nem tudó áradásban. Azután adja magát Fiában, hogy amint a világ tükrözteti Istent a fizikai létben, úgy tükröztesse Istent a legszebb emberi lelkiesség s a legmélyebb s legtisztább emberi élet, mely az evangéliumban a megváltó szeretetben kinyilatkoztatja magát. Azután kiönti magát a Szentlélekben, a kegyelmi világ fény- és tűzjátékaiban, a Szentlélek járásaiban és műveiben: hitben, tisztaságban, átszellemülésben, erősségben, áldozatban, hűségben, a fenéig tiszta öntudat kikristályosodásában, a tüzes, martiriumos szeretetnek pihegésében, s az egész életnek fegyelmezett, bátor s okos szolgálatában.

Szóval az Istenség kiáradt a teremtésben, – megtestesült Krisztusban, s kifejezte magát a megistenült pszichében, s bár ez a kinyilatkoztatás neki dicséretet s dicsőséget jelent a maga objektív valóságában, de éppen úgy szükséges, hogy ahol ez a nagy objektív valóság mint öntudat jelentkezik, ott ezt a dicséretet s dicsőséget az Alkotónak s kiáradónak öntudatos aktusokban kifejezésre hozza. Nekünk kifejezésre kell hoznunk az imádásban, hódolatban, odaadásban azt, hogy tőle vagyunk, mindent neki köszönünk – hogy tömjénsemek vagyunk, melyek az öntudat paraszán égnek el a legfőbb hódolatnak az önmegsemmisülésben való kifejezésére.

Ezt a liturgiát Krisztus volt végzendő. Ezzel az Isten-imádó küldetéssel jött; ezt a mandátumot kapta s azt betöltötte végig az életben, de főleg abban az egyetlen s ünnepélyes odaadásban a keresztfán. Utána pedig folyik ez a krisztusi liturgia a történelemben, abban az értelemben, melyben az utolsó vacsorán rendelkezett, ahol vérontás nélküli áldozatot rendelt, s akarta, hogy ezt cselekedjük az ő emlékezetére. De hát meglep-e minket, hogy az Úr, mielőtt a földről távozott, a maga sajátos s páratlan imádásának s engesztelésének Isten-tiszteletét köztünk, az ő szent s édes gyülekezetében megörökíteni akarta?

Kell-e Istent imádni? Kell-e a létben előmlő Isten-imádási szükségletnek s igénynek valami központban kigyulladnia? Kell-e az imádás s engesztelés e tüzének a világot

körülnyaldosnia s minden érzést s áhítatot magába fölszívnia, hogy egy nagy, égető lángra olvadjon Jézus szívére? Az isteni liturgia kész, Krisztus adott neki formát véresen s egyetlen egy esetre beállítva a keresztfán, s azután a misztikus halál s föláldozás alakjában a szentmisében. Aki a szentmiseáldozatot, akár pap legyen, akár nem, be akarja mutatni, annak azt az imádkozó Krisztust egy égő, vágyódó, magát megalázó világ központjában kell látnia, aki magára veszi ezt a tisztet s az imádás áramában magával sodor s fölemel lelkeket, egyházat, s az egész emberiséget. Az Istenséggel szemben az imádkozó s engesztelő Krisztus áll, fényesen s tüzesen, s mögötte, azt mondanám, a nagy közbenjáró- s előimádkozónak árnyékában mosódik el a világ ...

Mi sokszor elfogódottjai szeretnénk lenni az Isten-közelségnek; szeretnők, ha megrendítene minket a megérzése a fölségnek, mely oly közel van hozzánk. Élvezzük is sokszor, Istenbe merülésünk szentelt pillanataiban, mint olvad el s vész el a végtelen kékségben, akár csak elolvadó álom volna, az egész világ. Élvezzük az Isten nagyságát a csillagok szféráiban, a föld néma, mély rétegeiben, a tenger csendes és sötét mélységeiben, az eltemetett kultúrák s évezredek tömegsíriai fölött, az árnyékká vékonyodott nemzedékek folytonos eltűnésében. Ez is liturgia; de gyöngye szuszogás, míg a Végtelennek megfelelő imádás és engesztelés és hódolat csak az emberiségbe öltözködött Istenség hódolata lehet. Az isteni személlyel egyesült ember, az imád, az hódol s engesztel igazán megfelelően. A végtelen Istennel szemben áll Krisztus s adja önmagát mint adományt (donum), mint ajándékot (munus), mint szent, tiszta áldozatot (sanctum sacrificium) s ismét mint tiszta, szent s hibátlan áldozatot (hostia pura, sancta, immaculata). Mikor e küldetésben jelenik meg oltárunkon, akkor itt tűz gyullad ki, az ő szíve érzelmeiben, az isteni tisztelet, isteni hála s isteni engesztelés indulatai által. Az Úr Jézus jön le ide, ki által ez az egész, láthatatlan lelkiesség, ez a mi lelki világunk mint az Isten követelményeit s mértékeit s igényeit kitöltő szellemiség teremtetik (per quem haec omnia bona creas), ki által ember, természet s élet megszenteltetik (sanctificas), ki által bennünk erő, épség, lendület s örvendő élet énekel (vivificas), s ki által végül a Szentháromság dicsőítése s dicsérete isteni, krisztusi stílusban itt végbemegy, s azt Krisztus adja, s a Szentháromság fogadja (benedicis et praestas nobis).

Az Isten akarja e hódolatot, mert jár neki, ő lévén a teremtésnek kisugározója, de éppen úgy a nagy világok áramának önmagába visszaterelője. Az Isten teremti a világot s az kiindul belőle; de mihelyt az öntudat kigyullad a teremtésben, ti. az ember lelkében, akkor jelentkeznek a vonzás energiái, s a teremtett világban a Teremtőbe való visszavágyás s visszakiánkozás s visszaindulás s visszaáramlás kerekedik felül (motus creaturae in Deum). Isten úgy teremtett, hogy belőle kiáradjunk s azután beléje visszaforduljunk. Nazianzi Szent Gergelynek nagy szavát, mely szerint «διψά τό διψάσθαι ó θεός», Isten szomjazza azt, hogy szomjazzuk őt, át lehetne vinni minden hozzá való viszonyunkra, s következőleg el lehetne mondani, hogy Isten szomjazza, hogy imádjuk, hogy szeretetét s irgalmát magunknak megszerezzük, hogy benne gyönyörködünk s őt élvezzük. Ugyanígy mondhatjuk, hogy szomjazza imádásunkat, feléje való iramodásunkat, hozzá való vágyódásunkat; nemkülönben, hogy szomjazza, hogy neki hozzá méltó áldozatot hozzunk, s neki őt kielégítő dicsőítést szerezzünk. Ezt az Úr Jézus teszi mint áldozat a szentmisében. Mondhatjuk hát azt is: Isten szomjazza a Krisztus áldozatát, azt a páratlanul „szent áldozatot, a szeplőtelen hostiát” (sanctum sacrificium, immaculata hostiam).

Mélyedjünk el e nagy és szent gondolatokba Krisztus Jézus imádó s engesztelő lelki akciójáról, melyet a szentmisében végez, s melyet az Oltáriszentség titkának csendjében folytat, s akkor nem fog meglepni William Fabernek, a jeles oratorianusnak szava, aki az oltáriszentségről szerzett gyönyörű művében írja: „A szentségi Jézus életének egy félórás kaja nagyobb dicsőítést s dicsőséget hoz Istennek, mint az angyalok és szentek dicsérete s Isten-imádása az egész örökkévalóságon át; mert az Oltáriszentség, az maga az Úr Jézus, az élő Istenember. Ha az angyalok kilenc kara egyesülve akarná a legmélyebb

hódolatot Istennek bemutatni, – ha az Isten kegyelmének erejében megtisztult s megszentelt lelkek számíthatlan örökkévalóságokon át bemutatnák intelligenciájuk s szeretetük hevében a tőlük telő legszebb s legteljesebb hódolatot, mindez nem jönne számba azzal a nagyszerű liturgiával szemben, melyet a szent ostya konszekrálásának pillanatában Jézus Istennek bemutat, mielőtt még a miséző pap ugyanazt a szent ostyát akárcsak föl is emelte.”

Az imádás, a hódolat, a hálaadás, az engesztelés, a közbenjárás e krisztusi akcióját takarja az igénytelen színek leple, – a misztikus csend a legnagyobb intelligenciának s érzelmi emelkedettségnek mélységes világát.

26. Az Isten-imádás nonplusultrája

Az Oltáriszentség egyszersmind folytatása annak az egyetlen s páratlan Isten-tiszteletnek, Isten-dicsőítésnek s Isten-engesztelésnek, melynek véghezviteléért Krisztus a világba jött s melyet a Golgota szikláján keresztre feszítve a világok szféráiba kiáltott. Jézus Krisztus azért jött, hogy az Isten-imádásnak s Isten-dicsőítésnek nonplusultráját állítsa bele a világba. A kereszten tört ki szentséges szívéből a szeretetnek „excessusa”, az az erő kifejtés, melynél nagyobb nem lehet; ott gyűlt ki s világított bele a századok s a térvégtelenségek éjszakáiba a szeretet fakulája; onnan rezgett a világba az az akarás s az a hév, mely a legnagyobb erőfeszítéssel akarja kifejezésre hozni, hogy Isten az Úr, a Minden, s neki jár tisztelet s dicsőség, még pedig úgy, hogy ennek elismerésére a világ s a világok, az energiák és tehetségek, a szellemek s az értékek úgy lobbanhatnának el ezen a sziklán, mint egy csipetnyi puskapor, melyet egy gyermek gyufaszállal gyújt meg ... s hegyibe mindennek még az Istenfia is.

Minden az Istené ... a teljes megsemmisülésig. Csak ő van igazán, s ez a teljes megsemmisülés az egyetlen, s örök valósággal szemben: ez az a neki járó imádás. Soli Deo honor et gloria!

A tiszteletnek és imádásnak és hódolatnak ez a liturgiája tölti ki a szentmiseáldozatot s az Úr Jézus minden szentmisében ezt a hevet, ezt a nagy akarást s erő kifejtést ontja ki lelkéből.

De az Úr a miseáldozat után is él és érez az eucharishtiában s akkor is Istent imád s dicsér. Pszichológiája akkor is az indulatok és érzések járása. Tenger a lelke; mélységek s magasságok egymásnak felelnek, s karénekeik az imádás s a szent öröm váltakozása. Az eucharisztia színei takarnak itt csodavilágot, minden virágnál, színpompánál, napkelet s napnyugat fényeinél szebbet. Hol van a barokk művészet színes fényárama, mely méltán szimbolizálhatná Krisztus áradozó lelkének diadalmas lelkületét, – azét az óriását, aki azt úgy győzi?! Ő az Isten-dicséret Grálvárába a lét örök útjairól ideküldött Grál-lovag, ki a szent Grált magát hozza s azt a lándzsát, mely sebet csak rajta ejt, hogy aztán minden sebet gyógyítson! Ő az örök szeretetnek trubadúrja, ki egymaga tudja énekelni az Énekek énekét.

Hát hogy a földön az imádás, a dicséret s dicsőítés soha el ne múljék, azért van szentmise s Oltáriszentség s titkos jelenlét. Azért vannak oltárok s minden oltárban az oltárkö, a nagy isteni aktusok lüktető sziklája, a zengő szikla. Ezért ismétlődik s folyik folyton a szentmiseáldozat, a nagy Krisztus-psziché tengerének egymást föl váltó s egymásba omló hulláma.

A napnak is vannak protuberanciái, azt mondanám, excessusai, mértéktelen, szertelen kitörései, s ezekkel a fakulákkal rendez kivilágítást a rémesen sötét világűrben. A földnek is vannak protuberanciái, azok a hegyek, s azok közt a legrémesebbek talán a déli sarkvidék vulkánjai, melyek hónapos éjszakákba világítanak bele. De vannak a lelki világnak is protuberanciái, lobogó fakulái, s ezek az eucharisztikus Úr Jézus szívének lángjai. Lángtengerek suhogásai, tűzoszlopoknak rémes sötétségbe belemeredései.

Ah, Uram, mily titkoknak s mily látomásoknak színhelyei a te oltáraid; elborítanak minket majd az érzés sejtelmeivel, majd gyorsan tűnő s villámló fényekkel. Mintha tengerek fenekén térdelnénk, – óriási titkoknak, 8000 méter magas tengeroszlopoknak nyomása alatt mint alázatos kariatidok; ott térdelünk s szinte csodáljuk, hogy élünk! Emberek nagy hitben, kiknek öntudata azonban csak „sub coruscamine transeuntis scintillae”: egy-egy ellobbanó szikrának fényében látják meg, azaz, hogy inkább sejtik meg a nagy valóságot.

Itt értjük meg talán ismét jobban az Úr Jézus öntudatát az utolsó vacsorán, melyet az evangélista így jelez: „tudván Jézus, hogy mindent kezébe adott neki az Atya és hogy az Istentől jött ki és az Istenhez megyen” (Jn 13,3). Tudván, hogy mindent kezébe adott neki az Atya, mindent, a hatalmat s az elvégzendő nagy munkát, s azt, amiért küldte, azt a nagy

föladatot, hogy az Istent fölemelje a lázadó, bamba világ trónjára ... s azt a nehéz nagy dolgot, hogy megdicsőítse, amint illik s megütné a mértéket... s azt, hogy lángtavakkal s a lélek égbetörő fakuláival világítson előtte s utat szakítson mocsáron és sötétségen s Istenfeledésen át az imádnak s a lelkek virágos s örök szép hódolatának ... Tudván azt, hogy mindent kezébe adott s érezvén azt, hogy az Atyától jött ki egymaga az Isten-meglátás fényeivel s az Istenhez való vezetés küldetésével, s ahogy egymaga jött, úgy egymagában nem mehet vissza hozzá, hanem magával kell vinnie a világot, s hogy neki meg kell csinálnia a kapcsolatot a Végtelennel s a boldog étellel: ez óriási tudattól minden Oltáriszentség kavargó s duzzadó lélekmélység s forgó örvény, melynek gyűrűjébe belekerül minden imádás és hódolat s melynek irama magával sodor minden lelket, s az Isten-szomjúhozás örvényébe ránt le magával.

Mindezt tudva s ez óriási öntudattal szívében fölkel az asztaltól, leveti felsőruháját, kötényt köt magára, vizet önt a mosdótálba s letérdel tanítványai elé s sorba mossa lábaikat. Ez nem tartozik a pascha-vacsorához; ez utána történt. Két nagy misztérium mint két arkangyal kíséri a letérdelő krisztusi fölséget; két szimbólum: a tálban rengő víz s a föléje hajló Úr Jézus: a tisztaság s az alázat. Ah, a tiszta vizeknek, a világító vizeknek titkos jelentésük van. A vizeknek szenvedélye lemosni a piszkot s elvinni azt, s mihelyt lehet, lecsapni azt. Nagy vágyuk van az átlátszóság után. Azért kell születnünk vízből s a Szentlélekből s azért kell mindig vonzódunk a tiszta vizekhez s mindahhoz, ami tisztít s amiből mi magunk mindentől tisztuljunk, ami nem lélek, nem szépség, nem Isten ...

A víz fölé hajló Krisztus, ki magában a teremtő s megváltó Isten s a világ fölemelésére kiküldött Messiás öntudatát hordja, az alázat szimbóluma. Miért térdel le a testvérek lábaihoz? Miért beszél arról, hogy ő szolga s nem úr, mikor azt mondja, hogy szolgálni jött s nem uralkodni, s utána aztán miért mondja, hogy ő igazán úr, de térdelő, lábakat mosó pózban? Miért? Azért, mert radikális elszántsággal akarta a világba beleállítani az egyetlen Urat, az Istent; nagy, egyetlen, mondanám, abszolút célkitűzést akart adni, s az Isten fölsége előtt még az olyan tudatot is, amilyen az övé, annak az Istenből-kiindulásnak s az Istenbe-visszatalálásnak s útközben a világfölszedésnek s Istenbe-akasztásnak tudatát is, letérdepeltetni akarja s lábmosó-tiszti nivóra akarja süllyeszteni. Boruljon térdre minden, s kinek lelke csillagok közt jár, az mossa mások lábait s érezze át, hogy az isteni fölség méreteit még az ilyen megalázódás sem közelíti meg. Embernek nem jár Isten szent fölsége előtt semmi, sem álló hely, sem ülő hely, hanem ha volna: olyan mások zsámolyául szolgáló hely; nem jár neki az Úr nagy misztériumaival szemben sem figyelem, sem kitüntetett kezelés, hanem a szolga hallgatása s tisztelettudó, készséges eljárás. Soli Deo honor!

Az alázat ezt a józan realizmust, ezt az abszolút hódolatot s ezt a radikális célkitűzést hirdeti. Az embernek utolsó helyen való meghúzódása szimbolizálja ezt a nagy hierarchikus törvényt és rendet. Azért akart az Úr Jézus azzal a mindeneket hatalmában tartó öntudatával tanítványai lábaihoz borulni, hogy tanuljuk a Fölségest tisztelni s imádni s az Oltáriszentségnek e pszichéjét magunkba szívni. Aki az ő példáján okulva az alázatot vagy éppen a megalázást s a megvetést az ő kedvéért s saját bűneiért szereti, annak lelke frenetikus győzelmi éneket harsogtat az égbe nyúló lépcső alsó fokán; az látja az angyalokat jönni-menni s látja, hogy nyújtanak neki lantot, mely csak az alázatosnak, az Isten fölsége előtt föltétlenül meghajlónak s minden dicsőséget neki vindikálónak ujjai alatt csendül meg. Az ilyen emberben bontakozik ki az igaz s való emberélet öntudata; az ilyen ébred föl mámorából, íme tapogatózással, félálomból álomba merüléssel, azután megint öntudati szürkületekkel s ösztönös karkinyújtásokkal van tele az emberélet, tehát ürességekkel. Csak abban lesz igazán gazdag, ki a felsőbb világnak preludiumait ájtatosan hallgatja s a tiszteletnek s meg nem látott bár, de megsejtett s megérezett isteni fölséget megillető liturgiának eucharisztikus benyomásait veszi.

Tudván Jézus, hogy mindent kezébe adott neki az Atya s hogy egyetlen, páratlan küldetésben járja a világot, úgy megrendül az Isten fölségétől, kit eucharisztiajában a világ végéig imádni kiindul, hogy – térdre borul s lábát mossa Judásnak is.

27. Áldozat-bemutató diadalujjongás

Io, triumphe... a római győzők szólama, a triumphus motívuma, a hatalom megérezése s ünneplő, győzelemben fürdő öröme. Győztünk, – van diadalunk, van dicsőségünk! A teli s túlsorduló lelkek ez érzete ünnepel bennem, mikor úgy az oltár előtt állok s a világ gyöngye s gyarló elemei fölött eltekintek. Feljebb állok mint minden, ami föld és világ, sőt fölötté állok mindennek, ami lelketlenség, gyarlóság s bűnösség bennem, s úgy érzem, hogy tudok ünnepelni, tudok méltán dicsőíteni, tudok méltó dicsőséget Isten számára a létből s a lélek mélyeiből kigyújtani.

Io, triumphe, mondom, ahol Isten számára dicséret s méltó hódolat kell; ahol ki kellene gyújtani új dicsőítő aktust, páratlan dicsőséget, ott az én helyem, – ott győzöm én adással, kinccsel, tűzzel, a végtelen Istennek járó imádás, hódolás s odaadás liturgiájával. Győzöm, mert van mit adnom. Van a Szakramentum színeibe rejtőző Jézusom, Isten ajándéka számomra, hogy én őt viszont neki adjam. A szakramentális Krisztus a mi adományunk, ajándékunk, áldozatunk, s a szentmise a nagy ajándéknak bemutatása, azzal a rendületlenül bízó, öntudatos gesztussal bemutatva, hogy igen, ez az a legdrágább s Istennek legkedvesebb „munus pretiosum”; – tudom, hogy ezzel színe elé léphetek, ezt elfogadja. Az Io, triumphe valahogy ott cseng és reng az áldozatot bemutató egyházban; a mélységben morajló győzelmi öröm hangja, az öröme, hogy nem kell félnünk, Isten irgalmából gazdagok s hatalmasok vagyunk, – tudunk adni, adni kifogyhatlanul.

Pedig, Istenem, jó lesz gyarlóságunkat s másrészt Istenbe való belekényszerülésünket s e kettőből felénk meredő ellentmondást s képtelen helyzetet szem előtt tartanunk. Mi belesodródunk Istenbe a mi kiolthatatlan vágyunk által a fényes, erős, boldog élet, a minden után. Isten vonz minket a mi befejezetlen s végtelenséget befogadni tudó voltunkkal. Bennünk a végességnek üres öblössége mint a kiszáradt óceánok sötét örvényei; ezekbe a tengerek, abba a végtelenség fér bele. Ah, mily végzetes tehetség, mert úgy látszik tengereket elnyelni tudó szomjának kínja lakik benne. Folytonos várakozás, vágyódás, szomj és készség feszíti lelkünket; ez a zsoltár a mi bölcsődalunk, de egyszersmind bánatunk. A lényünkben van, hogy befejezetlenek legyünk, hogy mint ki nem épített gót dómtornyok: ezek a megakasztott szépségnek, mi az élettartalmak elégtelenségének kínját kiáltjuk világgá.

De nem maradt így végig. Az öblösségek s feneketlen ürességek sem arra valók, hogy a semmi, a sötétség lakozzék bennük, hanem hogy kitöltődjenek: a befejezetlen emberi lét is így járt; beleömlött az Isten. Nem árként jött, hanem harmatként; ismeretlenül jött s kiült vándorként a mi útjainkra. S lett itt nagy csoda: a lelkek kigyúltak, égő csipkebokrokká lettek, – a keblek dagadtak, lett sok édes tejük; a vágyak patakjai csobogtak, csengtek, ahogy a nagy hit magaslatairól szökellve lejöttek; a bimbók pattantak s szirmos ajkaik szomjajztak s epedtek s félrebeszéltek s lehelték a mámor, a boldogság illatát. S a szép természet megtisztulva egy felsőbb lét rendjébe lépett föl; új hegyvidék láncolatai emelkedtek egymás fölött az evangélium napjából besugározva s a szakramentális hegyvidék forrásaiból öntözve, mely csodák közt azután az Úr Jézus maga-magát adta, úgy hogy az egész világba álló isteni remek mégis csak az az eucharisztia, a maga fehér peplonjába takart Sacramentumával.

Ha ily gazdag s ennyije van, s ha a legdrágábbat s a legnagyobbat adnia kell, ugyan nem fogja-e ezt a peplonba csavart kincsét adni s adni – ismétlem – az Io, triumphe öntudatával?! Mikor egyetlen, páratlan s Istent igazán megdicsőítő áldozatot kell bemutatnia, fog-e másfelé keresni gyöngyöt, virágot, vért s életet, mikor kezében vannak „haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata”, ez adomány, ez ajándék, e szent tiszta áldozat?!

E mentalításban kell a szentmisét bemutatnunk, papnak, hívőnek egyaránt. A liturgiában az Io, triumphe öntudatának beöltözését kell látnunk. Bízvást lépünk ily értékkel az oltárhoz; tudjuk, hogy Isten fogad, hogy szeretettel, tetszéssel fogadja ez áldozatot. Ez áldozatot mi

mindnyájan ily lelkes tudattal mutatjuk be; azután részesedünk benne, abban a szakramentális ételáldozatban; mi valósággal esszük, táplálkozunk belőle; vesszük a „cibus grandium”, a nagyok, az erősök kenyerét, a kicsinyeket s gyöngéket nagyokká s erősökké átforgató s átgyúró kenyeret. Csak ha ez a lélek környékez, – ha ez ég bennünk, – ha ez sugárzik ki belőlünk, akkor lesz a liturgia is kiáltó szimbólumok-, kifejező s jelentős mentalitásnak gesztusa. A szentmise liturgiájába beleállni nem elég, hanem egyéni, belső tevékenységre s feldolgozásra van szükség. Meghathat minket mint megindító emlékeztetés Krisztusra s mint az Úrvacsora hasonmása; de az, ami itt és most történik, az az Istenhez való alázatos bár, de tudatos odalépés, – az a virágos koszorúknál s illatos tömjénfüstfelhőknél kedvesebb s bájosabb adomány átadás, – annak az Isten s világ páratlan kincsének letevése az oltárra s ami ahhoz fűződik: hit, bizalom, szeretet, szent öröm, az Io, triumphe érzete ... az a szent élménnyé lett liturgia, ez volna a szentmise bemutatásának levegője.

Most dicséretes szokás a liturgiát sürgetni, de ugyanakkor kell, hogy a csendes elmélyedő behatolást szimbólumaiba, óriási jelentőségű tartalmaiba, főleg pedig az egyháznak Io, triumphe-szemlébe sűrűsítsük, abba a nagy boldogságba s fölénybe, hogy nekünk van ily fölséges adni s hozni s bemutatni valónk.

E gondolatoktól emelkedik lelkünkben az imádás, a hálaadás, a hódolat s engesztelés ujjongó érzete, s ugyanakkor éneklő fölia gyanánt a bizalom, az öröm, a fiúság, a testvériség temperamentuma. A zsoltáros emlegeti néha, hogy a népek tapsolnak, sőt, hogy a folyók s az erdők is tapsolnak, – Istenem, ha igazán kifejezésre lehetne hozni, ha megzenésíteni lehetne s színbe, csobogásba, erdőzúgásba s dalba öltöztetni a nagy, diadalmas tudatot, hogy mi a szentmisében mit adunk s mit hozunk, s a fölség s a szépség, a mélység és érték mily liturgiáját gördítjük föl az áldozatban, akkor igazán tapsviharrá s ujjongássá kell hogy változnék el hitünk s érzésünk, Isten szolgálatunk.

Van még más elgondolásom is a szentmisének bemutatásáról, mely kiemelje ez akció fölségét s telítsen minket alázatos s mégis ünnepi, lelkes öntudattal.

Ha úgy az oltár előtt állok, s a szentmise áldozatot bemutatom s kérem Istent, hogy az ő angyala vigye föl ez adományokat az ő oltárára: akkor tekintetem ez angyalnak egeket, tehát más világokat járó útjaihoz tapad, követem azokat, hogy merre kanyarodnak, s élvezem azt, hogy mindez utak vidékén, a szférák csendjében érvényesül az a mi áldozatunk.

Akármilyen kis falusi templom oltára előtt állván s bemutatván az eucharisztikus Krisztus áldozatát, elgondolom azokat a fölöttem s körülöttem forgó vagy álló világokat, azokat a másokat, melyek nem a mieink, – azokat az idegeneket, melyek más arkangyalok oltalma s behatása alatt állnak, – a régiak gondolták, hogy a csillagokat szellemek mozgatják, – hol más fogalmi s érzelmi élet virágzott ki s nyelvek, szavak helyett fényekkel beszélnek. Az én örök életem s üdvösségem e szférákon túlra, a boldogító Istenbe gravitál. Keresztül vágodom-e rajtuk? Eljutok-e hozzá? Mint ahogy a bakonykúti kivándorló kis faluja határából Amerikába jut, egy nagy idegenségnek ébred öntudatára, hol másképp néznek, éreznek, beszélnek, hol más pénzzel fizetnek, más hitellel dolgoznak; hol passzust kérnek s kérdezik, van-e engedélye itt lenni s dolgozni, sőt ide belépni s lélekzeni. Szóval idegenben van s idegenül érez és él. Hát mi is valahogy így vagyunk, mi a csillagos földek s világok kivándorlói, s nekünk is kell passzus és ott is érvényes érték és pénz és hitel s minket ott is oltalmazó hatalmasság. Hol vesszük ezeket? Csillagos világokba kivándorló lelkemnek a mi Urunk Jézus Krisztus adja ki a passzust; vérevel írta azt meg fehér szent testének pergamentjére; kincseket is adott nekem, értékeket, melyeket ott még jobban értékelnek, mint itt; hitelt nyitott nekem, végtelen, kimeríthetetlen hitelt az ő érdemeiben, s ajánlást adott nekem s velem, s ez az ajánlásom az az áldozat, melyet az egyház angyala visz föl a szférák emeletein s skáláin át az örök kapukhoz, „ad portas aeternales”. Hogy is imádkozunk az átváltoztatás után? „Alázattal kérünk, mindenható Istenünk: szálljon föl ez áldozat angyalod keze által mennyei oltárodra isteni fölséged elé, és add, hogy valahányan ez oltár áldozatában

részteszünk és szentséges Fiad drága testét és vérét magunkhoz vesszük, minden mennyei áldás és kegyelem teljességében részesülünk”.

A szentmiseáldozatot a szférák csendjén át Isten oltárára vivő angyalt Szent Mihály arkangyalnak gondoljuk, aki az anyaszentegyház őrangyala s Isten-tiszteletének is vezető szelleme. Ugyanakkor ő az ősi, szellemi harcoknak győzelmes angyala. Annak az égben kezdődő s a világtörténelemben tovább folytatódó szellem-harcnak hullámai el-elömlenek s elkanyarodnak fölöttünk; azokban állunk mi is; azért nagy pietással kell viselkednünk küzdelmeink s megpróbáltatásaink ez arkangyala, a „princeps gloriosissimus”, a „dux coelestium exercituum” iránt, ki minden győzelem és kegyelem zálogát, az eucharisztikus kenyeret és kelyhet viszi világító fáklyául a viharokban tévelygők s a küzdelmekben meggyöngült lelkek előtt:

„a coeli errantem semita
ad coeli viam revocat”.

S mi hisszük, hogy az angyal, az a bizonyos védő szellem fölviszi Isten oltárára az áldozatot. Ezt a hitet s ezt a vágyat hordozza szívében az anyaszentegyház, azért oly bensőséges, oly nyomatékos az imája, még a liturgia, a hódolatos testtartás kifejezésében is. „Alázattal kérünk” mondjuk s akkor mélyen meghajlunk, „mindenható Istenünk”, akihez kétrét meghajolva kiáltunk, a teremtések, a függések, a létfonalak és láncok csomópontjához; „jube haec perferri”, mondja a latin ima, „parancsold fölvetni ezeket”. Te vagy a nagy akarat, akarj hát s meglesz. „Parancsold fölvetni angyalod keze által.” A te angyalod, a te hatalmas szellemi teremtményed, akit erre küldeni s fölszentelni szoktál, s akit áhítattal telíteni s így a liturgia szent menetébe, mint az égi, örök Isten-tisztelet képviselőjét besorakoztatni szoktál, ennek kezében vitesd föl oltárodra ezt a mi áldozatunkat. A te patyolat-korporáléd, a te ragyogó cibóriumod az ő keze, tiszta és erős, világító s értékes kéz. Erre bízunk rá bízást ezt az áldozatot, „a te szentséges Fiad drága testét és vérét”, mert ez angyalnak lendülete van; föltalál a magasba, a te oltárodhoz. S mikor így meghajolva, alázatban hódolva, a mindenhatóság Fölségének súlyát lelkünkön érezve, s ugyancsak mikor arcunkat s tekintetünket földre szegezve mégis az ő „conspectusát”, az ő arcát emlegetjük: akkor valami mélységes tudat s megnyugvás szállja meg lelkünket, az a tudat s megnyugvás, hogy ezt az áldozatot az Úr el nem vetheti, az angyal el nem hagyhatja, – hogy azt el kell vinnie, s hogy úgy viszi, mint Habakuk angyala „in impetu spiritus”, a szellemnek sajátos iramával; – hogy itt az oltár mellett áll sugárzó fölségben s szépségben s vágyódó készségben, s hogy mihelyt lehet, elviszi s fölviszi s a legmagasabb égbe viszi, hogy irgalmassá tegye s illatossá az eget. S mi, akik az angyal útjának tüzes ívét látjuk, vele szárnyra kelünk; tudjuk, hogy nekünk is nyitva van az ég, az irgalom, az engesztelés s a kiesdeklés szent kapuja. Alázatos s mégis diadalmas érzéssel nézünk föl az égbe s tudjuk, hogy ez áldozat által „minden mennyei áldás és kegyelem teljességében részesülünk”.

Ez az a győzelmes tudat, mely a szentmiseáldozatban eltölt, az az Io, triumphé, melyet semmiféle imánkban meg nem tapasztalhatunk, csak a Krisztus áldozatában, annak a nagy, szent közösségnek Isten-tiszteletében, melynek tulajdonképpeni áldozópapja s egyben áldozata is az Úr Jézus Krisztus.

28. Áldozat-bemutató lelkek

A Szent Szűz a templomban amint gyermekével karján az oltár előtt áll s előtte térdel Simeon, az Isten-szeretettől hevülő agg, s odanyújtja neki a gyermeket a Szűz s ő is égre emeli s szívéhez szorítja: áldozat itt a lelkek telje ... s áradása s hevülése; gyengéd, finom lelkű előképe a nagy áldozatnak valamikor ...

De ezek aztán érzik, hogy mi az áldozat s mi a kegyelme: egek nyiladozása ... ember váltsága s örök boldogsága ... Ah, mintha e templom körül a megdicsőülés szellemei villannának s fönt az ég felé pedig a diadal szólamait harsonáznák prelúdium gyanánt a megváltás szent harsonái...

Ah, ezek tudják, hogy mi az áldozat, a keresztt, s az oltár, s a váltság e hármasság gyökérből kinőtt koszorúja; s nem azon van a hangsúly, hogy ez ennek a gyermeknek mibe kerül, s hogy mily kínja lesz ott, s hogy milyen az a tör, hanem milyen misztériuma ez az Isten szeretetének, aki így akart s így szeretett.

Tehát isteni szeretet kiáradása ... alkotása ... inspiráló alakítása s megfelelő áldozati keret és koszorú és finomság a Szűzben s áhítat, bensőség, buzgalom Simeonban. Ezek fakadások, virágzó kertbűbáj, elfogódottság, elmélyedések. Ott áll az a 18 éves szűzleány s édesanyja, a szeplőtelen tisztaság albájában, a lángoló szeretet kazulájában ... virágos, csillogó drágaköves koszorúval fején – a született főpap, ki áldozatát bemutatja; kinek lelke ég, szíve tűz, ajka eped, szeme tele van a megváltottak diadalmenetének víziójával, s e szépség s szentség ragyogásába foglalják tövisek. Égő csipkerózsabokor, szépség és tövis, virág és vér, ajkak és seb itt versenyt kiált. Elborulnak a szép szemek rettenetes éjszakák látomásától, s a virágos arcra kemény árnyak esnek, mikor a világ, a kereszténység, a lelki restség fagyába rekedt lelkek tömegére néz, – a predestináció éjébe, hogy azután egy nagy Isten-imádó, az örök végzésnek hódoló odaadás s lemondás után a fagyot tűz, a borút fény s a vonagló ajkak az örök szépség mosolya derítse föl.

Látok mást is: Valakit azok közül, akik tudtak imádni, hódolni, Isten-függésben radikális odaadással áldozatot bemutatni. Látom, Ábrahám áldozni megy, fiát viszi, kés s tűz van kezében. Lelkében pedig az, hogy mi az az Úr, a szuverén; s mi az ember, a kukac; s mi a kegyelem s az Isten lehelete, melyből bocsánat s éledés s föltámadás van... S azután látom azt a názáreti leányt s anyát az ő lelki fehérsége tündöklésében, amint tavaszi réten hozza az áldozati bárányt... az agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Aki ezt tudja s érzi, hogy e bárány az Isten kiszemelt áldozata, nem vérszomból, hanem az Isten-imádás, hálaadás szimbólumául kiválasztva, kinek áldozatos váltságában az Isten irgalma s az ember bűnössége találkozni akart, s a nagy bocsánat s irgalom ki akart áradni...

Ó te tapogatózó, megsemmisüléset még fiad föláldozásában is világgá kikiáltó pátriárka ... ki érezted, hogy Isten irgalmán, fölségén fordulnak világok, ki atyai szívedbe is kész voltál mártani törödet a nagy szükségességnek átérzésétől, ah, te tudtad, hogy mi az áldozat!

És te világosan jövőt, Golgotát látó fehér leány, ki szintén hegyre mész, föl a templomba az oltárhoz, s ki egy páratlan tudat súlyával s a fölséges Istent megdicsőíteni tudó egyetlen áldozattal mész föl... te pásztorleánya az egyetlen Isten-báránynak, ah, te is tudod ... érzed ... s alig hogy elbírod a tudatot s az érzések óceánját, amit az jelent, hogy áldozatot bemutatni, még pedig érdemes, Istennek istenit, Fölségnek felségest s Végtelennek minden tökélyt dicsőítő, magában megrendítő rezonáló áldozatot! Ah, hogyha az a Mória hegy meggyúlt volna, s minden bokor és fa és fűszál és virág, s el nem égett volna! Ha csak azért jártak volna benne tüzek, hogy az élet energiáit kifejlesszék, ami pihen a tavaszi erdőben, a tisztásokon s az erdőszélen, s a fények is csak azért, hogy a szépség kinyíljon minden szirmon és levélkén, s ha az élet s a szépség ez ünnepétől égre lehelte volna ez a forró

szerelmes élet a maga illatát, fűszerét és hevét: úgy-e be szép kerete lett volna ez a ditirambos s dionysosi lelkületnek, mely mikor áldoz, mindent oda ad, fiát is. Sőt ha nemcsak az a hegy, hanem minden hegy és völgy és rét és berek és lanka és mező úgy gyúlt volna ki, s ha az egész földből egy nagy oltár lett volna, mely előtt az az áldozatot hozni akaró, s nemcsak magát, hanem a fiát, tehát a hatványozott életöszönt s örömet s reményt odaadni akaró lélek áll: ez mind oly alkalmi, oly stílszerű s nem túlterhelt kerete volna az áldozatnak. S ez így lett volna 4000 év előtt.

Nos és ha a pásztorleány, a szeplőtelenül fogantatott, rózsás lábú Szűzecske, mikor azt a báránykát vitte, látta volna – s alighanem látta – a szent keresztet s azután a keresztút kiindulását: az utolsó vacsora helyét s az első édes testvérületet a szakramentális Krisztus teste és vére körül s azután azt a két évezred nemzeteinek kanyargós útjaira vetődött Ecclesiát, ki a misztériumot viszi... s az adorációt, hálaadást, engesztelést, epedést, szeretetet, ájulozást, szent örömet, egyesülést... Ha látta volna a dómokat s az Isten eleven szent templomát a tisztaság, szépség, fenség, szüziesség, készség, áldozat, kitartás isteni liturgiájában... Ha hallotta volna az öröm, az imádás szólamait, a néma lélek-zenének megzenésített ritmusait s az elhaló, epedő s a szeretőben megnyugvó s benne fölolvadt lelkek missa solemniseit: ez a keret szintén stílszerű, nem terhelt, nem nehézkes, s éppen hogy jelzi s szimbolizálja a lélek ünnepi akarását, megfeszülését, erő kifejtését.

Igen, az az égő hegy s hegyek s világok s ez a szent helyen, a nagy hit s várandóság helyén elénk táruló vízió magyarázza, hogy mit jelent áldozni... a végtelen fölségest megtisztelni akarni... szent kegyét s irgalmát megközelíteni s magunkat neki adni e szimbólumokban kifejezésre jutott szenvedéllyel és pátosszal; az ószövetség a kelet megsemmisülő indulatában s az újszövetség a szépséges Istenanyának preludiomos, majd Szent Fiának egyetlen, örök érvényű s édeni áldozati teltségében, mely mint az eucharisztia áldozatos szelleme s illata tölti el örök emlékező liturgiáját az egyháznak: ez óriási tudatok töltik, e megsemmisülések, kigyulladások viharjai járnak az anyaszentegyház áldozatában a földön.

29. Áldozat

Buddha föl akart világosodni, hogy mi az élet; s annak legnehezebb problémája: a szenvedés, neki nem az volt, hogy hogyan küldheti azt az Isten, aki jó és szent; hanem a szenvedést mint legyőzendő hatalmat, akadályt s adatot nézte s kérdezte: hogyan leszünk uraivá? S arra jutott, hogy mivel a mi énünk tele van szenvedéssel, s a legtöbb énünkből való, hát meg kell szabadulni attól az *éntől*. Az ember ugyanis sajátos balhitnek áldozata, kímélni akarja az ént s azáltal gondol szabadulni a bajtól, kivonni akarja magát s annál inkább botlik bele. Íme, épp ez a tévely, mely általános s szinte veleszületett. A tévellyel ellenkező irányban kell menni: aki a bajtól szabadulni kíván, önmagától szabaduljon! Erlösung ist. Erlösung vom selbst...

Ha az ember ezt a beállítást nézi, nem zárkozhatik el annak az észrevevésétől, hogy ahogyan a dolog így van elgondolva, az irányzat is, meg a lökő erő a probléma illetően fejtegetésében voltaképp a *félelem a szenvedéstől*. Az embereknek ez oly kínjuk, hogy magát *ezt a bajt* akarják megszüntetni; ne legyen ez a baj, ez a helyzet, akkor lesz megváltás.

A kereszténység nem így. A bajt kiirthatónak nem tartja s nem disputál egyáltalában, hogy az ember viheti-e annyira, hogy kevés kinja, baja, vagy semmiféle se legyen, hanem a meglevő, el nem kerülhető, ki nem irtható kint kell legyőzni; felsőbb lelkiület, az áldozati készség által, áldozat szellemében.

Mi az áldozat? Elviselése a bajnak s legyőzése, a föléje való emelkedés a szellem, a szeretet erejében. Formát adunk neki. Úgy teszünk mint a szobrász: nem szünteti meg a követ, de formát ad. Mi is így: nem szüntetjük azt a fájdalmat, de formát adunk; visszatükrözteti a lelket. Emberek, reálisok maradunk; a materiát, a végest, a relativitást, az elégtelenséget, szóval a teremtményi voltunkat el nem desztilláljuk, el nem disputáljuk, de fogjuk s alakítjuk.

Ez középút, ez az ember útja, ki szellemmel győzi a világot, kinek szeme nyílt, nem álmodik, de a lelke felsőbb erőkkel kapcsolatos.

Ezt hirdeti s sugározza a szenvedő Krisztus. Krisztus történelmileg szenvedésben megváltott, s minket ez útra állított: így kell győznünk, így kell áldozatot hoznunk; így kell az önmegtágadás által az untermenschlich világból az übermenschlich alakba <emelkedni>, így a világ folyásában a hitet, reményt, szeretetet, szóval a békét... Béke nincs az emberben, csak ha az alsó a felső alatt, az állati <a szellemi alatt él>; béke nincs a végzet-sorsban, csak ha a dolgok folyásában felsőbb értékeket fogunk meg. Skepszis, lázongás, elkeseredés ellen az élet nagy értelmét a szenvedésben is meg kell találni türelem s megadás, kitartás, harmónia által.

Érdekes, rendkívül sokatmondó, hogy a megváltást az Isten áldozat alakjában akarta, az Úr Jézus áldozatában, s ezáltal magának a problémának megoldását adta. A legnagyobb nehézsége lévén az embernek a kín s a szenvedés, a kín s a szenvedés legyőzését az üdvösség nagy művének végrehajtásában adta, s ezzel a világnak a legnehezebb s a legnagyobb leckét.

S jóllehet ez a nagy példa világít mint emlék- és emlékeztetés, a katolikus egyház magát ezt az áldozatot megüli az eucharisziában. A szentmise nemcsak emlékünnepély, nemcsak áhítatgyakorlat s elmerülés annak szemléletébe, ami a Golgotán egyszer történt, abba, hogy a kegyetlen sorson, embergyűlöleten s fanatizmuson mint győzött. Az ilyen emlékünnep a nem-katolikus keresztények úrvacsorája is mindenféle változatban Zwinglin s Calvinon át Lutherig. A katolikus egyház azt a tősgyökeres, azt az embernek kemény s érdes fogású természetfölötti valóságot tartja s adja, hogy Krisztus úgy szeret most is, mint akkor az utolsó vacsorán, oly lángolón és tapadón s hogy az történik, ami ott történt, s akarta, hogy történjék, hogy azt tegyük, amit ő, kezünkbe vegyük s mondjuk: Ez az én testem, mely ti érettetek adatik, s ez az én vérem, mely ti érettetek ontatik ... A test itt adatik, a vér itt ontatik, itt és

most. Krisztus a mi áldozati bárányunk, a mienk itt, mint volt az utolsó vacsorán: azután végig a világon.

Mi bele vagyunk állítva, vagy jobban: a Krisztus áldozata van beleállítva a világ áramába, a történetbe; mint tényező, mint erő szerepel ma és tegnap; mint erőtelep minden oltár... mint készséges isteni kéznyújtás felénk, hogy így éljünk s küzdjünk, szenvedjünk és győzzünk!

Azért kell nekünk, magától értetődleg, Krisztus áldozati szellemét, mint életgyőzést s életharmonizálást vennünk s életünkre ezt a Krisztus-kihatást ráborítanunk.

Mi e felhőbe lépünk, ez atmoszférába, e nagy erők sugárzatába. Mi lélekkel formáljuk a brutális, a fizikai, biológiai valóságot.

30. Örök és mindig új áldozat

Az emberi lélek, akár pogány, akár keresztény legyen, közös vonásait jellemzi Szent Pál: prius quod animale. Ezt a szót úgy érthetjük, hogy lesznek pszichikai vonások a vallásos életben is, melyek közösek, ilyenek az ima, az áldozat, az Isten-tisztelet. Ezek mindenütt vannak, s ez az ösztön teremt magának templomokat, nagyszerű alkotásokat, sziklatemplomokat Közép-Indiában, Dékánban, Ceylon, Elephante és Salcette szigeteken, vagy a Szent Péter-templomot, az Agia Sophiát s Szent Ilona-bazilikát Konstantinápolyban, a párizsi Notre Dame-ot és Sainte-Chapelle-t, a jáki templomot s a kassai székesegyházat, a kölni, limburgi, orvietói, milánói dómokat; emel oltárokat, farag szobrokat s kialakítja a hiten a művészetet s a művészettel megnesemesíti a hitet.

De minden attól függ, hogy miféle hit s fölfogás s erkölcsi igazság sugalmazza az imát, az áldozatot s a vallás szolgálatában álló művészetet. Nem botránkozom azon, hogy a pogány is imádkozik, az is hoz áldozatot, az is épít templomot; tudom, hogy ez az emberlélek igénye; még kevésbé következtetek így: mivel a pogány is imádkozik, én ne imádkozzam, vagy mivel a pogány is hoz áldozatot, én ne hozzak, vagy mivel a pogány is vallásosán ihletett képzeletéből, vagy a fölfoghatatlannak s titokszerűnek költészetéből merített szépséggel nemesíti Isten-tiszteletét, én ne tegyem. Megszűntem tán ember lenni, mivel keresztény vagyok? Hanem igen, törekedjem arra, hogy ezek az ősi tendenciák új tartalmakat hordozzanak, s azokkal teljenek meg s azoknak adjanak vallási életünkben kifejezést.

A kereszténységnek is van áldozata, s azt az Úr Jézus állította a világba. Keserves kínszenvedése s halála áldozat volt, váltság a világ bűneiért. De rendkívül érdekes, amit az utolsó vacsorán művel, a zsidó áldozatnak, a húsvéti báránynak bemutatása után. Azt a termet akkor az áldozat lelke telítette. Nemcsak Jézusnak hálaáldozata, melyben nagy rabságból való szabadulását ülte, hanem Istennel való közösségének, Istenhez való tartozásának tudatából kiszökő öröm és diadal ünnepe itt. Egy más áldozati motívum árama sugárzott Jézus lelkéből. Neki holnap kell a világot váltó áldozatot hozni, melyet minden más áldozat csak jelképez, keserveset, de diadalmasat, Istent emberrel kiengesztelőt, az örök üdvösség kapuit megnyitót, föld és ég kapcsolódását, az örök boldogság diadalát.

Ez a terem akkor kiszélesedett s az egész világ egy nagy templommá lett csillagos kupolával, s nem is templommá, hanem kohóvá, Jézus Szíve, a szeretet lángoló, lángjaiba a világot befonó tűzhelyévé; az évezredek magaslatai eltörpültek az örökkévalóság távlatainak szörnyű méreteitől s Jézus Szíve szeretete sóhajtott végig rajtuk, mint az örök halmok kívánsága... S ebben az áldozati érzésében veszi a kenyeret s megáldja: egyetek ebből, ez az én testem, mely tiértetek adatik, ez az én vérem, mely tiértetek ontatik; ezt cselekedjetek.

Nekünk meg kell érteni, hogy mit is teszünk, mikor áldozatot hozunk, tehát mikor a szentmiseáldozatot bemutatjuk, — azt a gondolat- s érzésvilágot megközelíteni s magunkévá tenni.

Először is minden áldozat csak szimbólum volt, jelentette a szív s a lélek áldozatát, mellyel az ember önmagát adja, „Sacrificia corporalia exprimunt interius sacrificium cordis, quo homo spiritum suum offert Deo.” (1. 2. qu. 102. a. 3.) S lejjebb ugyanő: „Ad rectam ordinationem mentis in Deum pertinet, quod omnia, quae homo habet, recognoscat a Deo tamquam a primo principio et ordinet ad Deum tamquam in ultimum finem”.

Minden áldozat jelenti az Úr végtelen fölségét, jogát és hatalmát fölöttünk s azért áldozatot a szó igaz értelmében csak Istennek mutatunk be. Akár a megsemmisülés legyen a szimbólum, akár valaminek följajnlása vagy odaadása, az első, lényegét alkotó jellege az áldozatnak az, hogy „soli Deo”.

A másik jellege, hogy az áldozat bizonyos akció a följajnló tárgy körül. Hozhatunk mi áldozatokat érzéseinkben, hajlamainkban, szenvedélyeink letörésében vagy szenvedéseink

elviselésében, s erre figyelmeztet az apostol a Római levélben 12,1; s ugyancsak áldozatnak hívja a jótékonyságot. (Zsid 16) Ezek áldozatok a szónak tágabb értelmében; de a szó szoros értelmében vett áldozat az egy akció bizonyos dolgok körül. Szent Tamás írja (2. 2. qu. 85. a. 3.): „Sacrificia proprie dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit, sicut quod animalia occidebantur et comburebantur, quod panis frangitur et comeditur”. Azért kiváló teológusokkal így határozhatjuk meg az áldozatot: „oblatio rei sensibilis a legitimo ministro Deo facta per realem immutationem ad agnoscendum supremum ejus dominium nostramque subjectionem”. Áldozat alatt olyatén felajánlást, oly akciót értünk tehát, mely által a dolgot magát vagy megsemmisítjük, pl. az állatot megöljük, vagy a szimbolizált célra alkalmassá tesszük, pl. az állatot megsütjük, megfőzzük, a lisztből kenyeret sütünk s azt fölajánljuk, mert így válik a dolog a mi életünké s a mi életünk főntartójává, tehát igazán a mienk, melyet aztán Istennek nyújtunk s kifejezzük vele, hogy övéi vagyunk.

Ebben volna a különbség a tulajdonképpeni áldozat s más felajánlások közt, pl. ha az oltárra virágot teszünk, ha gyertyát gyújtunk vagy alamizsnát adunk. Ezek is szép szimbólumok; jelezhetik kegyeletünket, hódolatunkat, szeretetünket s készségünket Isten iránt, de nem áldozatok a szó szoros értelmében; mert az áldozat jellege, hogy a dolgot magát készítjük el azzá s olyanná, amilyen alakban azt Istennek átadni kívánjuk, hogy az Isten azt úgy vegye s használja, s élvezze, mint ahogy mi tesszük.

Kemény, antropomorf vonások ezek, melyeket nemcsak hogy nem enyhítek, hanem kiemelek, mert végre is emberi szimbólumról van itt szó, tehát egy konstrukcióról, egy cselekvésről, mely szimbolizálni akar. Minél naivabb s bensőségesebb a szimbólum, annál jobb, minél közvetlenebb s gyengédebb s érintetlenebb érzéseket ébreszt, annál inkább való nekünk. Nekünk való, ha Uramnak valamit készíthetek, valamit neki drágává, kedvessé elváltoztathatok, ha neki ajándékot adhatok, – ha asztalomhoz hívhatom, ha az étel, ital, s élet közösségébe vele léphetek. Tudom, hogy ő nem eszik, nem iszik s nem élvez; de hisz nem is arról van szó, lévén ez az evés s ivás s finom étel-felszolgálás is csak szimbólum, mely végre is a föltétlen hozzátartozást, a vele egy életet s benne való fölmagasztalást jelenti. Tudjuk, hogy nem adhatunk neki semmit, lévén minden az övé, s hogy nem vér és sistergő zsír s nem kenyér és bor kell neki; de nekünk kell az, hogy külső jelekkel, szent misztériumokkal megközelítsük őt. Nekünk kell az, hogy neki valamit adhassunk, neki valami kedveset nyújthassunk, jelülül annak, hogy ő az Úr, a Végtelen, az örök és végcél, az élet s a boldogság.

Szent Tamásnak s a régi teológusoknak tanában tehát ez a két jellege van az áldozatnak: valami, amit adunk, ez az egyik jelleg; s valami, amit úgy adunk, hogy azt elkészítjük s Isten részére szentté tesszük, azaz sajátjává tesszük, – ez a másik jelleg.

Ez a meghatározás minden áldozatra illik, a destrukció, elégetés, kiöntés, megölés révén, vagy az Isten számára való elkészítés, bemutatás, tulajdonítás útján.

Térjünk át most a szentmiseáldozatra. Az egyház tanítja, hogy a szentmisében áldozatot mutatunk be s magának a szentmiseének szövege utolérhetetlen magyarázata e hitnek.

Vegyük sorba: fölajánljuk a kenyeret és bort. Ezek a mi adományaink, melyeket az oltárra teszünk, s melyet „szepültelen áldozati adománynak” mond a felajánlás szövege: „Fogadd el, szentséges Atyánk, örök mindenható Istenünk e szepültelen áldozati adományt, melyet én, méltatlan szolgád bemutatok Neked”. S ismét a borra vonatkoztatva: „Üdvünk kelyhét bemutatva, arra kérjük, Urunk, kegyességedet, hogy a mi üdvünkre s az egész világ üdvére édes illatul szálljon isteni felséged színe elé”. Ez a kenyér és bor a mi „adományaink”, a mi „ajándékaink”, a mi „szent, sértetlen áldozatunk”, s „esedezve kérünk, kegyelmes Atyánk, Urunk Jézus Krisztus, szent Fiad által, fogadd kegyesen és áldd meg” ezeket. Mi ajándékokat hozunk, mi adományokat adunk, mi áldozatot mutatunk be s kérjük: „Uram, kegyeskedjél ez áldozatot mindenható áldásod teljével megáldani, megszentelni, helybenhagyni s átváltoztatni, hogy törvényed szerint éljünk”.

Az áldozatban adtak, adományt, ajándékot hoztak, azért a szó: „oblata”, a felajánlt dolgok. A püspök, a pap elfogadta azokat s elmondta az oratio super oblata-t. Az adományokat meg kell szentelni, kérni kell, hogy a pap kezéből Isten ez áldozatot elfogadja; kérni, hogy Isten azt szívesen vegye, hogy Isten azt megszentelje s magának kedvessé változtassa.

Lássuk lélekben azokat, kik a szentmise áldozatához járulnak, kik kenyeret hoznak s vörös bort kancsókban, kik ezt az oltárra teszik, akár szegény, akár gazdag, s kik tudják, s ez adományok elváltoznak, Krisztus szent testévé s vérévé lesznek, hogy bizonyára szívesen fogadtatnak.

De ők is épp ez öntudatban bizvást járulnak; ők, az áldozat bemutatói mind, akik ez akciójukban nincsenek izolálva az oltártól s a paptól, így tett Ábel, ki a bárányt hozta, így Kain, ki a föld termékeiből akart adni, így Ábrahám, ki mindenét, fiát akarta föláldozni, így Melchizedek ... Ezek mind adnak adományt, ezek azt vagy tűzben égve, vagy étel alakjában adják. Az az étel a mi életünk. Arany, drágakő nem szimbolizálja azt úgy, mint a kenyér és bor.

Ezzel a gondolattal azonban nincs lezárva az áldozat tartalma.

Igen, mi hozzuk s fölajánljuk adományunkat s örülünk, hogy az oltárra tehetjük, de tudjuk azt, hogy itt valami történik, s hogy itt voltaképp nem a mi családias vacsoránk, hanem az Úr asztala készül. Itt készül, amit az Úr Jézus rendelt, a kenyér s bor színe alatt egy végtelen fölségű adományunk lesz, amit aztán igazán bizalommal ajánlhatok föl. Ez az igazi, a páratlan adomány. Ennek az adománynak kapcsolata van ezzel a kenyérral s borral, s az áldozati akció abban áll, hogy megszentelés, megáldás, forró, alázatos ima, térdmehajtás s karkitárás s mély meghajtás s végre az elváltoztatás hatalmas igéi által az a nagy eset álljon elő, hogy a kenyér s bor színe alatt Krisztus legyen. Ah, így van mit adni s bemutatni s fölajánlani; így nagy alázatban ugyan, de bizalommal léphetünk Isten elé s mondhatjuk: „Uram, hoztunk valamit, amit nagyon szeretsz, nagyon kegyelsz; hoztuk neked; fogadd el s légy irgalmas nekünk. Amit itt hoztunk, azt kiválasztottuk az anyaföld s az ég terményeiből, aztán megszenteltük, esdő imáink hevébe állítottuk s végre a tőled nyert hatalom erejében egyetlen, páratlan misztikus tartalommal megtöltöttük s így adjuk neked”.

Ami így a kenyér és bor kiválasztása, megszentelése, fölajánlása, főleg pedig elváltoztatása körül történik, azt az egyház „actionak”, cselekvésnek, munkateljesítésnek hívja, mely által elkészítjük s előállítjuk nagy, szent adományunkat. „Infra actionem”, ez volt a canon bizonyos imájának a címe, vagyis ima, melyet ama bizonyos szent munka végzése közben kell elmondani.

A canon kezdetén ennek az „actionak” szelleme hatja át az áldozatot bemutató egyházat s azért mondja: „Esedezve kérünk tehát, kegyelmes Atyánk, Urunk Jézus Krisztus, szent Fiad által fogadd kegyesen és áldd meg ez adományokat és ajándékokat, e szent és sértetlen áldozatot”; s később: „Kérünk, Uram, kegyeskedjél ez áldozatot mindenható áldásod teljével megáldani, megszentelni, helybenhagyni s átváltoztatni, hogy törvényed szerint drága egyszülöttednek, Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak testévé s vérévé váljék”. Ez imákban ki van fejezve, hogy a keresztyénség mit néz áldozatnak s mit tart föláldozásnak a szentmiseáldozatban: kéri, hogy teljék meg keze a titkos, drágalátos misztériummal, a krisztusi jelenléttel, a halálát jelképező megtört testtel és kiontott vérrel, s ezt adja oda Istennek. Teszi, hogy legyen, s mikor aztán lett s megkapta, odaadja az Úrnak.

A teológusok közül sokan minden áldozatnak lényegét valamelyes megtörésben s megsemmisítésben, pl. vérontásban, halálban, életodaadásban látták; de a szentmise szövege más áldozati formát állít elénk, s ez a forma az áldozati tárgynak megszentelése, drágalátossá, s ünnepélyessé s kedvessé tétele s így Istennek fölajánlása. A kenyér és bor az Úr Jézus drágalátos testévé s vérévé tétetik s így ajánlhatik föl a végtelen, örök Istennek. Mint ahogy az átváltoztatás utáni ima mondja: „végtelen Fölségednek saját adományaidból tiszta, szent,

szeplőtelen áldozatot mutatunk be: az örök élet szent kenyerét s az üdvösség kelyhét.” Maga a konsekráció a legnagyobb akció, s az akció által lesz a kenyérből és a borból a legdrágább adomány Isten s hívő előtt, melyet neki adunk, vagyis áldozunk.

Így értjük aztán, hogy merünk égre nézni, kik ily adományokat ajánlunk föl az Úrnak. Bízó s bátor örömmel hozzuk azokat, kik különben önmagunkra hagyatva üres kézzel állnánk az Úr előtt. Most nem így állunk, s ez a gondolat s érzés kell, hogy eltöltse a szentmiseáldozat bemutatóit: most Krisztus van itt, ő a mi adományunk. Mi szent meghatottságban azon vesszük észre magunkat, hogy hatalmasak s erősek lettünk s az ég s a föld nagy kapcsolatait tartjuk kezünkben, melyeket az Úr Jézus az utolsó vacsora titkában állított a világba, s hogy ugyanannak az utolsó vacsorának gyengéd intimitásába ringattatunk bele, mely azt a magát följánló Krisztust szent akciónkban mindig résztvevő közelállónkká teszi. Ugyanazon szent misztérium elkészítése, ugyanazon drágalátos s titkos jelenlétnek följánlása s bízó átadása folyik az utolsó vacsorán, a korinthusi egyházban, Alexandriában s a római katakombákban, Szent Péter és Szent Pál bazilikáiban, Kóspallagon s az alföldi tanyák szükség-kápolnáiban.

Ez a mi kedves, szent, titokzatos áldozatunk, az a szent ostya a tiszta lenkendőn s a szent Grálban, kelyheinkben a Sang-real, a királyi vér szent titka.

S ez mind lett egy szent akció erejében, melyet az Úr rendelt s melyet mi végzünk.

Tudjuk, hogy ez áldozat, amely drágalátos, éppoly kedves s hogy bízást mondhatjuk:

„Alázattal kérünk, mindenható Istenünk, szálljon föl ez áldozat angyalod keze által mennyei oltárodra isteni fölséged elé”; ez meg is történik, mert ez az áldozat mindig kedves s úgy vonul föl az isteni fölség elé, hogy az eget az Isten-dicséret s engesztelés diadalmámorába s kiújult örömek csengő élvezetébe ragadja. Mi pedig, kik az oltárok körül térdelünk, folytatólag azt kérjük, „add, hogy valahányan ez oltár áldozatában részt veszünk és szentséges Fiad drága testét és vérének magunkhoz vesszük, minden mennyei áldás és kegyelem teljességében részesüljünk ugyanazon Krisztus Urunk által. Amen.”

Így kell látnunk s éreznünk s örülnünk s ujjongnunk! Nekünk a szentmise ugyanaz az áldozat, melyet az Úr Jézus az utolsó vacsorán bemutatott. A kenyér és bor az új, az nem az, mely az utolsó vacsora asztalán volt; de a Krisztus ugyanaz, bár 1900 év ment el: örök ifjúsága s megdicsőült szépsége s az az imádó, engesztelő, hálátadó s esedező lelkülete is ma fakad s itt fakad lelkéből; itt ezen az oltáron; az is oly friss, oly új s oly diadalmas, mint ő maga, ki 1900 év után itt él s papjával mondja: ez az én testem, – ez az én vérem.

A mai szentmise nem a tegnapi, s az, melyet a főtemplomban mutatnak be, más, mint az, melyet a barátoknál mondanak, de a dicsőséges Krisztus fölséges életének ma és itt és máshol meg-megújuló aktusaival imád, engesztel és esd. Ezt ő itt és most teszi. S ezt az isteni, fölséges valóságot kell kihámozni abból az általános fogalomból, hogy a szentmise Isten-tisztelet. Ez a fogalom eltakarja a Krisztus jelenvaló akciójának fölismerését. Ezt a takarót el kell húzni, s akkor a szentmise olyan Isten-tisztelet, melyben a dicsőséges Krisztus „agál”; ő imád s ő engesztel, ő kér és esd. A mi Isten-tiszteletünk pedig az, hogy ezt tudjuk, hogy a szemünk van ezen, hogy végtelenül örülünk, hogy az Úr ezt itt teszi, s mi vele tehetjük, s hogy mindezt ő, s mi akkor tesszük, amikor őt mint világoknál felségesebb s értékesebb adományt nem Tábor-i dicsőséges transzfigurációjában, hanem a kenyér s bor színe alatti intim transzszubstanciációjában mutatjuk be az Úrnak.

A szentmiseáldozatnak e misztikus pompáját s e rejtett valóságát ki kell magunkban dolgoznunk, hogy a szokás, a mindennap s az élettelen fogalmak karsztrétegei alatt a keresztény élet kristály folyamaiba mélyedhessünk.

31. Krisztus, fejünk, áldoz és él velünk

A világ egy óriási folyam, a lélek, értékek s történések torlódása... hullámhegyek hullámhegyek fölött. Az Isten ebben nyilatkoztatja ki magát, lényét, mélységét; kedvtelése, mely teljes s semmitől sincs megzavarva az emberiség történelmében, a megtestesült Istenfián van. Ez az ő legértékesebb műve, arcképe, lényegének s örök, végtelen életének kifejezése „splendor gloriae, figura substantiae”. Ez a fényesség elborítja a világ minden árnyát s az emberiség minden vonatkozása Istenhez Krisztusba van befoglalva, ő lett a mi fejünk s mi az ő teste; ő a mi gyökerünk s mi fakadásai; ő a mi életünk s utunk ... ő a mi Istent lehozó, irgalmát kiesdő, haragját engesztelő közbenjárónk; ő az ügyvédünk s interpellátorunk, s ez lévén ő s ilyen lévén, föltolakszik a gondolat, hogy ő most is az, s hogy történelmi életével, azzal a 33 évvel nem záródott le köztünk való élete s kihatása.

Szent Pál ezt a krisztusi közösséget s kapcsolatot, a krisztusi éltetés valóságát, Krisztusnak értünk s ügyünkben való eljárását s köztünk való életét markáns darabossággal, ciklopsz-építés kő- és sziklatömbjeire emlékeztető súlyossággal nyomósítja s hozza öntudatunkra. (Kol 1,18): Jézus a mi fejünk s az anyaszentegyház az ő teste, s a fejből szivárognak s szűrönköznek az életerők, így lesz az ő élete a mienk, s az ő sorsa a mienk, s az ő kedv-találása Istennel a mienk, s boldogsága a mienk. Ő az elsősülött sok-sok testvér között!

Az Apostolok cselekedetei nagy entuziazmussal hirdetik: mert egy testté kereszteltettünk s egy lélekkel átitattattunk... S leveleiben is Pál rátér e boldogító, nagy misztériumra, kitér, s nem bírják gondolatai s kifejezései a hálás elragadtatás ecsetelését, mely elfogja s betölti lelkét e nagy misztériumnak, a Krisztus misztériumának elgondolásakor, mint aki hegyek, zúgó erdők, s omló Tarpatakok közt jár s új meg új szépségek s fenségek szemléletétől elragadtatva inkább csak röpke kiáltásokban, a csodálat kitöréseivel jelzi a benne fölgyülemlett érzést. Ez az a titkos, előbb nem tudott titok, melyet a Krisztus előtti nemzedékek sehogy sem ismertek. Régen a Messiás a népek pásztora; a vezér, a tanító képei azt a külső, a rajtunkkívüliség távolában álló Krisztust adták, s a Krisztust mibennünk, a vele való kapcsolatot, a vele egy életbe való olvadást nem sejtették. Ők a Krisztust s az emberiséget, a pásztort és nyáját, ezeket a kettősségeket látták, de a nagy misztériumot meg sem közelítették. Ők a nagy Krisztust, azt az egész emberiséggel egyesült Krisztust, az egy fej s egy test Krisztust nem látták.

A történelmi, 33 évet élt Úr a világtörténelmi, századokon és évezredekken át élő anyaszentegyházban kapja meg teljességét... E testében küzd, él, szenved s dicsőül meg.

A világtörténelemben egyre köztünk s velünk s bennünk élő Krisztusnak ezt a nagy misztériumát a legszembeszökőbb módon a szentmise s az Oltáriszentség jeleníti meg. A világtörténelemből hajdan kilépett Úr itt misztikusan, csodás lefátyolozás által, de az időben hat s kihat s teszi éppen azt, amit a világnak s a világban az Istenhez való viszony tudatára ébredt boldog egyháznak tennie kell.

Istent tisztelni s imádni krisztusi módon, Istentől s Istenért élni s az Isten-meglátás nagy revelációja felé érlelődni: ezt a két funkciót gyakorolja a „nagy Krisztus” a szentmisében s a szentáldozásban. (Lásd Ef 1,6; Kol 1,12-23.26; 2,2) S mivel ilyen, az egyház úgy érzi, hogy halála után, a történelmi 33 év után nem szűnik meg sacerdotiuma.

Az egyházat, a dilecta sponsa-t az Isten-imádás, hódolat s engesztelés nehéz munkájában nem hagyhatta magára Krisztus, ki feje az anyaszentegyháznak, ki egyetlen, aki megfelelő nagy, értékes áldozatot mutathat be, aki eljött s minden bűnért eleget tett a keresztfán, de e keresztáldozat érdemeit magukévé tevő híveknek ő lévén papjuk, áldozári funkcióját misztikus jelenlétében, misztikus életének bemutatásában s megszűnésében folytatja. Ez a nagy test a Krisztus misztikus testének folytonos pihegése, föllélekzése, Isten elé borulása s a

teljes odaadásban az Isten kegyelmeinek kiárasztása. Végtelen az Isten kedvtelése Fiában, a dicsőség ragyogtatójában, a lénye kifejezőjében s a teljes odaadás égre törő szeretetében; rengeteg az áldás: *Benedicit nobis omni benedictione in coelestibus*, mellyel akar áldani: azonban a legédesebb s legkedvesebb erőszak e kegyelmek s áldások kinyerésére az áldozatos főpaprak misztikus megtestesülésben, misztikus életének hódolatában s lángolásában való eljárása. Mily szép a nagy egyetlen keresztáldozat funkcióit érzéseiben megismétlő s misztikus láthatatlanságban, mintegy álruhában eljáró Urnak szolgálata, örök sacerdotiuma ...

Ezt a kedves s nagyszerű felfogást kellett volna a reformációnak megütnie. Nem kell az egyetlen s mindenért eleget tevő keresztáldozatot féltetni. Nem von az le semmit méltóságából és erejéből, sőt arra emlékeztet; akár csak egy folytonos nagypéntek, melyet nemcsak mint statiszták s megemlékezők, hanem mint szívből megtörődtek s lelkünket s életünket itt és most a szenvedő Krisztussal fölajánlók ülünk. Hát az Úr Jézus úgy akarta, hogy ő misztikus szent valóságban üli meg a nagypéntek egyetlen áldozatát, a benne égre törő Isten dicsőségét, a nagy engesztelést itt és most lelkéből fölszakadó érzésekkel, egy nagy ünneplő jelennel, mely a kenyér s bor színe alatt történik.

32. In finem dilexit

Mit akar az Úr? Értelmet adni a világnak, a létnek, az életnek. Mi legyen értelme? Az egész lét, a világ nem séma, nem atom-konstrukció, nem képlet, hanem valami, ami többet, a jobbat, az értékebbet várja, kívánja. Van benne finalitás, célba törekvés. Hogy úgy épül s tagozódik, s óriási heterogeneitásban műremeket ad, az életet várja ... Van benne egy öntudatlan „erosz”: az a vágy, mely lent csak mint előkészítés, alapozás, kikezdés jelentkezik, de mely a jobbat sejteti s igényli. Valaki ezt úgy mondta: „les pierres d'attente” – azokat a téglákat hívják, melyek foghíjasan merednek a falból s várják a folytatást. Az egész lét, a természet csupa ily foghíjas építkezés. Szent Pál apostol az egészről mondja, hogy vár valami jobbat. S mi az a jobb?

Az egész természetben, az alvóban álmok, a szervezetlenben valamiféle nismus-ok járnak. S ugyan mire igazodik. S hová a nismus, ha nem az életbe?

Nem mondom, hogy a jegecek élnek és értenek, azt sem, hogy a sejt érez és vágyik; de azt tudom, hogy rajta épül s a fokozatok teteje, csúcspontja az ember; hogy ott tovább is van az életnek nismus-a, hogy ez a finomabb lelkeség a szeretet. Ez a vonal a mélyből indul ki, interpretative ezt a vonalat, ezt a haladást, ezt a fokozást *szeretnek* hívjuk. Ne féljünk e poezistól; ez nem képzelet, ez intuíció. Ez megfelel: szeretetből áradtak a világok, s szeretet az öntudatlan, a belefektetett energiájuk, az isteni bélyeg és jelleg.

Ah, be sajnálom a filozófiát, ha fogalmi skatulyáiból ki nem érzi az illatot, a bájt, mely a képleteken mint felsőbb értelem s szükséglet ki van öntve. C'est ici – mondja egy szellemdús francia – qu'un philosophe est mutilé s'il n'est poète et qu'il se stérilise dans la logomachie, faute d'intuition. (Charles Gustav Amiot: Commentaire sur le Banquet de Platon. Revue Hebdomadaire 34. a. janvier.)

Isten indította a világot, s a lökést mi adta? Az örök szeretet. Az lángol a napokban, az piheg a dagályban, az zümmög a virágos hársfában, az pihen az alvó pillangóban ...

Ha a világ beszélni tudna, s kérdeznék, mitől van s minek van: szeretetből szeretetért! Ez Szent Gertrud affectus animae-je.

Jézus itt áll. Minek?

Tovább mi az *értelme* a halálnak? Hogy ez a virágos, bátor, erős ember holnap ilyenkor nincs! Halál, vég, kialvás, megaludt vér, bomlás ... végezni, buta szó, – a legbutább...

A szeretetet állítja oda <az utolsó vacsora termébe, mikor> kezébe veszi a kenyeret, s azt mondja: Ez az én testem, mely érettetek adatik ... holnap a Golgotán eléri kulminációját a szeretet... Itt is ez a dilectio in finem ...

33. Áldozat – áldozás

Állítsuk sorba az Isten üdvözítő gondolatait. Az Úr megváltani jött a világot s azt a világ Isten-tiszteletével s Isten-engesztelés liturgiájával, az áldozat bemutatásával végezte. Az áldozat volt az Isten végtelen fölségének elismerése, s megsértett fölségének engesztelése a nagy Isten-tisztelet. Jézus e formában teljesítette küldetését, s ez a keresztáldozat.

A keresztáldozat áldozat, tehát Isten-tisztelet... imádás, Isten-engesztelés... Minden egyéb áldozat – szűnyog-zümmögés a világokat Isten dicsőségébe sodró s az emberiséget a pokol fenekéről fölemelő szeretetnek áramával szemben ...

De az Úr Jézus azt az egyetlen áldozatot a kenyér s bor színe alatti áldozati bemutatkozásával örök emlékezetben tartani, s annak érdemeit a világra árasztani akarta s azért szervezte a szentmiseáldozatot. A kereszténység azt tőle vette, úgy vette, ahogy azt az apostol mondja.

Csodálatos áldozat, s ez a csodálatossága abban áll, hogy a kenyér s bor színe alatt ő maga van jelen, s hogy a testét a szavak erejében a vértől külön konszekráljuk s így halálát, emlékezetét mindannyiszor megnevezzük. Ezt emeli ki Szent Pál: igazán Krisztus teste és vére, s élénk a halál folyamatába állítva ...

Az áldozat bemutatása tehát aktív, s nem elmélyedő, szemlélődő imádság s elmélkedés.

Képzeljük el az áldozatot bemutató népet: az áldozatot bemutatni annyit tesz, mint a dolgot, melyet áldozunk, Istennek adni, azt ha él, megölni pl. állatot, vagy másképp megsemmisíteni, pl. a tűzbe dobni, kiönteni. Azután annak egy részéből enni, inni. Az áldozatot bemutató ugyan tudja, hogy ezzel Istent imádja, megszenteli, kegyelmét kikéri; s ez a tudat mint imádás és szent félelem van kiöntve, de ez az akcióban, abban a cselekvésben, odaadásban, evésben, ivásban van kifejezve.

Egy második mozzanata az áldozatnak a kiengesztelés, a jó barátságba lépés, az Isten kegyelmének biztosítása, vagyis az Istennel való közösség kifejezése.

Aki áldoz, az Istennel közösségben van ... vele eszünk, iszunk; tehát akik az áldozatban résztvesznek, azok esznek az áldozatból, akár tulkot áldoznak, akár kenyeret vagy bort.

Az áldozatból tehát eszünk az áldozatban való résztvétel miatt.

Nem tagadhatjuk, hogy idők folyásával az a mentalitás nagyon elhalaványult, s mi az áldozat atmoszférájában idegenek lettünk. Az akció helyett mi a magábatérés, elmélyedés, csendes Isten-imádás, lelki tisztulásunk privát Isten-tisztelete felé orientálódtunk. Külső folyamatok, evés, ivás kevésbé jön Isten-tisztelet számba, s magában a szentáldozásban is mi azt az evést is nem áldozati akciónak, hanem Krisztussal való egyesülésnek nézzük.

Az egyház és az egyház szerinti lelki élet ugyan folyton a szentmisébe mint áldozatba iparkodik beállítani a szentáldozást magát, mint az áldozatból való evést, abban való részesülést; de nem tagadhatjuk, hogy ez a gondolat idegen a hívek előtt és sok megmunkálásra szorul.

A legtöbb ember a szentáldozásról azt tartja, hogy azért eszik az oltárról, hogy az Urat magához vegye s hogy az evés a legbensőbb egyesülésnek szimbóluma lévén, azért történik. Pedig az evés az áldozatban való résztvételt jelenti, úgy hogy ha az Úr nem is volna jelen a kenyér színe alatt, s mi kenyeret s bort áldoznánk az Urnak, akkor is ennénk. Tehát az evés az ételáldozathoz tartozik, s az ételáldozat, akármilyen valóság rejtőzik az ételben, evéssel jár.

Így tehát a következő jelleget állíthatjuk: Ételáldozat és evés belőle mint az áldozatban való részvétel jele; azután jön a másik jelleg, a Krisztussal való egyesülés, mivel ő van az ételáldozatban, s így aki az ételáldozatban résztvesz s abból eszik, az Krisztust veszi.

S itt vonalat húzhatnánk s nagyon egyszerű s áttekinthető képünk volna: A szentmise az egyház áldozata, s mindenki eszik belőle, aki az áldozatban résztvesz.

Igazuk van azoknak, kik a szentáldozásnak szentmisével való kapcsolását sürgetik s kik kifogásolják a szentáldozásnak mint valami privát ájtatosságnak végzését, mert az lényegileg összefügg az ételáldozat bemutatásával, mert enni-inni alatt mi nem érthetünk ájtatoskodást, hanem igen, az ételáldozatban való résztvevést.

Van azonban ez áldozatnak egy külön misztikus momentuma, s ez az, hogy itt nem kenyeret s bort, hanem Krisztust magát áldozzuk. Tehát ez áldozat jellegén kívül egy nagy misztériummal állunk szemben; e krisztusi jelenlét, mely az áldozati aktuson kívül, tehát utána is maradandó.

Az apostoli egyháznak ez a hite éppenúgy megvolt mint a mostaninak, de a magatartásban, a mentalításban, a figyelem s áhítat irányzatában látunk elváltozást. Az ősi egyház figyelme s áhítata az áldozatra volt beleállítva, s a jelenlét az áldozat keretében gyakorolt súlyt a lelkekre; később a jelenlét az áldozaton kívül is jobban kiemelkedett, kigyulladott s lépett az áhítat centrumába s került az oltár trónjára.

34. Szentmisén

Miért járunk a szentmisére, Jézus Krisztus áldozatára? Azért, mert a megigazulást tőle kapjuk, s azt a testet s világot legyőző s minket szépségbe most, majd halhatatlanságba később öltöztető erőt tőle kapjuk.

Úgy érezzük, hogy mindnyájan vetkeztünk és nélkülözzük Isten dicsőségét (Róm 3,23). A nagy hit által, a Jézus Krisztusban, az Üdvözítőben való hit által nyerjük a megigazulást, akár zsidók, akár pogányok legyünk. „Az Isten igazsága ti. a Jézus Krisztusban való hit által vagyon mindazoknak, kik ő benne hisznek.” (Róm 3,22) S így ha Isten előtt igazaknak találhatunk, ez azért van, „mert ingyen igazulnak meg az ő kegyelméből a Jézus Krisztusban való váltság által, kit az Isten engesztelőül rendelt az ő vérében”. (3,24.25)

A gente percutának egy vergődő, a viharok, világviharok egy széttépődő felhőfoslánya, a nagy massa damnata egy nyögő indulata, a hit s hitből s hit által való engesztelés útjaira dobva ... Isten így akarta! Ez a bukás tragikumája és szenvedése, és végleges megalázottsága ... a nagy éjszaka, a derelicti és despecti a Deo fénytelen világa ... a karikatúrák, a torzok, a szörnyek poklai a földön.

Ezt érezték s kérjétek – kegyelmet s irgalmat...

Azt megtaláljátok a Jézus Krisztusban, „kit az Isten engesztelőül rendelt az ő vérében”. (3,25)

S a másik tekintet: A bűn és a halál törvénye azért mégis testünkben lappang s a rosszra húz! Ide erő kell. Az élet nagy stílusát, a krisztusi formát megvalósítani, ahhoz a Szentlélek, indítás, érzék, finomság, készség, hűség, szóval a lélek tavaszi életakarása és buzogása kell; a nagy hívás fölfelé s a nagy küldetés, hogy körülöttünk a Regnum Christi megalapuljon s új világ teremtődjék nem hat nap, de folytonos munka s hosszú fejlődések korrigáló, magára eszmélő s újra ki-kiinduló lelkületében: ahhoz az a más törvény kell, a „lélek törvénye” s az a másik hatalom, „a Krisztus Jézusban éltető lélek törvényes, tehát a krisztusi lélek törvénye, hogy „ami lehetetlen vala a törvénynek (annak a testet letörni s meghódítani nem tudó törvénynek), Isten az ő Fiát elküldvén a bűnös test hasonlatosságában” (8,3), adta nekünk azokat az „éltető léleknek”, élet lelkének hatalmait.

A minket környékező testi világgal, mely fojtja a lelket s abban a bűnös miliőben, melyben „a rossz hozzám van ragadva” (Róm 7,21), nekünk arra a romlatlan s a haldoklást legyőző lélekre van szükségünk, ki, ahogy feltámasztotta Jézus Krisztust halottaiból, megeleveníti a ti halandó testeiteket is. (8,10) Itt kell elválnunk lélekben, dicsőséges formákká, világító arcokká, hogy azután halálunk után testben is átformálódjunk.

Ezt a hatalmas éltető, átváltoztató, halhatlanító lelket csak Krisztustól kaphatjuk.

A világot az Úr Jézus a maga keresztáldozata által váltotta meg. A megváltás in concreto a lelkekért kínhalált szenvedett Úr Jézus ... ez az agyongyötört s szeretettől s engeszteléstől átjárt s áthívott Isten-ember.

Kevés, ha azt mondom, hogy a szentmise ennek a nagy ténynek emlékezete; nem, hanem érzem, hogy a szentmise ennek a ténynek valami eleven megújítása; e nagy ténynek valóságos folyósítása, az egyszer történtnek misztikus megjelenítése ... Ma történik 1900 év után, hogy: ez az én testem, mely tiértetek adatik, egyetek belőle... ez az én vérem kelyhe, mely tiértetek ontatik, igyatok... Megtört test, omló s ontott vér itt és most. – Ez a misztériumban valóságos történés, de a szemünkben emlékezet. De az emlékezetnél, a szimbólumnál meg nem állhatunk, hanem az itt rejtett valóságig elhatolunk.

A kínhalált szenvedő s minket üdvözítő Krisztus – ez a nagy keresztény hit, remény és élet, s az eucharisztikus áldozat mint a hajdani ténynek a történeti folyamba léptetett misztikus megújítása az a keresztény Isten-tisztelet és hódolat és hatalmi tudat s adni tudás és öröm és győzelem.

Hasonlóképp gondolhatjuk: Krisztus üdvözítő ereje, büntörlesztése, Isten-engesztelése az ő Istent imádó s engesztelő előlépése a világok oltárához az ő kínos és szerető halálában van, azért s abból való s azért a keresztény Isten-tisztelet s engesztelés, esedezés nagy aktusa a szentmise, az a csodás, misztikus áldozat, mely szintén testmegtörés és vérkiontás, de itt a patyolat kendőkön s itt a kehelyben, itt, itt. Mintha az a pergament-fehér, vérét kiontott test a világ folyamában a fehér, tündöklő ostyákban, ezekben a hullámkarikákban fel-felvetődnek, s mintha az a szent vér, mely ott csepeg a kereszt fájáról a nagy időfolyam hullámtölcsereiben, a mi kelyheinkben ki-kipirosodna ... Igen, mintha ... Egy, egyetlen, áldozatos, szeretet hevében föl pattant kínhalál s azután ez egyetlen, minden váltságot tartalmazó s minden erőforrást megnyitó krisztusi érzésnek, akarásnak s áldozatkészségnek s alázatnak időn s téren a világ végéig való kiomlása s kiáradása.

Ezt a nagy, szent akciót állította a kereszténység, tehát az Úr az áhítat, a lélekmerítés, az erős akarniakarás központjába. A keresztények egymásra s Krisztusra borulása, a vele való egyesülés s benne való kigyulladás <lett> mindennapi akciójává. Ahogy a nap kelt, úgy kelt s ragyogott bele a keresztény világba a nagy izzó s jelenvaló Krisztus tűzkorongja s váltak le róla tüzes ömlések: az ő vérének omlásai...

„Látom most lelkeim szemeivel Istent, aki közeledik hozzánk, a világ s lelkeink teremtőjét, Istent, minden boldogságnak, jóságnak forrását, – Istent, vétkeink bíróját. Imádkozzatok, kérjétek lelketek hangján, szívetek tüzeivel, hogy ereszkedjék le közénk élő formájában elevenen, élő valóságában, hogy mutatkozzék meg nekünk, bűnösöknek s hogy engedje meg, hogy jelenlétében legyünk.” Ezt mondva, földig hajolt le <a püspök> s úgy maradt alázatos esdeklés formájában, azután kiterjesztette karjait s a hívek közé lépett, akik utat csináltak neki. Térdre borultak előtte s imákat mormoltak nagy buzgósággal, a földet érintve homlokukkal. „Irgalmas Úr, Úr, bíró és parancsolónk ...”, hangzott az ima, mialatt kivonult s a kápolnát megkerülte. „Jöjj templomodba, ahol a te nyájad megteszi szent akarodat, mihelyt házadba bevonultál.”

A tisztelet liturgiájába belenevelni magunkat! Tiszteletet, hol színre oly jelentéktelen szimbólumokat, de azok mögött az Úr Jézus istenségének lángoszlopát s a kegyelmek óceánját látni...

Ez a liturgia olyan, mint egy hegyen fekvő kolostor cellájából, annak ablakából élvezett végtelen kilátás: hegyekre, Isten gondolataira, – tengerekre, Isten kegyelmeire, – végtelenségekbe, melyek elnyelik a tekintetet, a szemet s a lelket...

Az Úr kívánja e tiszteletet; hálás érte: Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis (Lk 22,28). Tentationes – megpróbáltatások, mit jelent ez az Úr Jézus életében s azután a történelmen végig?! Az eucharisztia történelmében ... a herezisek furorjában ... a templomok, oltárok megszenteltségében? Megpróbáltatások a „szent helyeken”, helyeken, ahol a végtelen áldozat az Isten-imádás s tisztelet kulminációját jelenti; szent helyeken, hol az angyalok imádva hódolnak. Istenem, mi minden történt e szent helyeken, s az eucharisztia, a legédesebb isteni szeretet szimbóluma, sőt e szimbólum alatt az ő valóságos jelenléte ellen!

Nem lehet azt föltárni; a hit, az áhítat örök botrányai ezek, s rémület tölt el, ha rájuk gondolok ...

Nekem a katolikus liturgián van vigaszom ... a tisztelet levegőjében, a mély érzések kristály folyamán!

Abba lépek bele, mikor az Úr Jézus elé lépek, ő lát engem; én rászegzem tisztelettel s lelkesülve szemeimet... Ő hall engem, beszélhetek neki, előadhatom ... Istenem, hát az oly természetes, hogy mindenem bele legyen szegezve: szem, fül, gondolat, figyelem, szándék. Máshol is az Isten-jelenlét gondolata környékez; de itt a szakramentális jelenlét egyszerűen magához ragad, mint a mágnes a vasreszeléket. Nagy hit nagy tiszteletet... a valóságos jelenlét a hódolat bemutatását kiváltja önkénytelenül.

S ez őszinte és ésszerű elhelyezkedést nem szabad megcáfolnom. Ha a templomi közönség nem is ezt mutatja, ha távol esik tőle, az hitének gyarlóságát s etikai s érzelmi nevetlenségét mutatja. Járhatnak ott hiúság, szeretet, ellenszenvek, érzékies s gyűlölséges gondolatok árnyai, – kiverődhetik a fáradt köznapi arculatokon a szárazság, a szokás, a szórakozottság sivársága. Néznek az oltárra, látják a papi füstöt, de nem érzik a tüzet... Egy-két vékony fohász, valami hanyag térdhajtás, kapkodott keresztvetés s vége ...

Ah, gyöngye lelki emóciók s alig egy-két cseppet felhozó merítések a mélységes forrásokból. Hogyan illik e szegényes lelkiségbe Krisztus valóságos jelenléte – a fölség, a hatalom, az üdvözítő erő végtelen feszülése s a tisztaság, szentség, bensőség sugárzata!?

Ez is nagy dekadenciát mutat... száraz, nagy folyam-ágyakban gyöngye érzések szegényes vízfonala kúszik ... hömpölygő áramok helyett. Nagy és sok dolga van itt a tisztelet iskolájának: a) Fölembreszteni a tudatot, hogy mivel tartozunk a szeretet szentségében. Nemcsak azért, hogy akart köztünk lenni, hanem ezt előre látva a sok botrányt, hálátlanságot, közönyt, tiszteletlenséget... b) Mélységesen meghasson az Úr Jézus türelme, aki ügyét, tiszteletét s az arról való gondoskodást reánk bízta. Nem villámokkal s pusztító tüzével, mint hát akarták már régen a tiszteletlenséget orvosolni, hanem másféle villanásokkal s tüzekkel, melyeket tőlünk vár, akarja kipótolni... Lángoljon föl bennünk a szent „zelus domus tuae”. Istenem, nem arról lehet szó, hogy mit érdemel, hanem hogy mit tehetünk mi... mi, mindegyik külön. Nem vezethetem eléd hódolatra a népeket, de magam és kis köröm a hódolat s szeretet tüzes korongjával körítheti az (itt jelenlevő fölségedet).

35. Élet kenyere

Krisztus Urunk az élet kenyérének mondja magát. Ő a lelkek kenyere az erkölcsi megszentelés rendjében. A fiziológiai rendben az élet tápláléka a kenyér: éppenúgy a lelki élet rendjében ő a kenyér, a táplálék, az erőforrás, a szép s erős élet-alakulás hordozója, a megfrissülése, a megújulása az élet hullámának. Enni kell, ez az élet törvénye. A kenyér ő, más nincs, ezt kell enni.

Ő mindenkinek az; aki a földön lelkileg élni akar, az őt eszi. Az egész szellemi világ így van beállítva. Panis vitae, mily különös név. Ha az ószövetség prófétai nevezéseit összehasonlítjuk ezzel: admirabilis, Deus fortis, princeps pacis, az Urat, a hatalmast, szinte azt mondanám, a kényszerűséget jelentik, míg itt a belső életigényt: vele van szerves kapcsolatunk; életünk tőle, a Teremtőtől, de aztán tőle, mint tápláléktól való. Ha ő nincs, nem élünk. S ő így különféle fokokon kapcsolja magába a mi létünket: mint teremtő s aztán mint tápláló.

Miután megteremtett, a szellemi világot is magához fűzte: az Ige testté lett... közénk jött... testvér lett s azután a testté lett Ige kenyér lett. Belénk való, s mindegyikünknek azt venni kell. Ő áll egyformán az élet központjában. A testté lett Ige köztünk lett, közénk jött, de a kenyérré lett Krisztushoz mindegyikünknek életbeli köze van; a kenyeret mindegyiknek külön kell vennie, ennie... a kenyérnek bennünk kell lenni. Az Ige köztünk, a kenyér bennünk van ... Ez az élet legradikálisabb kapcsolatát jelenti Krisztussal. A lelkek belőle élnek. Amilyen első s radikális szükséglet ez a kenyér, úgy radikális indulattal, erőt s életet méríteni-akarással kell azt enni: ízes ... gyönyörűsége. Az utolsó vacsorai beszédből világosan Krisztus egyesülni akar velünk ... A szeretet apothéózisát állítja bele a világba; világgá kiáltja, s olyan nyelven, melyet mindenki ért, mint ahogy a kenyeret érti s az evést, s a legintimebb s életet adó összeköttetést a kenyér s az élet közt...

Isten ítéletei a nagy igazságszolgáltatás, az *örök szentség* követelményei. Isten *gondolatai* ahogy kinőnek s érvényesülnek s a mi irányukban fekszik s megfelel, ez az erő és boldogság. Szent gondolatai az örök szükségességek, s e körül vannak a nagy szakadások, örvények, szerencsétlenségek, a kárhozat...

Valami szent rémület szállja meg az embert, ha erre gondol. Isten oly felségesen magasan van fölöttünk, oly kérlelhetetlenül, oly hajlíthatlanul, oly megtéveszthetetlenül, s az ember a lelkiismeretek tömkelegében, a csalódások, nem igaz helyzetek, a rafináltság, az önámítás, a kertelés, a zavar vásárján! Istenem, mily alpesi csúcsok magasságára emelkedik a felelősség ..., a nagy kötelesség tudata, s hogyan zúz össze.

Szent félelem! S mily élet- s lélekrontás jár a nyomában! Mindnyájan romok közt ülünk, mikor életre, ember-történetre visszatekintünk. Az Isten irgalmára való emlékezést, a bizalom s remény tavaszi kilátásait sötét elborulás s kislelkűség váltja föl – mint mikor a holdvilág sötét fellegek közt bujkál.

Szent félelem! Örök föladatok megoldása kontár s ügyetlen balkezekre bízva. Ki áll itt meg s kiáltja ki a nagy Mester szemepillantását?

S azért „la crainte domine l'humanité”. Annak már a természetes élet viszonyaiban is óriási a tere a bizonytalanság, az életet veszélyeztető hatalmak ellen. Éppen a természet ölen az élet új s kényes adat, melyet más élet fenyeget s elnyom, fölemészt. Gondoljunk magunkra s a milliárd bacilusra, mely veszélyeztet. Gondoljunk a vadember életére a pusztában. Nézzük madárkaink óvatosságát s a nyugtalanságát.

A kultúra legnagyobb áldása az élet biztosabb bírása, a béke, a nyugalom.

Tehát megnyugtatni, az Isten-közelséget fokozni az Isten velünkvalóságáig... addig, hogy vezet s világít, addig, hogy közénk lép valóságos személyiségében.

Krisztus önmagát állította bele a világba, hogy a kapcsolatot Isten s az emberiség, közte s a látható egyház közt nyomósítsa. Hogy ő mennyire kell a világnak, az eucharisztia mutatja: mint a falat-kenyér, úgy kell! Egy folytonos, nélkülözhetlen erőforrás s erőközlés! Annak az emberiségnek, mely nincs tisztában küldetésével s azzal, hogy mennyire szorul rá, öntudatára hozzá: mint a falat kenyér ...

A kenyér oly annyira az életszükségletek centrumában áll, mint az élet maga. A kenyér oly közel fekszik, hogy életet és kenyeret egy tekintet foglalja egybe. Nincs messze; nem az égből; a világ erőforrása nem a csillagrendszerek matematikai központjában van, hanem itt, e kis ajtó mögött a tabernákulum ajtója mögött. Csak ki kell nyitni, s mindenkinek szolgálatjára áll, mert mindenkinek való. – Mikor a polgári élet valami embernek való formát talál, akkor biztosítja kenyerét, a magtárt, a készletet, az éléskamrát. Ez az intézmény hordoz minden egyebet: a kenyér. Ez az a nagy Sacramentum és szimbólum, s ebből folyik a mi szükséges kapcsolódásunk s odaadásunk a dolgok e rendje iránt.

Vele szemben áll az éhes emberiség... talán nem éhezi tudatosan őt, de éhezi az erőt, a meleget, a harmóniát, a békét, a tetterőt s megsínyli az éhséget, megsínyli, ha kenyeret nem talál... Egy nagy, rettenetes tény nyilvánul itt meg: Krisztus tudja, hogy az emberiség élni képtelen, s hogy nincs kenyere.

Az eucharisztianak ez negatív oldala, mely azt mondja: nincs kenyeretek... deficietis... Én vagyok a kenyér, tőlem az erő, más nincs. Én a gyökér... Bennetek s veletek egyesülve, egy test, egy fej. Ez a reális egység s együvé tartozás a szentatyák felfogásában nagy, filozofikus valóság volt, úgy értve ezt, hogy filozófiájuk Platótól volt kölcsönözve, mely azt tartotta, hogy az egynemű dolgok, pl. ember, oroszlán, bükkfa lényege egy, s így ugyanaz a lényeg, realitás van pl. minden emberben. Krisztus mint ember velünk egy, ez az emberi természet, ez az övé, realitásában az enyém.

Én vagyok a gyökér, én, ki közületek egy vagyok, a gyökér funkcióját végzem... Én vagyok a kenyér... Nem úgy, mintha a természeti ember és viszonyai ezt a természetfölötti kenyéradást követelnék, tehát nem az élet logikájának erejében; hanem úgy, ahogy a mai világban kellene valamiféle kenyérosztás, valamiféle segítség, melyet Isten nyújtana; de hát ezt nyújtotta, melyet nem igényelhetnénk, de amely minden igényt s minden várakozást felülmúl.

Én vagyok a kenyér... Erre egy mély érzés felel: mi rád szorulunk, nélküled nem élhetünk, te vagy életgyökerünk, s voltaképp élettartalmunk lesz, hogy a szó szoros értelmében vehessük, élvezzük, ehessük. Kenyerünk lesz. Az Oltáriszentség a mi kenyerünk, e nélkül meghalunk ... Ezt éhezünk tehát, és sietünk hozzá. Ezt jó étvággal, éhséggel kell enni. Ha Jézus azt mondja: én vagyok az égből leszállt kenyér ..., minden kéznek utána kell nyúlni, mert nélküle elpusztul. Tehát a kenyérral szemben áll az éhség ... Ő, ki e kenyeret adja, az éhséget rendelte. Kenyeret és éhséget...

Az Oltáriszentség rendelése az éhség rendelésével együtt jár. *Ő teremtett s nevelt így: éhesekké rendelt... A lélek az Istennek fölvetelére van beállítva természet szerint... Isten befolyásaira... Isten segítségére ... S ezt ha egészséges, éreznie kell: il faut, que l'on ressent la faim; manger assez, mais manger avec appétit. A lélek Istennel való egyesülésre, az örök szeretetre van beállítva. Mily radikális éhségérzetek fakadnak e helyzetből!*

A legfölségesebb, a szuverén igény, hogy ő a lelkek élete, az élet kimeríthetetlen forrása és ereje, párosítva a legnagyobb igénytelenséggel: ő a minden élet s ugyanakkor egy darab kenyér. Igen, itt kifejezésre jut az Úr Jézus gondolata, az a nagy igazság, hogy ő a lelki világ kenyere s nincs más, – hogy aki élni akar, ebből, belőle kell élnie. S ugyanakkor az élet e nagy törvénye és szükségessége, – ő a jelenlevő isteni bőség és erő le van fátyolozva, s azáltal oly természetes közel-fekvéséggel, amely közel fekszik hozzánk a kenyér, hozzánk közel hozva. Ki merné azt az őserőt, az Isten Igéjét önmagában megközelíteni, ki merne

belőle venni, enni, élni. Íme, ezek a funkciók mind természetes közvetlenséggel folynak a helyzetből, melybe Krisztus áll, mikor kenyér színébe öltözik.

Isteni élet a lelkek éhsége és szomja, ami nem egyéb, mint az a radikális tendencia, hogy ahonnan, akitől a lelkek vannak, abból többet venni, abban részesülni kívánnak, így akar minden fűszál s levélke napot s azt földolgozza magában erővé s életté. Ami itt öntudatlanul folyik mint vegetatív élet, az az erkölcsi világban öntudatosan folyik s Isten felé igazodik ... Őt akarja, őt a valót, a szépet, a teljességet... Ez összomj és őséhség! A lelkek a szájat tátó fiókák s az egész szellemi világ mint óriási éhségi és szomjúsági ösztön, vágy és tudat Isten felé igazodik ... Isten a kenyere, Isten az itala.

Ebből a szempontból kell mérlegelni, hogy mit jelent a krisztusi szó: Én vagyok az égből szállott kenyér... az Isten-éhségnek szánt kenyér, ami minden léleknek való, melyet minden egyes keres és kíván, én – vagyok az ... Ez annyit jelent, hogy én vagyok az Isten. Krisztus sehol sem mondja magát oly összefoglaló nyíltsággal Istennek mint itt...

36. A szentáldozás realizmusa

Küzdenünk kell a megszokás ellen, a fogalmak, a szavak fátyola, a burka ellen, mely valahogy elválasztja, elszigeteli a lelket a valóságtól. A mi intellektuális természetünknek hibája, hogy a szavak s fogalmak állnak a valóság helyett s azok átlátszók s súlytalanok s nem váltanak ki életet s tapasztalást. Olyanok, mint a holdvilágos éjszakák, melyek átlátszó, csillogó fátyolt, ködnél finomabbat, az álmok mágikus fátyolát borítják a világra. Alattuk rejlik a világ, de súlytalan, határozatlan, lágy, réveteg. Ilyen a fogalmak atmoszférája; légies benne minden s nem ütközünk beléjük és eltoljuk könnyűszerrel, elbánunk velük. Az intellektuális mentalitás nem érzi a nagy valóság súlyát; az nem nyomja, nem készíti, nem szorítja tette, nem indít emóciókat ... Ez a bűbája; ezen a bűbájon át kell magunkat vágni s elhatolni oda, a realitáshoz, honnan a fogalmak valók: a realitást kell megfogni, hiszen a fogalmak, fogantyúk arra valók, hogy a dolgok kapcsolatában legyünk, éljünk s tegyünk.

Ehhez az kell, hogy a valóságba elmélyedjünk, abban meggyökeresedjünk, annak súlyát s lökéseit megérezzük, az intellektuális tartalmakat megélésé változtassuk.

Ez nem tetszik azoknak, kiket ideológoknak, doktrinereknek neveznek; ők az eszmék s fogalmak absztrakt világában, az intellektuel holdvilágos atmoszférában eveznek s a valóság igényeit, szükségleteit, ütközéseit, éleit és hajthatatlanságait nem érzik.

Ahítatomnak az Oltáriszentség iránt az az egyik jellemző vonása: az itt rejülő, csodás realitásba való behatolásom. Itt van Krisztus valósággal; itt az Oltáriszentségben és az égben, mert ő van s így van, ott megdicsőült testében, itt megdicsőült, de térben ki nem terjedt valóságában.

Nemcsak itt van, de én veszem; mikor áldozom a jelenlétből intimitás lesz, amelyennél nagyobb, mélyebb, édesebb nem lehet. Ez a végtelen Istennek intimitásait szimbolizálja, ki mindent áthat s egyszersmind a szerető embernek a szerető emberfiának, Krisztusnak lelkünkbe való gravitálását, a legbensőbb barátságot jelképezi s valósítja.

Ez a Krisztus bennem; itt és most az én életembe hatol be s részt kér mindabból, ami lelkemet kitölti, ami gondot ad, ami foglalkoztat. Én őt beavathatom, sőt intimitása s lelkem szükségletei azt megkívánják, hogy én őt alázattal s benső rajtacsüggéssel beavassam, megbeszéljem, szemem elé tárjam s kérjem.

Ugyancsak ez a szentségi Krisztus az áldozat magatartásában az Isten-imádás, a hálaadás s az engesztelés s esdeklés atmoszféráját hozza magával. Ahogy Szent Pál szerint az égbe ment, úgy belép az anyaszentegyház liturgiájában a kenyér s bor színe alatt mint áldozat, a kiüresedés, megsemmisülés, hódolat s engesztelés érzelmeivel.

S ezt mi éljük át, – ez bennünk történik s valóság...

Valóban nagy idő. Oly szép a német neve a menyegzőnek: Hochzeit; die hohe Zeit... mikor az idők folyása az öröm, a szeretet s az egyesülés magas hullámába szökik föl – szökő ár! A szentáldozás utáni pillanatok a mi életünk legdrágálatosabb percei. Az önfeledés, a Krisztusba olvadás, az életnek s földadatainak Krisztus szemeivel meglátása, az életformálásnak az ő halálosan komoly, de a boldogság készségével telített megfogása; mert ő, ő maga van bennem, s érzem szuverén fölényét egyéniségem szegényes s gyarló életmegnyilvánulásai fölött, s azt a hódító expanzív erőt, mellyel hat reám. Igen, nagy idő, az öntudat szökő árja, a nagy öröm lendülete, mikor ajkaimat az Úr nyílt oldalára szoríthatom s a forrásból meríthetek. Mikor alázattal leborulhatok s hallom a kérdést: Quid tibi vis faciam?

Közel fekszik, hogy a szentáldozás e hevében, a Krisztussal való kapcsolat erejében akkori erényes készültségünk s a fölkeltett buzdulások, eltökélések, vágyak és érzések különb értékűek, mint azok, melyeket máskor indítunk magunkban. Ez nagyon is lehetséges s közel fekszik emberi érzésünkhöz is. Hisz gondolhatom, hogy az Isten tetszésének napsugara játszik ilyenkor lelkünkön, s hogy akit az Isten fia ily közelségbe von bele, azt életének

érdemeiben is részesíti. Ez a napsugár aztán lassankint elalszik, amikor a Sacramentum színei bennünk felbomlanak s így a szentségi Krisztus jelenléte megszűnik.

Szükséges, hogy ebben levegő legyen; még a festészetben is ezt kívánjuk. A misztérium levegőjének én a tiszteletet mondanám.

Ez az Isten-tisztelet érzéke, az Isten-meglátás s megérezés érzéke. Nem bírjuk megfogni. A villanyosság megérezésére nincs érzékünk, de lehetne. A léleknek megvan a tisztelet érzéke, de könnyen durvul, vagy ki nem nevelődik. Mily csodálatos kulcsot ad kezünkbe, ha a villamosságot megfogni tudjuk az írásra, a közlésre, a hang, a zene továbbítására, s így a tisztelet: érzék a *láthatatlan jelenlétek* megfogására ... a láthatatlan valóságnak megfogására, vele való kapcsolódásra ..., benyomásainak vételére, szinte azt mondanám, kikényszerítésére. Tisztelet az a beállítás s az a magatartás, mely az Isten szellemi áradásainak s lüktetésének vonalába helyez.

37. Engesztelés

Istenem! Aki úgy azt a szent-szent-szent Istent valamiképp érti s érzi... ha úgy meg-megszállja valami megilletődés, mikor ragyogó kék ég alatt a szférák tündöklő tisztaságába mélyed, vagy források fenekére néz s elfogja őt a tisztaság, átlátszóság, a limpidezza gyönyöre vagy egy nyíló, érintetlen virágkehelyben fürdik meg a lelke: az a végtelen szentség gyöngye preludiumait hallja s tisztelettel telik meg.

Lelkünknek ehhez köze van, mint a szennyvíznek az átlátszósághoz; köze van s borzong az ellenkezőtől, mint az akácfavirág fürtjei az átszaladó vonat közékük csapó füstjétől.

A lélek halhatatlan, tehát egyszerű lévén, <elhárítja magát> a szennyet s a piszkot, éppen úgy, mint minden idegen testet, mely rátapadni akarna. Res delicata spiritus ... róla is igaz. Finom az erkölcs szövete, az alkata... Ilyen a feladata, a kötelezettsége is. A halhatatlanság, az Isten-gyermekség nagy előkelőség az anyagi világban, mely a kiválóságot s a felfelé törést képviseli. Útiránya: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes! Krisztus hegyi beszéde hegyről jövő s a magasságokba intő s buzdító szózat. Program, mely minden lelkiségnek programja, az anyag fölé emelkedő éthosz.

E jellegeket azonban éppen az ösztönös pszichében s az érzékek s az anyagi világ zavaró ingerei közt érvényesíteni nehéz ... Meg-megremegünk, ha rágondolunk ...

S tényleg hol tartunk! Az anyag, a földet evő, az aranyat nyelő ember (der Materialmensch) körül más tekintet nincs, csak az üzlet, a haszon, az önzés. Az a buta egocentrikus irányzat, hogy egy x. y. igényli, hogy minden szolgáljon neki, minden s mindenki eszköz legyen az ilyen puffancs duzzasztására. Ez volna a természet szándéka? Azután hogy ezen az önzésen tönkre menjen család, nemzet, kultúra; hogy szétszakadjon minden kapocs, mely a szintéziseket, az alakító, a történelmet teremtő művészet szolgálatában megteremti?

Hol tart a káosz-ember, kinek esze, szíve, kedélye rendetlen, szertelen; aki nem ismer semmit, ami van. A nagy valót? Aki blazírt és szkeptikus?!

Hol tart az ösztönember, a bête humaine, ki végső elemzésben a lelket fojtogatja s a test emancipációját szolgálja; ami elégteleníti azt, s eltorzítja s eldurvítja azt, ami finom, nemes, tiszta, leheletszerű; aki a madonna-arcokat fintorokká tágítja s a természet misztériumait a tisztaság, tartóztatás, szemérem fátyolaiból kiemeli?

Ah, Uram, hol tartunk? Nem is azt mondom, hogy házasságtörők, gyilkosok, rablók, fosztogatók s Dante poklainak lakói volnánk, hanem érzi azt minden reális ember, hogy az élet folyása zavaros, s hogy az éthosznak sok panasza s kifogása van ellenünk.

Ha Isten vízióban megmutatná, hogy mik lehetnénk s hol tartanánk, ha azokat a lelkületeket s érzéseket látni s érezni megadná: Istenem, mi volna belőlünk s ugyanakkor megtapasztalhatnók a távolságot, hogy mennyire estünk el, s azt a romlást, azt az elnyűtt, elkopott lelkiállapotot, melyben vagyunk.

S most aztán halljuk meg a kerubok énekét: Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene ... Ezt éneklik Istenről, s csak ezt az éneket hangoztatták; nem azt, hogy bölcs, hogy mindenható, végtelen ... Nem megdöbbenő s egyszersmind rémületes, hogy a világnak ezt énekelték? A visszhangról énekelték, mely szívben támad: Szent ő – bűnös én; szent ő – tisztátlan én. Mint nagy protestáció a piszkok ellen, az elistenteledés ellen; mint nagy vád ... mint térdrekényszerítés; mint szent megrendülés s belemerülés. Isten ... te szent, háromszor szent – s én?

Amit ott fönt hirdet kerubkar, azt leheli a szent kereszt. Szent... szent... az Isten: azért jövök én s áldozom föl magamat s engesztelek s megkérlek...

A szent keresztben az Úr Jézus engesztelő áldozat; vérét ontotta s meghalt, hogy eltörölje a bűnt s levegye a lelkekről a terhet, melyet csak ő tud levenni. A szentmisében ugyanaz az

áldozat folyik. Jézus föláldozza magát, testét, véré; itt az áldozat a bűnért van, s ugyanaz az ereje, kihatása, azzal a különbséggel, hogy a szentkereszt vérontásban, itt pedig az engesztelő Úr Jézus a kenyér s bor színe alá alázva magát, dicsőségéből kivetkőzve bűnös, vajúdó, tehetetlenül bukdácsoló testvérei köréből kiált Istenhez. Azt kiáltja velük: bűnösök, nyomorultak, Isten haragjának gyermekei, szent, szent, szent az Isten! S ezt kell élénken s mindig előtérben látnunk: Krisztus itt van s itt éli át az imádás, az engesztelés érzéseit.

Óriási életakció folyik itt... valami új, nem a régi. Az élet mindig új fakadás, mint folyam, mindig új áram; a hely ugyanaz, de a folyás az mostani s nem a tegnapi. Minden élet ilyen; nem a tegnapi; a gondolataink, érzéseink hullámai is ma lejtnek, ha a tárgy ugyanaz is, de az élet, a gondolat s érzés a mai, – az ma fakad, mint ahogy a hídfőnél s a Margitsziget csúcsán e percben ez az új, most támadt s most sikló hullám ütközik. Az élet eleven, e percnyi újsága s új fakadása van minden szentmisében, Krisztus Jézus életének, szerető s lángoló lelkének e folyamatos, mély folyású, széles folyam gyanánt az egész világon végigfolyó életében.

Ha elgondoljuk, hogy hol s mikor, hány helyen, falusi templomokban s fényes dómokban s csendes kápolnáknakban, hallgattunk szentmisét, s végig a világon <lejt> az Úr Jézus imádkozó s áldozó lelke áramlása, érzéseinek ki-kigyulladás, a nagy életfolyam új meg új hullámloccsanása. Tartsuk e képet szemünk előtt s gyönyörködjünk a Krisztus titokzatos életfolyamán, mely az Oltáriszentségben, a szentmisékben föl-fölloccsan; de most, most! Nem az a mi titkunk, hogy akkor az utolsó vacsorán, vagy a szent keresztfán, hanem most, itt, éppen itt... s most, mikor a szentostyát fölemeli... most, most loccsan itt föl a krisztusi élet folyama ...

38. Amor

Jézust szeretni itt, itt... Ez a levegője, <benne> a szeretet spórái, Jézus szíve szikrái... szerető lelkének, szemének, arcának tört sugarai úsznak.

Sokan várják, hogy Krisztus szóljon. Hogyan szóljon? Szól tettekkel, szakramentális módon. De érteni kell a szavát. Szól szeretettel, szeretetben, kimerülve, odaadva magát; s az érti meg, aki szeret. Igen, a szerető Úr Jézust, az ember fiait embersors sajátosságában, áldozatos lélek hűség, küzdés pszichéjének megfelelően; nem csodákat várva, de a kemény fizis ütközéseiben a tisztuló éthosz reakcióit nevelve, szítva; A teremtményt hűség-próbára ráképesítve ...

Ebben a lelki hangulatban nézni a Krisztust, hogy mit tesz s élvezni őt itt is! Ah, Uram, itt szeretni kell; a Krisztust megigézett, magához vonzott lélekkel kell megközelíteni, e nagy tervet s akarást és tettet méltányolni... A léleknek föl kell fődöznie, apokalipsziseket kell megélnie ... a szokásból, a gondolatból, az elkopott fogalmakból kiemelni a nagy tudatot; tudjátok, mi az Isten s a megtestesült Ige, az az Isten-ember, kivel tele volt a lelke Szent Pálnak s a szenteknek, ki „testis fidelis”, kiről nekünk is „bonam confessionem oportet facere”, martiriumot kell tennünk. Tudjátok, ki az, aki megváltott egy nagy áldozattal s aztán feltámadt s az égbe ment s ez az égbe menés vonala egyik szára annak a parabolának, mely az évezredekbe ívelődik s mely a Krisztus utáni évezredek története fölött elvonul, de ezeket az ezredek, millióit az embereknek egy nagy várakozásba köti, mint abroncs a dongákat; mi várjuk őt. Istenem, milyen látvány lesz az a nagy apokalipszis, az a nagy föltárása a világtörténetnek. S halljátok: ő van itt... Ő ... az, az, az Isten fia, az Isten-ember ... a nagy tanú ... a nagy összefoglaló, aki eljött s eljön, s akinek lába nyomában, a hadak útján egy-egy indulat rohanó kerekei alatt fölszálló porszemecskék vagyunk ... ő van itt...

Ide „éffort” kell, ki kell dörzsölni a szemet... s meg kell gyújtani a szívet... mert élettelenység, képtelenség, kényszerűség fojtogat különben. A szikrát ne oltuk ki! Fűjjük meg. Gondoljuk el a motívumokat, melyek lelkeket érintenek. Gondoljuk el, mily édes, vigaszos műve és fogása és adása az irgalmas providenciának, mely közénk áll, köztünk él s szinte belénk sziporkázza, s lehetetlen, hogy elhagyjon minket. Egy nagy protestációja a Krisztus szeretetének a világ desperát hiedelme ellen, hogy ő elhagyott; az érzéstelenség s a szárazság sivatagja ellen, mikor annyi az oázis, ahány szentségház; a gyöngeség, a tikkadás, az elhalás kútkiszáradása ellen, mikor élő vizek forrásai fakadnak nyomában.

Gondoljunk hívásaira. Itt hív Isten. Nézz föl az oltárra: itt! Néhány lépésnyire tőled ... itt! Nemde lángolt a mi szívünk, mikor az úton így együtt megyünk, saját kis énünk s torzonborz lelkivilágunk kietlenségében, s mikor ezek az igék öntudatunkban, jelentésben, súlyban testesülnek meg? Jelentenek, előbb nem jelentettek ... Súlyuk van ... ah, a hegyek súlya ... a montes Dei, az Isten nagy műveinek súlya nehezedik ránk. De ettől a súlytól mi is s a lelkünk s az életünk tartalmasabb lesz, a semmitmondás, a felületesség súlytalanságának rettenetes terhétől fölszabadulunk s emelkedünk. –

Évek előtt egy papot kísértem meredek úton egy magasan fekvő kápolnához, ott akart misézni. Az ostyát s a bort hátizsákba tettük, s mentünk hallgatagon, csak az erdő zúgott egy-egy szélrohamtól meghajtva.

Most egy erdőtisztáson álltunk meg, melyre a kopasz szirttetők reggeli napsugarai jókedvükben néztek le. Akkor eszünkbe jutott, hogy vizet nem hoztunk, s le kellett mennem jó darabon, ahol az erdei forrásból merítettem egy kis vizet. Igazán kevés kellett, hiszen egy-két csepp elég.

Egy-két csepp víz – s anélkül nincs szentmise!

De hát a mi szívünk odaadása is nem-e csak egy vízcsepp az Úristen vére kelyhében? Mi semmik sem vagyunk, csak vízcsepp, – ő minden. De ő akarja, hogy szeretetünk az ő nagy

közbenjárásának művében résztvegyen, hogy az Atyához együtt menjünk, mi vele s ő velünk. Mikor az áldozár a csepp vizet a kehely borába önti, azt mondja: Ó, Isten, aki az emberi természet méltóságát csodálatosan megalkottad, s még csodálatosabban megújítottad, add meg nekünk e kenyér s bor titka által, hogy annak istenségében legyünk részesek, aki kegyes volt emberségünk részesévé lenni, Jézus Krisztus, a te Fiad, a mi Urunk ...

Ó, adjuk oda Jézusnak a mi gyarló emberi voltunkat, újítsuk meg naponkint a mi csendes, de hú felajánlásainkat, – az odaadást szent akarátának. Naggyá lesz életünk, ha az örök főpap áldozatával egyesítjük!

Néha panaszkodunk, s szárazságban tengődünk, hogy nem tudunk mit csinálni. Azt mondja erre: forgasd a meglátások e lapjait, a szeretet apokalipsziséét... nézd a távlatokat, e nagyszerű kinyilatkoztatásokat... Úgy-e kicsiny vagy? No lám s mégis szeretned kell, mert te ide való vagy, s ez mind érted, s ez a te sorsod s nem szabadulsz...

Akkor előtörnek az érzések s akkor elváltozik a világ; az idő eltűnik s a lélek beszél, és beszél és elmond és imád és kér és nagyon szeret... S előáll az a lelki állapot, amelynek természetes, hogy szívből szeretjük az Urat...

Ségur megvakult... röstellte, hogy nem tarthat szentséglátogatást. Elkerült IX. Piuszhoz: három kegyelemért hálát akarok adni; kettőt már kaptam, a harmadikat kérem. A kettő: pap, azután vak lettem. Most a harmadikat kérem, hogy az Oltáriszentséget tarthassam. A pápa azt mondta: az sok, az rendkívüli kegy, nem lehet. Ségur mélyen szomorú lett. Ekkor a pápának megesett a szíve s mondá: megadom – ad consolationem tuam. Ségur azt behímezte a tabernakulum vélumára: ad consolationem tuam.

Mily óriási tudat s mily közvetlen nagy adat: ad consolationem nostram van itt.